

Tartalomjegyzék
1993. évfolyam, 1., 2. lapszám

Szerző

Szitha Zsuzsa
Ihász Márta

dr. Radoszav Miklós

James Barbarino,
Anne C. Gabarino
Fordította: Margita Nóra

Marcsekné Lukács Valéria

Mlinarics Edit

Philippa Russel

Gaál Albert

Herczog Mária
Révész Piroska

Flaskay Éva

Cím

A fiatalok pártfogói felügyeletéről
A fővárosi gyermekvédelem

- helyzetelemzés -

A Fővárosi GYIVI Utcai Gondozó
Szolgálatának munkájáról

A Jóléti Szolgálat Alapítványról

A klasszikus pedagógia kritikája

A köbölcső mint olyan, avagy a
gyermekünk érzelmi bántalmazása

A „Nyitott világ” iskola helyi-tanterv
tervezete

A szenvedélybeteg és a család kapcsolata

Az 1989-es Angol Gyermekvédelmi
Törvény

a fogyatékos és rokkant gyerekek jogairól

BARLANGRAJZ

(Egy rendező balsejtelmei tervezett
filmjének várható sorsáról) (2. rész)

Beköszöntő

Családi Szolgálatok Ligája Alapítvány

Egy gyermekotthon megszüntetésének és
a GYIVI munkatársainak átképzéséhez és
továbbképzéséhez kapcsolódó program
tapasztalatairól

Gandhi Alapítványi Gimnázium

„Együtt a fogyatékos gyermekekért”
konferencia Budapesten

A parlamenti képviselők a gyermekért,
az UNICEF és az Interparlamentális Unió
közös rendezvénye

Budapesten

A Kék Vonal Gyermek- és Ifjúsági
Telefonszolgálatról

Magyarországi GyermeKbarátok Mozgalma	GyermeKérdekek Magyarországi Fóruma Hét kérdés a pártokhoz
Diósi Pál	Kinek ígéret, kinek délibáb
KÁ Kövér Ágnes	Könyvespolc A Btk és a Büntetésvégrehajtási Törvény fiatalkorúakat érintő módosításai (Egy be nem teljesült remény)
Szalaiiné Nagy Márta Orosz Szilvia Loránd Ferenc	Levél az Országgyűléshez Maastrichban jártunk...
Benkő Gyöngyi	TOVÁBBKÉPZÉS FÓTON - élmények és egy kevéske remény -
Magyarországi GyermeKbarátok Mozgalma	Városi farmok A környezeti nevelés lehetőségei Vélemény a gyermekjólét és gyermekvédelem törvényi szabályozásának koncepciójáról 11. Nezetközi Kriminológiai Kongresszus Fundamentum Alternatív és reformpedagógiák Kapcsolat Alapítvány

Törvényhozás előtt

A fiatalkorúak pártfogó felügyeletéről

(A Fővárosi Gyermekek- és Ifjúságvédő Intézet Pártfogó Felügyeleti Szolgálatának elképzelései)

A fiatalkorúakkal foglalkozó pártfogó felügyelet feladata és szervezeti hovatartozása létrehozása óta problémás. Ezen problémákat az időközben történt jogszabályváltozások csak súlyosbították. Egy lehetséges megoldást szeretnénk felvázolni az alábbiakban.

Dr. Lévai Miklóssal együtt valljuk, hogy „A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének területén elsősorban a szabadságelvonással járó szankcióknak a visszaszorítása és az *alternatív szankciók rendszerének a kiépítése lehet* a reform iránya. A két ENSZ dokumentum és a nemzetközi tendenciák alapján... a szankcióknak a hatékonysága is elsősorban a végrehajtás körülményeitől függ. Ez utóbbiban a jövőben kulcsszerepe a pártfogó felügyelőnek lehet.”¹

I. Ma a fiatalkorúak pártfogó felügyeletéről az alábbi *főbb jogszabályok rendelkeznek:*

1. Az 1978. évi IV. tv. a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban Btk.), amely kimondja, hogy minden olyan esetben *kötelező* a pártfogó felügyelet, ha a fiatalkorút a bíróság próbára bocsátotta, felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte, javító intézetből ideiglenesen elbocsátotta vagy feltételes szabadságra bocsátotta. (119. §)

2. *A büntetések és intézkedések végrehajtásáról* szóló 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet azt mondja ki, hogy a fiatalkorúak pártfogó felügyeletét a gyámhatóság látja el a mellette működő hivatásos és társadalmi pártfogók közreműködésével, és hogy a fiatalkorúak pártfogó felügyeletére külön jogszabály vonatkozik. (103. §)

3. A külön jogszabály a *6/1980. (IV.24.) OM. sz. rendelet* a fiatalkorúak pártfogó felügyeletéről, ... a bíróság által elrendelt pártfogó felügyelet végrehajtásának a szabályait tartalmazza.

4. A 131/1970. MM. *utasítás* a hivatásos pártfogó felügyelet szervezéséről és feladatairól szól. Ezen utasításból az alábbiakat emelném ki:

- *ez hívta ismételten életre* a fiatalkorúakkal foglalkozó hivatásos pártfogó hálózatot,
- *helyezte el* a gyermek- és ifjúságvédő intézeteknél,
- *határozta meg* feladatait „A védő- és óvóintézkedések, valamint az utógondozás területén felmerülő pártfogói feladatokon (...) kívül”, (Megjegyzés: az 1969. évi Gyér. utógondozásnak tekintette a bírói határozat alapján elrendelt pártfogó felügyeletet, valamint

¹ Az 1991. LXIV. törvénnyel kihirdetett a „Gyermekek Jogairól” szóló ENSZ Egyezmény, valamint az ENSZ Közgyűlés által 1985. november 19-én kelt határozat. „Az ENSZ minimum - követelmény szabályai a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszeréről.” (Pekingi Szabályok)

az állami gondozás után elrendelt pártfogó felügyeletet.) és a gyámhatóságokkal való együttműködés kapcsán a hivatásos pártfogóra háruló kötelezettségeket.

A gyámhatóságokra vonatkozó új jogszabályok (az 51/1986. (XI.26.) MT sz. rend. és a 12/1987. (VI.29.) MM. sz. rend.) szólnak arról, hogy a veszélyeztetett kiskorú részére a gyámhatóság pártfogót rendelhet; mik a pártfogó feladatai stb., de már nem szólnak arról, hogy hivatásos pártfogót kell vagy lehet kirendelni, és ezen jogszabályok (ellentétben a régi Gyerekekkel) már említést sem tesznek a bírói határozatok alapján pártfogoltakról.

II. A fiatalokkal foglalkozó pártfogó felügyelet feladatai és szervezeti helye

A fővárosi GYIVI-ben működő fiatalok pártfogó felügyelői ma az alábbi fő feladatokat látják el:

- a jogerős bírói határozat alapján elrendelt pártfogó felügyeletet, mint büntetés-végrehajtási feladatot; (a határozatot a gyámhatóság készíti)
- a gyámhatóság védő- és óvóintézkedése kapcsán elrendelt pártfogó felügyeletet, ha hivatásos pártfogót rendelnek ki;
- elvégzi a gyámhatóság által rábízott feladatokat pl.: környezettanulmányt készít a különös körülmények tekintetében igénylő ügyekben, és
- foglalkozik a társadalmi pártfogókkal.

A feladatrendszer vonatkozásában országos szinten nagy eltérések vannak a főváros és a megyék, valamint egyes megyék összehasonlításában. Ennek illusztrálására néhány példa:

- Budapesten a hivatásos pártfogók 87-89 százalékban csak a bírósági határozaton alapuló pártfogó felügyeletet hajtják végre,
- néhány megyében, hivatásos pártfogó felügyelők helyett különböző megnevezésekkel területgondozók működnek, akik ellátnak családgyámogatói, nevelőszülői és pártfogó felügyeleti feladatot is,
- néhány megyében a hivatásos pártfogók kb. 1/3-1/3 arányban látnak el családgyámogatói, bírósági határozaton és védő- óvóintézkedésen alapuló pártfogást.

Tisztázni kellene az országban működő 230 (fővárosban 21) fő hivatásos pártfogó felügyelő feladatát, mivel

- a fiatalok bűnözés növekvő tendenciájú, és 1988 óta nemcsak abszolút számuk, hanem a fiatalok népességén belüli arányuk is növekszik,
- a fiatalok bűnelkövetőkkel való tevékenység lényegét tekintve eltér a védő-óvóintézkedésen alapuló pártfogástól,
- különböző okokból veszélyeztetett gyermekek számára nem szerencsés, ha azok foglalkoznak velük, akik egyben a bűnelkövetőkkel kapcsolatos feladatokat is ellátják.

Véleményünk szerint a hivatásos pártfogó felügyelőknek a fiatalok bűnelkövetőkkel kellene foglalkozni és a jogerős bírói határozat alapján elrendelt pártfogó felügyeletet végrehajtani. A többi feladat végrehajtását más gyermekvédelmi szervezetre kellene bízni.

A már említett utasítás a fiatalokkal foglalkozó hivatásos pártfogó felügyeletet a gyermek- és ifjúságvédő intézeteknél helyezte el. A hatályos jogszabályok alapján az intézet alapvető feladata az intézeti gyámossággal kapcsolatos teendők ellátása. Az intézet hivatásos pártfogókkal kapcsolatos feladata, (plusz feladatként) mint közvetlen irányítási és mint személyi és dologi feltételek biztosítása jelenik meg.

A két feladat csak az állami gondoskodás alá eső pártfogó felügyelet alatt állóknál kapcsolódik össze, ezek száma a fővárosban 1992-ben a 4%-ot sem érte el. A gyermek- és ifjúságvédő intézeteknek alárendelt pártfogó felügyelet legfőbb problémái:

- vannak megyék, ahol a pártfogó felügyeleti csoportokat megszüntették, még a hivatásos pártfogó felügyelő megnevezést is törölték, és helyette család-, gyermek- és ifjúsági felügyelő (vagy egyéb megnevezést) használnak a területgondozókra,
- a gyakorlatban látható, hogy a büntetés-végrehajtási feladat végrehajtásában az intézetek nem tudtak egységes szakmai szempontokat érvényesíteni,
- a hivatásos pártfogó felügyelet céljai megvalósításában az intézet egyéb céljaihoz viszonyítva alárendelt helyzetben van.

A fiatalkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó hivatásos pártfogó felügyeletnek a gyermekvédelem rendszerében belül történő elhelyezésével egyetértünk, de nem tartjuk elfogadhatónak a gyermek- és ifjúságvédő intézeteken belüli elhelyezésüket. A hivatásos pártfogói hálózatnak a gyermekvédelem rendszerén belül maradását az indokolja, hogy a végrehajtásban a gyermek- és ifjúságvédelmi szempontoknak érvényesülni kell és, hogy ezen intézményrendszernek képesnek kell lenni a kiegészítő szociális háló szerepének betöltésére a fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatban.

III. A fiatalkorúak pártfogó felügyeletének általunk elképzelt alapvető feladatai és szervezeti helye:

1. Az alapvető feladatok:

- mindennapos kapcsolat a fiatalkorúak bíróságával (a gyakorlat bizonyította, hogy amikor a pártfogó a tárgyaláson jelen van, akkor a fiatalkorúval kiépítendő kapcsolata sokkal jobb lehet, mint azokban az esetekben, amikor a tárgyalás után hónapokkal találkoznak először);
- szoros kapcsolat a fiatalkorúak ügyészségével, hogy felkérésre a fiatalkorú személyi körülményeiről, életútjáról minden esetben tájékoztatni tudjuk az ügyészséget;
- kapcsolat a rendőrség ifjúságvédelmi előadóival, a fiatalkorú személyi körülményeinek feltárásával, a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okok feltárásával segítséget nyújthat a pártfogó felügyelet;
- a fiatalkorúak börtöneiből, fogházaiból és javító intézetekből kikerülő fiatalkorúak körülményeinek előzetes feltárása, együttműködés a fenti szervekkel, hogy a fiatalkorút a szabad életbe történő kilépéskor segítsék, mivel ez a legnehezebb időszak és a visszaesés szempontjából a legveszélyesebb;
- büntetés-végrehajtási feladat, melyet a Btk. 119. §-a alapján elrendelt kötelező pártfogó felügyelet esetén ellát a fiatalkorú reszocializációja érdekében;
- a fiatalkorú elkövetők és elítéltek részére programok szervezése, elsősorban az általános iskola befejezésére, (országos adat, hogy 1991-ben 37,53 százalékuk nem fejezte be az általános iskola nyolc osztályát) szakma megszerzésére, bűncselekmény feldolgozására, munkahelykeresésre, szabadidő helyes eltöltésére stb.;
- együttműködés a gyermekvédelem szerveivel.

A fiatalkorúakkal foglalkozó pártfogó felügyelet általunk vázolt feladata alapján a fővárosban és a megyékben önálló szervezeti egységet, önálló szakhatóságot igényel, mivel csak így tudja megfelelően ellátni speciális fiatalkorú bűnelkövetőkre szabott feladatát. Az önállóság biztosítaná részére, hogy a büntető eljárásban és a végrehajtásban szereplő

hatóságokhoz, a gyermek- és ifjúságvédelem szervezeti egységeihez és az egyéb szervezetekhez fűződő kapcsolatát egyenrangú (nem alárendelt) helyzetből alakíthatná. Az önálló szervezeti egységnek a fővárosi és megyei gyermekvédelmen belül kell elhelyezkednie, mivel kapcsolódnia kell a gyermekvédelmi ellátó rendszerhez. Szakmai iránymutatás céljából szükségesnek tartanánk egy szakmai egységet biztosító országos irányító szervezet, hiszen a fiatalok bűnelkövetőkkel való foglalkozás biztosítása állami feladat.

IV. A főváros speciális helyzete

A bűncselekmények számában és gyakoriságában a főváros első helyen áll. A fiatalok bűnelkövetőknek a főváros és a megyék viszonylatában kb. 15 százalékából kerül ki, pontosabban:

- 1988-ban 1.245 fő 14,4%
- 1989-ben 1.380 fő 14,3%
- 1990-ben 2.309 fő 18,1%
- 1991-ben 2.030 fő 15,1%

A fővárosban a fiatalok bűnelkövetők száma 1992. első félévében 1.172 fő volt.

A fiatalok bűnelkövetőkkel szembeni kezelési programnak budapesti/fővárosi szinten kell megjelenni, mert a főváros területileg egységes, és a bűnelkövetési zónák nem igazodnak a kerületi határvonalakhoz. Csak egy, az egész főváros területére kiható egységes rendszer képes a fővárosi fiatalok bűnelkövetés által felvetett problémákhoz alkalmazkodni és azt kezelni. Az önkormányzatoknál csak a bűnelkövetést megelőző tevékenységek programjának kell megjelennie. Az általunk elképzelt, fiatalok bűnelkövetőkkel foglalkozó fővárosi hivatal a fentebb leírt feladatát önálló szervként az alábbi szervezeti felépítésben valósítaná meg.

Négy blokk állna fel az alábbi területi beosztás szerint

- Budai Blokk (I, II., III., XI., XII. és XXII. kerület)
- Észak-Pesti Blokk (IV, XIII., XIV., XV. és XVI. kerület)
- Belső és Kelet-Pesti Blokk (V, VI., VII., VIII., X. és XVII. kerület)
- Dél-Pesti Blokk (IX., XVIII., XIX., XX. és XXI. kerület)

Minden blokkhoz tartozna 5 fő hivatásos pártfogó felügyelő

5 fő szociális munkás

1 fő pszichológus

1 fő adminisztrátor.

A blokkokban levő hivatásos pártfogók az alábbi plusz feladatokat felosztanák maguk között:

- blokkmenedzser, szervező
- bírósági kapcsolattartó
- programszervező
- gyermekvédelmi kapcsolattartó
- álláshely-figyelő.

A hivatásos pártfogók területi beosztásuk szerint a blokkon belül a jövőben is ellátnák a büntetés-végrehajtási feladatukat, fogadó órákat és ügyeletet tartanának. De megszűnne az az eddigi gyakorlat, hogy csak egyénileg tartanak kapcsolatot a büntetőeljárás és végrehajtás többi szereplőivel és a kerületükben lévő szervezetekkel és intézményekkel. A kapcsolatot a blokk képviselőiben tartanák.

A hivatásos pártfogók munkája a felügyelet és a funkcionális jellegű nevelés. Ebbe segít be a szociális munkás, míg a szociális munkás látja el a szociális feladatot a fiatalok

bűnelkövetőkkel. A pszichológus szupervizorként és szaktanácsadó-ként látja el a blokkon belüli feladatát. A blokk teamként dolgozna, a blokkok önállóan vagy másik blokkokkal együtt is végezhetik programjaikat. A négy blokk munkájának összehangolását, szakmai irányítását és nyilvántartását a hivatal vezetése végzi. A hivatal vezetőjének pedagógusnak, helyettesének jogásznak kell lenni. Szükséges még egy adminisztrátor, egy fő nyilvántartás vezető és technikai személyzet.

A hivatalnak rendelkeznie kell számítógépes nyilvántartással, amely a büntetőeljárásban résztvevőkkel összekapcsolható.

A blokkoknak rendelkezniük kell a fiatalkorúak részére elsősegélyt nyújtó pénzkerettel.

Az önálló szervként működő Fővárosi Fiatalok Pártfogó Hivatala és annak blokkjai létrehozásával lehetőség teremtődne a pártfogó felügyeleti munka megújulására, az önálló kezdeményezésekre, feltérképezésekre, kísérletekre, hogy a fiatal-korúak büntetőjogának újra gondolásához a hivatal is segítséget tudjon nyújtani gyakorlati tapasztalataival.

Írásunk elkészítésekor szem előtt tartottuk a „Gyermek Jogairól” szóló ENSZ Egyezménynek a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerével összefüggő rendelkezéseit, külön kiemeljük a 40. cikk 3. pontját

„Az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára.”

Szitha Zsuzsa

Törvényhozás előtt

A fővárosi gyermekvédelem - helyzetelemzés -

Budapest gyermekvédelmének rendszere részben elválaszthatatlan attól a struktúrától, amely a II. világháború után Magyarországon kialakult, részben sajátos, magán viseli mindazokat a jegyeket, amelyek az európai nagyvárosokban közösek.

Magyarországon a II. világháborút követően – elsősorban ideológiai okokból következően, a korábbi gyermekvédelmi rendszer teljesen átalakult. A dominánsan nevelő családokra épülő gondozás elsorvadt, helyette a nevelőotthoni nevelés vált szinte kizárólagossá.

A korábbi komplex gyermekvédelmi szemlélet (egészségügyi - szociális - szociálpedagógiai) helyett a hatósági beavatkozás elfogadása került előtérbe, és jelentette szinte az egyetlen megoldást. A családokban manifesztálódó devianciákra sajátos önvédelmi mechanizmusokat kialakító - neurotizálódó, csavargó, iskolakerülő

- gyermeket emelték ki környezetéből, s helyezték a nevelőotthonokba
- a közösségi nevelés mindent megoldó, jótékony hatásában bízva. Mindeközben a preventív, segítő intézmények hiányában a családokkal nem történt semmi.

A korábban jelentős önkéntes, karitatív egyesületek, mozgalmak megszűntek, az állami gyermekvédelem leegyszerűsített, könnyen átlátható és ellenőrizhető rendszere vált kizárólagossá évtizedekre.

Az 1990-es politikai rendszerváltást néhány évvel megelőzően, már nyilvánvalóvá vált a gyermekvédelmi szakemberek előtt – s ebben a főváros élenjárt –, hogy tarthatatlan a hagyományos struktúra, s a nevelőotthoni gondozás helyett a megelőzésre kell helyezni a hangsúlyt.

Az elképzelések szerint a prevenciók hálózat kiépítésében részben felhasználhatók a nevelőotthonok tárgyi és személyi feltételei, jó szakmai adottságai. Ugyanakkor világossá vált az is, hogy elkerülhetetlen az anyagi források bizonyos átcsoportosítása, a finanszírozási rendszer megváltoztatása. A rendszerváltás után zöld utat kaptak ugyan a különböző nem állami non-profit kezdeményezések, pénzügyi feltételek hiányában azonban az állami, önkormányzati gyermekvédelem várhatóan hosszú ideig domináns lesz még.

A törvényi szabályozás azt az elvet követi, hogy a megoldási módokat – legalábbis elvben – a problémák keletkezésének helyéhez rendeli, mint alapellátási formákat. Látszólagos mérlegelési lehetőséget is ad az önkormányzatoknak azáltal, hogy a kötelezően ellátandó feladatokon túl önként vállalhatókat is megjelöl, a helyi igényekhez igazodva. A finanszírozás módja azonban egyáltalában nem követi a szemléleti korszerűsödést az állami támogatás továbbra sem ide, a megelőzés helyére és intézményeihez jut el, hanem az úgynevezett szakellátási rendszerbe, ahol ugyanaz a gyermek lényegesen „többe kerül”, lényegesen kevésbé hatékony, s a gyermek mint individuum igényeihez és szükségleteihez legkevésbé adekvát módon.

Összehasonlításképpen: az állami gondoskodásban élők állami normatívája jelenleg 243.000 Ft évente, ugyanakkor a kétszülős kétgyermekes családokban a családi pótlék

összege 3.250 Ft/hó, a létminimum az ilyen szerkezetű családokban hozzávetőlegesen 11.000 Ft/havonta.)

Az általánosságokon kívül sajátosan nagyvárosi jelenségek is hatnak Budapest gyermekvédelmére. A törvényi szabályozás következtében Budapesten a következő alig működőképes közigazgatási rendszer alakult ki:

A kerületi önkormányzatok minden tekintetben függetlenek a fővárosi önkormányzattól. Ennek nemcsak az a – első látásra demokratikusnak tűnő, s a helyi lakókörnyezet autonómiáját sugalló – következménye, hogy a főváros nem szólhat bele közvetlenül a kerületek életébe, de az is, hogy halmozódó urbanizációs, szociális feszültségekkel, sűrűsödő devianciáikkal önmagukban nem tudnak megbirkózni, intézményeik nem képesek mindezt lefedni. Így fővárosi szinten kellene a még terhelhető pontokat és megoldási-, kezelési módokat megtalálni. Nem beszélve arról, hogy ezen jelenségek nem állnak meg a kerületek határainál, követésük igen szoros koordinációt igényelne - s különösen igaz ez a gyermekvédelemre.

Budapest 2 milliós világváros. Nagyon sok nem „fővárosi illetőségű” probléma itt csapódott le az elmúlt évtizedekben, s ez jellemző napjainkban is. Ennek képződménye pl. a hajléktalanság, a kolduló, csavargó utcagyerekek megjelenése, akik jelen vannak az aluljárókban, köztereken, regisztrálásuk azonban nehézkes állandó mozgásuk következtében. Nem budapesti illetőségük miatt még a jelenleg rendelkezésre álló ellátórendszerbe is szinte lehetetlen bevonni őket. Jelentős arányt képviselnek közöttük a környező országokból érkezők, akiknek magyarországi státusa teljességgel rendezetlen.

Sok esetben kriminális háttér húzódik meg e jelenség mögött. Sajnos az érintett gyermekek számára igazán humánus megoldási mód aligha található. A Fővárosi Önkormányzat Gyermek- és Ifjúságvédő Intézete utcai gondozó szolgálata vállalta, hogy szerény eszközeivel feltérképezze, és segítséget nyújtson számukra.

Az alábbiakban statisztikai adatokkal próbálunk rávilágítani a fővárosi gyermekvédelem néhány olyan jelenségére és intézkedési mechanizmusára, amelyekből a rendszer hiányosságaira és elégtelenségére is következtetni lehet. Teljes körű elemzésre e tanulmány keretében nem vállalkozhatunk. Úgy gondoljuk azonban, hogy a közeljövőben mindenképpen szükséges egy budapesti gyermekvédelmi válságtérkép elkészítése, valamint a társadalmi összefüggéseket figyelembevevő komplex gyermekvédelmi helyzetelemzés.

1. sz. táblázat KIMUTATÁS				
a fővárosi 0-18 évesek számáról és a veszélyeztetettként nyilvántartottak alakulásáról				
Év	0-18 évesek száma	Veszélyeztetettként nyilvántartottak száma		
		gyámhatóságnál	oktatási intézménynél	összesen
1985	454.691	17.726	16.947	34.673
%		3,90	3,75	7,65
1986	454.246	18.515	14.843	33.354
%		4,08	3,27	7,34
1987	461.402	21.594	15.093	36.687
%		4,68	3,27	7,95
1988	464.781	24.844	13.734	38.578
%		5,35	2,98	8,30
1989	466.188	31.024	10.252	41.276
%		6,65	2,20	8,85
1990	493.897	36.589	12.312	48.901
%		7,41	2,49	9,90
1991	436.900	49.654	9.772	59.426
%		11,40	2,24	13,60
1992	*	52.729	23.858	52.729
%		**	7,675***	-

* nincs adat
** egy gyermek több nyilvántartásban is szerepelhet
*** csak oktatási intézményekben nyilvántartottak száma

Sajátos fővárosi jelenség a veszélyeztetett gyermekek országos átlaghoz viszonyított magas aránya.

1985-től a 0-18 éves fővárosi lakosság száma a '80-as évek végéig folyamatosan növekszik, majd 1990-hez viszonyítva radikálisan csökken. A veszélyeztetettként nyilvántartottak számszerűen, és a 0-18 éves lakossághoz viszonyítva arányaiban is folyamatos növekedést mutatnak. 6 év alatt 34.673-ról (7,65 százalék) 48.901-re (9,9 százalék) növekszik számuk, majd a következő két évben (1991, 1992) az emelkedés ugrásszerűvé válik: 1992-ben 52.729 veszélyeztetett fővárosi gyermeket tartanak nyilván, a 0-18 éves lakosság közel 13 százalékát. Ez a szám több mint másfélszerese az 1985. évinek és az arányokat tekintve közel 2-szerese.

A gyámhatósági adatoknál még szembeötlőbb ez az erőteljes növekedés: 1985-höz viszonyítva gyakorlatilag megháromszorozódott a nyilvántartottak száma, ami a korcsoporton belül 3,9 százalékról 13 százalékra emelkedett. Ez több mint 4-szeres növekedést jelent.

2. sz. táblázat

GYÁMATHATÓSÁGI INTÉZKEDÉSEK SZÁMA

	1985.	1986.	1987.	1988.	1989.	1990.	1991.	1992.
Veszélyeztetettek száma:	17.726	18.515	21.594	24.841	31.024	36.589	49.654	52.729
ebből anyagi ok miatt is veszélyeztetett:	4.988	5.715	8.390	9.316	15.542	21.007	34.247	37.316
	(28,1%)	(30,9%)	(38,9%)	(37,5%)	(50,1%)	(57,4%)	(69%)	(70,7%)
Védő-óvó intézkedések száma:	14.715	14.573	14.809	16.185	15.831	14.130	13.732	12.639
ebből szülő, gyermek figyelmeztetés:	8.119	8.319	8.911	9.410	9.284	8.643	8.706	5.554
pártfogó kirendelés:	509	458	545	455	489	251	341	131
kötelezés a kiskorú egészsznapos foglalkoztatásban való elhelyezésére:	499	414	460	489	469	411	277	208
kötelezés a nev.tan. igénybevitelére	588	526	578	766	818	901	694	639
büntető eljárás kezdeményezése:	127	122	112	134	83	90	162	136
alkoholtilvonásra kötelezés:	699	797	756	753	620	363	478	315
Segélyezés:								
rendkívüli segély keretösszege:	21.112.669	24.340.560	32.844.492	53.414.540	125.602.182	203.249.763	363.506.227	384.652.523*
segélyezett családok száma:	11.562	12.549	15.261	17.695	21.056	33.042	37.182	35.388
gyermek száma:	28.248	25.128	33.446	44.230	51.680	71.989	74.779	72.180
egy gyermekre jutó összeg:	747	968	982	1.027	2.430	2.713	4.998	4.796
rendszeres nevelési segély keretösszege:	39.921.000	37.647.000	55.617.000	98.558.000	148.011.607	257.604.769	482.969.490	633.606.763*
segélyezett családok száma:	1.769	1.807	2.716	4.281	6.413	10.316	15.530	16.130
gyerekek száma:	4.822	4.811	7.648	11.369	15.750	23.217	34.260	35.628
egy gyermekre jutó havi összeg:	638	652	606	722	783	913	1.256	1.256

* 4 kerület segélyezési adatait nem tartalmazza

A 2. sz. táblázat adataival összevetve egyértelműnek tűnik, hogy a növekedés a szociális (anyagi) veszélyeztetettség intenzív emelkedéséből adódik. 1985-ben a gyámhatóságokon veszélyeztetettként nyilvántartottak között 28,1 százalékos, 1990-ben 57,4 százalékos az anyagi veszélyeztetettség. (Vagyis 6 év alatt megduplázódott.) A növekedés 1988-ról 1989-re 12,6 százalékos, 1990 és 1991 között ismét igen jelentős, csaknem 12 százalékos.

Ha a nyilvántartottak tényleges számát nézzük, még szembetűnőbb az ijesztő emelkedés, különösen az utolsó esztendőben, s ebből kiemelkedően 1990 és 1991 között. Nyolc év alatt a 0-18 évesek között 4.988-ról 37.316-ra, vagyis több mint 7-szeresére nőtt a szociálisan veszélyeztetett gyermekek száma. 1987 és 1988 között stagnálást, illetve arányaiban még némi csökkenést is mutatnak az adatok. Vélhetően a segélyezési lehetőségek javulásával összefüggésben.

A rendszeres nevelési segélyben részesülő családok száma ebben az időszakban 2.716-ról 4.281-re nőtt, s így összességében 11.396 gyermeket érintett. A következő évtől azonban a nominálisan ugyan jelentősnek mondható RNS segélykeret már nem tudta követni az inflációt. Annak el-lenére, hogy a nevelési segély kerete 1985-től 1992-ig 15-szörösre, a rend-kívüli segélyé pedig közel 20-szorosra nőtt. Ezzel együtt a segélyezettettek száma ugyan nagyságrendileg emelkedett, az egy gyermekre jutó segély összege azonban éppen csak meg-duplázódott. Vagyis az anyagi veszélyeztetettség elhárításában gyakorlatilag nem lehetett szerepe. (1992-ben az egy gyermekre jutó RNS összeg havi 1.256 Ft, a 2 gyermekes, 2 keresős családokban a létminimum ugyanakkor 8.000 Ft.)

Természetesen egy hatékony szociálpolitikai ellátórendszerben nem is a segélyezés feladata az anyagi kompenzáció. Azt az egyéb, normatív szociális juttatásoknak kell megvalósítani. Sajnos azonban az erre leginkább alkalmas családi pótlék sem növekedett olyan mértékben, hogy a kettő valamint a 3 és több gyermekes családokban kompenzációs hatást eredményezhetett volna. (1990-ben a kétgyermekes családok családi pótléka: 2.070 Ft, 1992 végén: 3.100 Ft; a 3 és több gyermekes családok családi pótléka 1990-ben: 2.200 Ft, 1992 végén: 3.600 Ft.)

A 90-es évek elejétől a munkanélküliség rohamos növekedése legtöbb esetben a minden téren legrosszabb társadalmi helyzetű családokat érinti. A munkaerőpiacról elsőként kiszoruló szakképzetlen, alacsony iskolai végzettségűek között gyakoribbak a 3 és több gyermekes családok, akiknek tényleges anyagi körülményei és a megélhetésükhöz szükséges jövedelem

közötti olló egyre szélesebbre kezelni. Az iskolai gyermekvédelem nyilvánvaló hiányosságait mutatják az 1. sz. táblázatnak az oktatási intézményeknél nyilvántartott veszélyeztetettségre vonatkozó adatai. Az általános veszélyeztetettségi mutatókkal szemben ezek az adatok folyamatos csökkenést mutatnak.

Hasonlóak a gyámhatósági védő-óvó intézkedések adatai is: 1985 és 1988 között ugyan látható némi növekedés, de a többi veszélyeztetettségi mutatóhoz viszonyítva nem jelentős, 1988 után pedig csökken a számuk, ami a 0-18 éves népességszámot figyelembe véve, arányaiban nyílik. Sajnos az is általánosnak mondható, hogy e veszélyeztetett családok gyermekei szorulnak ki a gyermekjóléti intézményekből is, a szülő munkaviszonyához kötött igénybevehetőség, valamint a térítési kötelezettség miatt. Így aztán nyilvánvaló, hogy a tartósan kezeletlen szociális veszélyeztettség további deviálódási folyamatokat indít el. Ez azonban feltehetően a következő években érezteti igazán a hatását.

A megelőző gyermekvédelmi rendszer legfontosabb színterei a nevelési-oktatási intézmények, ahol a gyermekek életkorukból adódóan biztosan megjelennek, illetve távolmaradásuk önmagában is jelzés értékű.

A hagyományos gyakorlat szerint a pedagógusok oktató tevékenységük mellett látták el a gyermekvédelmi munkát. Szociális képzettség - és sokszor szemlélet nélkül képtelenek voltak a gyermeket a család - iskola kapcsolatrendszerben szemlélni és stagnálást jelent.

Bizonyos képet adnak a gyermekvédelmi ellátó rendszerbe bekerülőkről a nevelési tanácsadók adatai és esettípusai: (3. sz. táblázat)

3. sz. táblázat								
NEVELÉSI TANÁCSADÓK ADATAI								
	1984/85.	1985/86.	1986/87.	1987/88.	1988/89.	1989/90.	1990/91.	1991/92.
Tanácsadókba irányított gyerekek száma:	14.328	15.375	14.622	14.180	13.914	11.784	12.587	12.248
Ebből nev. -okt.-i int.-be jár:	14.059	14.927	14.119	13.676	13.374	10.721	11.535	12.135
Pszich-i, ped-i gondozásban részesült gyermekek száma:	4.841	5.043	5.327	7.219	7.157	6.161	6.683	6.042
Családgondozásban részesült gyermekek száma:	2.277	2.801	2.857	2.426	2.251	1.632	1.476	1.078
Iskolai fejlettségi vizsgálatban részesült gyermekek száma:	4.457	4.250	3.353	3.105	2.251	3.007	2.908	3.125
Főállású munkatársak száma:	197	225	231	235	243	245	248	237

Sajnos a nevelési tanácsadók adatai is összességükben egybevágóan az iskolai veszélyeztetettségi mutatókkal - kivéve az 1990/91-es tanév minimális esetszám növekedését. Dacára, hogy a nevelési tanácsadóknak a szakmai lehetőségei bővültek, s az időnként fellángoló vita ellenére - miszerint szükség van-e ezen intézményekre, vagy sem, igen fontos megelőző gyermekvédelmi tevékenységet látnak el. A nevelési tanácsadók ugyan nem kimondottan gyermekvédelmi, hanem oktatási-nevelési intézmények, azonban a hozzájuk kerülő eseteknek szinte kivétel nélkül gyermekvédelmi vonzatai is vannak.

Ahhoz, hogy a gyermekintézmények gyermekvédelmi tevékenységében áttörés következzen be, mindenképpen szükséges a függetlenített iskolai gyermekvédelmi felelősök, szociális munkások, szociálpedagógusok hálózatának kiépítése. 1992-ben megindult ez a folyamat, s a fővárosi kerületek jelentős részében főállású szakemberek álltak munkába. Már az 1992-es nyilvántartási adatból is érzékelhető, hogy milyen fontos szűrő és felderítő tevékenységet folytatnak: 23.858 veszélyeztetett gyermeket regisztráltak az előző évi 9.772-vel szemben, ami 2,5-szörös növekedést jelent. A nevelési tanácsadókba utaltak száma ezzel

nem nőtt párhuzamosan, pedig az időben történő jelzés esetén a megelőző intézményrendszer még vélhetően kellő időben tudna beavatkozni.

Az előbbieken már említettük, hogy részben az öröklött gyermekvédelmi struktúra, részben a finanszírozási rendszer ellentmondásai miatt a gyámhatósági határozatot követő állami gondoskodás intézménye dominál a magyar gyermekvédelemben.

Enyhe csökkenést, illetve stagnálást mutat az állami gondoskodásba utalások száma.

4. sz. táblázat

A fővárosban állami gondoskodásban részesülők száma

Év	Fő
1985. december 31-én	4.798
1986. december 31-én	4.650
1987. december 31-én	4.376
1988. december 31-én	3.798
1989. december 31-én	3.897
1990. december 31-én	3.625
1991. december 31-én	3.433

A jelentéktelenül váltakozó növekedési és csökkenési adatok kiegyenlítődnek és arányaiban nem változnak. Mindenképpen előrelépésnek tekinthető, hogy az utóbbi időben szociális okok miatt nem emelhető ki a gyermek a családjából. Sajnálatos módon azonban ez nem járt együtt a család helyzetét megerősítő szociális ellátással, vagyis a gondozásba vételt nem helyettesíti másfajta segítségnyújtás. Így valószínűsíthető, hogy bizonyos idő elteltével a gondozásba vételi okok között egyéb devianciatípusok szerepelnek. (Már jelenleg is magasabb életkorban és egyre rosszabb személyiségállapotban kerül sor az állami gondoskodásba vételre – ami nyilvánvalóan összefügg a megelőző védő-óvó intézkedések hiányával is.) A fővárosban a 3.200 gondozásba vett 0-18 éves korosztály 4/5-e él különböző gyermek- illetve ifjúsági otthonokban, s csak mindössze 650 gyermek nevelőszülői családokban.

5. sz. táblázat

Nevelőszülői kihelyezések

á	1988. év	1989. év	1990. év	1991. év	1992. év
0-3 év között	33	28	39	40	62
3-6 év között	32	33	25	25	58
6-10 év között	21	26	28	7	26
10-14 év között	13	15	8	9	24
14-18 év között	10	15	8	11	30
Összesen:	109	117	108	92	200

Az elmúlt években – 1988 és 1991 között – 1989-ben némileg emelkedett, majd 1991-ben csökkent a kihelyezett gyermekek száma. A lakáshelyzet, az anyagi kondíciók és a társadalmi megbecsülés hiánya egyaránt bénítólag hatnak a nevelőszülői hálózat fejlesztésére. A családokban elhelyezett gyermekek után fizetett gondozási díj összege meg sem közelíti a gyermekotthoni normatívát.

1992-ben szerény áttörés következett be: 200 nevelőszülői kihelyezés történt, s különösen öröndetes, hogy a gyerekek 37 százaléka 10 év feletti. Ettől az évtől a nevelőszülőknek jelentkezők szakmai felkészítő tanfolyamon vesznek részt, amitől bizonyos profizmust, s ezzel együtt a társadalmi és anyagi megbecsülés növekedését is várjuk.

Statisztikai adataink összességében a fővárosi gyermekek helyzetének folyamatos romlását mutatják.

Ennek a folyamatnak a megállása, megfordulása – a gazdasági mutatókat figyelembe véve – nem egyhamar várható. Fontos azonban már az a szemléletbeli változás is, ami a korábbiakkal ellentétben a gyermekvédelmet a családvédelemtől elválaszthatatlan komplex ellátórendszerként kezeli, s az elsődleges prevencióra helyezi a hangsúlyt. A főváros lehetőségeihez képest kiemelten kezeli a gyermekvédelmet, költségvetéséből bizonyos preferenciákat biztosít ennek a területnek. Az anyagi korlátok azonban markánsan behatárolják a szakmai elképzelések megvalósítását, hiszen még a jogszabályok adta lehetőségek és kötelezettségek anyagi fedezete is kétséges.

Régóta várt szociális törvényünk ugyan sok tekintetben a „szegénypolitikához” közelít, azonban néhány gyermekvédelmi szempontból is fontos ellátási formát vezetett be, ezzel a korábban abszolút és relatív szempontból egyaránt legrosszabb helyzetű több gyermekes családok életén próbál – legalábbis szándékaiban – javítani.

További előrelépést egy valóban korszerű gyermekvédelmi törvény jelentene, amely nemcsak szemléletében, hanem intézmény- és finanszírozási rendszerével is a megelőzést szolgálná, s az eddig a jogszabályok szintjén is figyelmen kívül hagyott gyermek jó(l)létet állítaná a középpontba.

Ihász Márta

Műhely

A Fővárosi GYIVI Utcai Gondozó Szolgálatának munkájáról

A Fővárosi GyermeK- és Ifjúságvédő Intézet Utcai gondozó Szolgálat az 1992-es évben több szempontból is jelentős változáson ment át.

A régi munkatársak közül többen is távoztak a Szolgálattól, s a helyükre nem sikerült azonnal megfelelő kollégákat találni. Távozásuk intő jel, a túlterhelés idő előtt „elnyüvi” a kollégákat. Az általunk elfogadott alapelveket be kell tartani (pl.: gondozotti létszám 15-20 fő, főállású gondozók alkalmazása, megfelelő fizetés). Nagy figyelmet kell fordítani a gondozók „gondozására” is, különben elkerülhetetlen a menekülésük erről az egyáltalán nem könnyű területről. A gondozók segítségét szolgálják a különböző intézmények által szervezett képzések, amelyekre kollégáinkat beiskoláztuk, de tapasztalataink nem egyértelműen pozitívak. Ezért a jövőben szeretnénk, ha pszichológus segítené utcai gondozóink munkáját.

Szándékaink szerint az egészségügyi ellátást nyújtó orvos és ápolónók kivételével, csak főállású gondozókat alkalmaznánk és esetükben a szakirányú képzettségei igazolni kell. Szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hiszen az egyetemek, főiskolák most bocsátják ki az első végzett szociális munkásokat.

A második jelentős változást részben az első következményének is tekinthetjük: gondozottjaink száma 200 főre csökkent, és ezzel elérte azt az optimális gondozotti létszámot, ami 10 gondozóval tisztességgel vállalható. A csökkenésnek azonban ez csak az egyik oka lehet. Tapasztalataink szerint jelentősen meghatározza a munkánkat immár, hogy a különböző hajléktalanokkal foglalkozó intézmények megszilárdultak, kialakult profiljuk és ügyfélkörük. Mi sokkal kisebb fluktuációt tapasztalunk, mint korábban. A szolgáltatást igénybevevők és a szolgáltatók egymásra találtak. A nálunk jelentkező 200 fő, de gondolom, hogy a mások által gondozottaknak is egyik fő jellemzője lett, hogy a romló gazdasági helyzet következtében egyre nehezebb az utcáról való kigondozásuk. Ez azt is jelenti, hogy a mi szolgálatunk gondozottjai is 75-80 százalékban ugyanazok a személyek hosszabb ideje (1-2 év). Érdekes, hogy a fiúknál inkább tapasztalható a gondozási idő növekedése, az ő kiléptetésük a szállóról sokkal több nehézségbe ütközik, mint a lányanyáké. Az anyákat a minimális 1 év alatt sikerült az anyaothonnál jobb körülmények közé juttatni az elmúlt évben.

A fenti tény következménye az a jelentős, bár nem új szempontú változás munkánkban, hogy új gondozottat csak akkor tudunk vállalni, ha valakit véglegesen útjára bocsátottunk.

Szolgáltatásaink bővítésével az általunk gondozottaknak komplex ellátást igyekszünk nyújtani (segélyezés, étkeztetés, szállás, egészségügyi ellátás, ügyintézésben segítségnyújtás, utógondozás), mert csak így látjuk biztosítottak, hosszútávra megnyugtónak a végzett munkát.

Az elmúlt év tapasztalatai megerősítették bennünk az az elhatározást, hogy a Szolgálat erőteljesen koncentrál a hajléktalan anyák és gyermekek gondozására. Ennek keretében elkezdtük feltérképezni a főváros területén „vándorló” anyákat és megkezdtük előgondozásukat egyelőre tartózkodási helyükön, majd felhasználva saját illetve mások lehetőségeit, elszállásoljuk őket. Az előgondozás feltétlenül szükségesnek látszik, mert a körülmények felderítésének híján könnyen veszélynek tehetjük ki a már szállón lakó gyermekeket és anyákat. Az apró lépések alapelve ennél a hajléktalan közegnél sem hagyható figyelmen kívül. Így első lépésként népkonyhánkon a 15 fő nyugdíjas mellett hajléktalan anyákat étkeztettünk gyermekeikkel.

A fenti elhatározás eredménye, hogy 1993-ban megnyitottuk második anyaothonunkat is, és ha terveink beválnak, ez év végén, jövő év elején a harmadikat is.

A Fővárosi GYIVI utcai Gondozó Szolgálatának 3 éves tapasztalatai, valamint az intézet alaptevékenységében szerzett évtizedes tapasztalatok alapján joggal állíthatjuk, hogy az állami gondoskodásba kerülő gyermekek jelentős részénél a szüleiktől történő elválasztás megelőzhető volna, ha lennének olyan elhelyezési lehetőségek, ahol a krízishelyzetben, átmeneti családi problémákkal küszködő családok gyermekeiktől kaphatnának kedvezményes elhelyezést.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján nyugodtan kimondható, hogy haladéktalanul és minél nagyobb számban kell városszerte olyan lakásokat, házakat fogadóképesé tenni, amelyek befogadnának és menedéket adnának:

1. A gyermeküket egyedül is megtartani akaró hajléktalan leányanyáknak, hiszen jelenleg a gyermeküket „lelketlenül” a kórházban hagyók jelentős számban kilátástalan helyzetük és a minimális segítség hiányában teszik ezt;

2. az egyre kegyetlenebb gazdasági helyzet miatt növekvő számban utcára kerülő, kilakoltatott családoknak, a gazdasági feszültségek miatt a rövidtávon kezelhető családi konfliktusokba, krízishelyzetekbe került családoknak; egyéb családi perpatvar miatt egyik szülőfélnek a gyermekével együtt.

Természetesen a problémakörök tovább bővíthetők, de a jelen helyzetet figyelembe véve úgy látjuk, hogy a gyermekek családból való kikerülését az anyaothnonok illetve krízisotthonok minél nagyobb számban való felállításával és működtetésével jelentősen csökkenthetnénk.

A **leányanyaothton** működtetésében a Szolgáltatnak jelentős tapasztalatokat sikerült összegyűjtenie az általa másfél éve üzemeltetett otthonnal kapcsolatosan.

Ezek röviden: a három-négy anyát gyermekével (csecsemőjével) befogadó lakásotthon a lakókörnyezetbe minden nagyobb konfliktus nélkül beépíthető; az anyák a minimális szállódíjat rendszeresen befizetik, gyermeküket és önmagukat különösebb anyagi támogatás nélkül ellátják (a lakás rezsijét a Szolgálat fizeti, a befizetett szállódíj csak a bentlakók segélyezésére fordítható); a bentlakók 6 hó - 1 év alatt családi viszonyaikat rendezték, és egyéb lakhatási lehetőségekhez jutottak; az anyák a Szolgálat utcai gondozóitól a GYES, a méltányossági GYES, a családi pótlék, segélyek, családi kapcsolatos rendezése, lakáskérdés megoldásában kaptak segítséget, a gyermekek gondozásában tanácsot és segítséget; a gondozók naponta néhány órát töltenek a lányok között, a napi életvezetés kialakításában; a Szolgálat egésze mintegy biztosítékul szolgál az egyre önállóbb ügyintézéshez, a saját és a gyermek sorsáért érzett felelősség megerősítésében.

Az eddigi eredmények alapján állítható, hogy a szilárd háttérnek köszönhetően leányanyáink „magabiztosan” rendezték életüket. Mindezt úgy, hogy közben gyermeküktől nem kellett megválniuk és a szülő-gyermek kapcsolat kialakulásának legfontosabb szakaszában emberi körülmények között, szakirányú segítséggel küzdhettek teljesen önálló életük megteremtéséért, miközben a gyermekért való felelősséget egy percig sem vette át tőlük egyetlen külső szerv sem, hogy ezáltal felmentést adjon, vagy akadályt gördítsen a gyermekért való felelősség kialakulása, vagy vállalása elé.

Eredményeink magukért beszélnek. Az otthonba került gyermekek közül egyet sem kellett később az állami ellátó rendszerbe utalni.

Az Otthon mögött természetesen a GYIVI és a Szolgálat teljes szakapparátusával, szaktudásával ott áll, s ez nyilván feltétele az eredményességnek, hiszen a különböző szakismereteket (jogi, adott esetben egészségügyi, gondozási, stb.) nem kell egy külön ellátó vagy szolgáltató szervezettől megszerezni esetleg pénzért, hanem az azonnal rendelkezésre áll.

S amire eddig szerencsére nem került sor, ha az anyuka mégsem élne a fölkinált lehetőségekkel és elhagyná gyermekét, a gyermek egy percig sem lenne kitéve veszélyeztetésnek, hiszen a gondozók azonnal igénybe vehetik a szakellátás különböző szolgáltatásait (nevelőszülők, csecsemőotthon stb.).

Összefoglalva az Anyaothton előnyeit:

1. Kizárólagos felelősség önmaga és a gyermek sorsáért.
2. Önálló életvitelre való felkészülés (bármikor igénybe vehető segítséggel).
3. Biztos fedél a véglegesebb megoldásig.
4. A szilárd intézményi háttér a hiányzó, vagy éppen nem funkcionáló családi - szülői - háttér pótlására, amely azonban a szervezeti elkülönülés miatt nem telepedhet rá a mindennapokra.

5. Egy lakás éves rezsiköltségére (100-120.000,- Ft) és két utcai gondozó éves bérével – ezen nem az 1992-ben fizetett 7.000,- Ft-ot kell érteni – (720.000,- Ft járulékokkal együtt – mindösszesen 840.000,- Ft) kiváltható évente 8-10 gyermek állami gondozása, ami az 1992. évi normatíva szerint 233.000,- Ft/fő (= két-millió-háromszázharmincezer forint) gyerekenként.

Krízisotthon működtetésében a Szolgáltatnak és a GYIVI-nek tapasztalata még nincsen, főleg azért, mert noha szükségességét régóta érzi, nem volt módja létrehozni ilyet.

A GYIVI alaptevékenysége során számtalanszor tapasztalja, hogy a gyermek a családi konfliktusok rendeződéséig elkerül a családból ideiglenesen néhány hétre-hónapra, miközben az egyik szülő itt-ott kényszerül meghúzni magát. A szülők egymás közötti párbeszéde hatósági úton zajlik, holott nem hatósági közvetítéssel a konfliktus rövid úton rendezhető lenne, s a gyermek sem lenne kitéve annak, hogy a szülők elfeledkezhessenek róla, vagy kibúvót kereshessenek a másik félre való mutogatással.

A gyermekkel együtt elhelyezett szülők felelősségvállalása folyamatosan fennáll, azt tőle senki át nem veszi. A biztos fedél tudatában, és a gondozók közreműködésével kevesebb szabályozatlan indulattal mód van a konfliktus rendezésére az esetek nagy részében. A gyermek egy bizonytalan helyzetben nem veszíti el valamennyi biztos kötődését (együtt marad egyik szülőjével, járhat ugyanabba a bölcsődébe, óvodába, iskolába).

A fentiekből következően ezeknek az otthonoknak lehetőség szerint a főváros válságos gócaiban, vagy azokat könnyen megközelíthetően kell elhelyezkedniük. Ilyenek jelenleg a VIII., IX., X. kerületek. Ugyancsak ezek a kerületek a leginkább veszélyeztetettek a kilakoltatásokat illetően is.

Egy-egy ilyen lakásban egy-két család helyezhető el, hiszen a saját családjukban konfliktussal küzdők nem tehetők ki mások gondjainak, illetve a gondozókon túl mások előtt nyilvánvalóan nem szívesen teregetik ki a család „szennyesét”, sőt, ez akár akadály is lehet a gondozókkal való kapcsolat kialakulásának. Ezért, vagy jól elkülöníthető lakrészekből álló házasingatlant, vagy garzonlakásokat, illetve két jól el-különíthető lakrészre osztható lakást célszerű erre felhasználni.

A problémák megoldására, a helyzet normalizálására 1-2 héttől, 3-6 hónapig terjedő időszakot kell számítani.

Összefoglalva a Krízisotthon előnyeit:

1. A gyermek nem veszíti el valamennyi családi és egyéb kapcsolatát!
2. A szülők közvetlen felelőssége a gyermekért fennmarad!
3. A konfliktus kezeléséhez a család nem hatósági jellegű közvetítést, segítséget kap!
4. Biztos fedél a helyzet rendezéséig!

5. A Szolgálat szakellátó rendszere segítségként a háttérben, de kellő távolságban ahhoz, hogy ne telepedjen rá a mindennapokra.

6. Egy lakás vagy ház éves rezsiköltségével (100-200.000,- forint) és két utcai gondozó éves bérével kiváltható egy lakás esetén 6-12 gyermek állami gondoskodása, ami az 1992. évi normatíva szerint 233.000, forint személyenként. (1.398.000,forint - 2.796.000,- forint)

A fentebb vázolt két otthontípus tevékenységét tekintve a hajléktalanság kezdetén nyújthat olyan ellátást, szolgáltatást, amely megakadályozza, hogy a hajléktalanság maradandó állapottá váljon egy-egy család, gyermek életében. Az esetek jelentős részében a prevenciót szolgálja. A korábban jelzett gondozási idő növekedése azonban világosan mutatja, hogy a segítségnyújtást minél korábbra kell kitolni, mivel ekkor még a személyiségben a hajléktalan

életforma nem fejtette ki romboló hatását. A gondozott akarata nem tört meg, képes még elfogadni a segítő kezet, nem rögződött benne az ellenállás az intézményekkel szemben, még nem okol mindenért másokat.

Szolgálatunk jellegéből következik, hogy gondozottjainknak 50-60 százaléka, mint korábban is, volt állami gondozottból tevődik ki. Azt azonban jelezni kell, hogy jelentős hányaduk nem a fővárosi, hanem a vidéki gyermekvédelemből kikerült és a munkanélküliség elől a fővárosba menekülő. Sajnos a korábbi gazdasági szerkezetre képzettek (kohászok, bányászok stb.) munkát nemigen találnak, sőt az alkalmi munkákból is kiszorítják őket az illegális külföldi munkavállalók. Az utcáról való kikerülésnek pedig alapfeltétele a biztos munkahely és kereset. Ezt gondozottjaink 10-15 százaléknál sikerült elérni (ez nem tartalmazza a GYES-ből, GYED-ből, családi pótlékból élő anyákat). Az Átmeneti Szállón lakóknál ez az arány 50-60 százalék, a többiek alkalmi munkából élnek nagyon nehezen, így tőlük a minimális szállódíj sem szedhető be.

A gondozottak 80-85 százaléka rendszeres alkoholfogyasztó, általában kombinálva más szerekkel. 30-40 százalékuk tekinthető alkoholistának. Az elmúlt év során 20 fő többször is megpróbálkozott az önkéntes alkoholelvonó-kúrával. Az esetek többségében nem csinálták végig, illetve ha végig is csinálták, visszakerülvén a korábbi környezetbe, visszaestek. Akiknek sikerült a szállását és munkáját megoldani, azok közül 4-5 fő egyelőre talpon van. Fontos lenne az önsegítő (pl. Névtelen Alkoholisták) bevonása megsegítésükbe.

Masszív bűnöző az általunk gondozottak között nincsen, de az elmondásokból nyilvánvaló, hogy az apróbb lopások a megélhetés biztosítására mindennaposak.

Mint az köztudott, szolgálatunk elsősorban azon hajléktalanok gondozására vállalkozott, akik maguk is szeretnék helyzetükön változtatni. Sajnálatos tény, hogy az általunk gondozottak közül 45-50 fő jutott el addig kudarcait követően, hogy tartósan a hajléktalan életformára rendezkedett be. Ők az egyes hajléktalanokat gondozó szervezetek rendszeres látogatásából, szolgáltatásaik igénybevételeiből tartják fenn magukat.

A lakhatást feltört, foglalt lakásban oldja meg 3-4 (10-15 főből álló, gyakran változó összetételű) társaság. Ezekből a csoportokból válnak ki később az egyéni vagy páros (élettársi kapcsolatban élő) lakásfoglalók (6-7), akik munkát vállalva fizetik a közüzemi díjakat és később igyekeznek ezt a helyzetet legalizálni. Az önkormányzatok ebben gyakran partnerek. Ezek a gondozottjaink igyekeznek korábbi társaságuk szeme elől is eltűnni, érezvén visszahúzó erejüket.

A fentiekből következően nagyon sokat romlott az arány az utcán töltött idő szempontjából is, gondozottjaink 80 százaléka több mint 4 éve hajléktalan. Ez a körülmény nyilván jelentősen rontja a gondozás esélyeit, hiszen a társadalmon-kívüliség, a csoportnormák rögződése a személyiségben jelentősen előrehaladt, így a gondozóknak komoly ellenállást kell leküzdeniük.

A Szolgálat orvosa, Dr. Haár Zsuzsanna valamennyi gondozottunkat személyesen ismeri, az ő részletező adatai jól mutatják, hogy az általunk gondozott fiatal felnőttek egészségi állapota milyen katasztrofális. Az év során 78 beteget láttak el, ebből 21 nő. A legtöbbjük 2-5 alkalommal, nyolcan 20-30-szor és egy fő 50-szer kereste föl.

Betegség szerint:

- Felső-légúti hurutos megbetegedés: 49
- Sérülések: 31
- Emésztő-szervrendszeri betegségek: 22
- Bőrfertőzések: 39

- Rüh:	8
- Tetű:	19
- Érelváltozások:	6
- Nemi betegségek:	5
- Fejfájás:	13
- Toxicomania (alkohol, szipu stb):	36
- Beszélgetés:	9
- Gyógyszerátírás:	8
- Saját gyerekekkel:	5

Az elmúlt évekhez képest egyre több az emésztőszervi probléma, ez lehet fekély (gyomor-bél), lehet csak gyulladás - oka a rendszertelen táplálkozás, alkohol, az utcai lét neurotizáló hatása; valamint az érrendszeri betegségek (szűkületek) - előidézői a dohányzás, narkó-alkohol és a fagyás. Szinte megoldhatatlan a ruha alatt levő sebek, a rüh és a tetű kezelése a rendszertelen tisztálkodás miatt. A különböző betegségek halmozottan jelentkeznek!

Az elmúlt esztendőben is megerősítést nyert munkánkban az a tény, hogy a különböző ellátórendszerekből (egészségügyi-szociális) kiszoruló a hajléktalan-ellátásban bukkannak fel, és esetükben a hajléktalanság előidézője alapvetően a más jellegű hátrány megléte. Példának okáért a fiúszállón két süket-néma folyamatosan dolgozó, két rendszeresen visszaeső alkoholista, kábítószeres, valamint megszűnt munkásszállóról kiszoruló gondozottunk van. A jövő feladata lesz, hogy a hajléktalan-ellátás kiharcolja, hogy ezeket a gondozottakat a nekik megfelelő szakellátás fogadja.

Az összefoglaló értékelés helyett hadd álljon itt az egyik legrégebbi gondozó, Barta György tömör, de munkánk legapróbb részleteit is jól bemutató beszámolója, tavalyi munkájáról:

„A 92-es évben gondozói munkám elsődlegesen a GYIVI átmeneti szállóján élő beutaltak gondozására korlátozódott. Ez elsősorban beszélgetésekben, esetenként lelki tanácsadásban realizálódott, ez lévén a fő profilom. Próbáltam elvezetni a fiatalokat a hit útjának megismerésére, tudván (megtapasztalván), hogy életcél nélkül, szeretet nélkül az emberi lét (nem utolsósorban egy átmeneti szállón) üressé, értelmetlenné válik.

A szállón lakók jelentős része (gyakorlatilag mind) megismerkedhetett ezzel az úttal, nagyobb részük (kb. 70 százalék) eljutott az istenhitig (egy része nyilvánvalóan már korábban is rendelkezett ezzel, bár talán felszínesebb formában), ez feltétlenül pozitívabb világnépet jelent és - bár csupán egy ember jutott el odáig, hogy a hit igazságait maradéktalanul elfogadja és vállalja, hosszabb távon is úgy érzem, a szállón élő fiatalok alaphangulata nem a reménytelenség, a kitaszítottság, a kudarc érzete, hanem – megkockáztatom – egyfajta (igen kételkedő) bizakodás. Talán egy kicsit az egymáshoz való kapcsolatuk is megváltozott: nagyobb a segítő-készség (ha nem is minden esetben), elfogadóbb talán az alapvető beállítódás egymás felé. Van tehát értelme az itt folyó munkának. Emberebbé válnak az emberek (s a gondozó is).

Kevésbé látványos az eredmény azok között a gondozottaim illetve volt gondozottaim között, akik (többnyire magatartásuk okán) nem kerülhettek a szálló lakói közé. Az általam gondozott két, pincében élő hajléktalan közül az egyiket sikerült kórházba juttatni és a lassú haláltól megmenteni (csodával határos módon még az elfagyott lábát sem kellett amputálni, ahogy eredetileg szó volt róla), a másik azonban nem tudta, nem akarta feladni káros szenvedélyét (ragasztó), a felkínált elvonási lehetőségéből végül kizárták. Legutóbbi találkozásunkkor új címét (szintén pince) nem volt hajlandó megadni és – ragasztósan –

közölte, hogy inkább a halált választja, marad a ragasztó. Ugyanígy döntött H. Róbert, korábbi gondozottam is. T. Bálint egyelőre inkább az alkoholt választja és a csövezést, akárcsak K. József és N. György. Kapcsolatban vagyok velük.

V. Júlia és F. Erzsébet (két-két gyermekkel mindkettő) jelenleg rendezett körülmények között élnek - más gondozza őket. A korábban meglepő változást mutató P. Márton és H. József sajnos ismét „visszacsúszott” a korábbi életvitelébe – ital illetve narkó rabságába egyelőre mindkettő. A korábbi masszív „piás” T. Zoltán viszont változni látszik, albérletet fizetett neki egy házaspár (Sión Gyülekezet), van munkahelye, mostanában rendszeresen templomban találkozunk.

A. Zsolt helyzete is normalizálódott. Dolgozik, szállón lakik, egy templomi kisközösség tagja. Derűje megmaradt. O. István idestova hat éve még mindig ki tudott tartani a hitében. Nem volt visszaesése (korábban börtönben volt), dolgozik, szüleihez visszaköltözött, szintén egy kisközösség masszív tagja. A vele való találkozás mindig erőt ad.

A nem kevés kudarc ellenére szeretném tovább folytatni ezt a munkát.”

Radoszav Miklós

Társadalmi szervezetek, alapítványok életéből

A Jóléti Szolgálat Alapítványról

A Jóléti Szolgálat Alapítvány – mint országos hatókörű, független szervezet – olyan, országos jelentőségű humán programok megvalósítását segíti elő, amelynek a népjóléti-szociális ágazatban az önszerveződő közösségeket aktivizálja. A társadalom hátrányos helyzetű, szociális rétegeit aktív szociálpolitikai eszközökkel, képzéssel és munkahelyteremtéssel hozzásegíti ahhoz, hogy kikerülhessenek a segélyezett körből, és belső erőforrásaikkal mozgósításával önmaguk erejéből teremthessenek egzisztenciát.

Az Alapítvány célja, és programja

A legkiszolgáltatottabb egyének és családok, a hátrányos helyzetű fiatalok, a munkanélküliek, a rossz munkaerőpiaci pozícióba kényszerülők, valamint a megváltozott munkaképességűek nagyobb életesélyének és társadalmi integrációjának elősegítése.

A helyi önkormányzatok együttműködésével, a helyi egyéni és közösségi kezdeményezések állami, valamint társadalmi és egyházi szerveződések szociális, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi, művelődési és foglalkoztatási jellegű tevékenységének támogatása.

Az alapítvány vissza nem térítendő pénzügyi támogatással, képzési programokon keresztül nyújtott ismeretanyagok átadásával, valamint tanácsadással kívánja elősegíteni:

- a leghátrányosabb szociális helyzetben lévők megélhetését biztosító létformák kialakítását, öfenntartó törekvéseik megvalósítását;
- a közhasznú, kommunális célú munkahelyteremtést;
- közösségi nonprofit vállalkozások szervezését, a kisvállalkozók sokoldalú szakmai segítségét, képzését, átképzését;
- az egzisztenciateremtést akadályozó kulturális, egészségügyi, szociális és családi problémák mérséklését.

A központi és helyi alapítványi támogatás azokra irányul, akik:

- vállalkozói ismeretek és képzettség, valamint tőke hiányában kevésbé esélyesek a vállalkozó- és munkaerőpiacon;
- koruknál és egészségi állapotuknál fogva korlátozottan tudnak alkalmazkodni a munkahelyek gyorsan változó követelményrendszeréhez;
- családi kötöttségek, az elszegényedés, valamint etnikai tényezők miatt munkavállalási nehézségekkel küzdenek;
- helyzetüknél fogva ápolásra, szociális gondoskodásra szorulnak.

Az alapítvány új és működőképes, aktív szociálpolitikai struktúrák, eszközrendszerek megteremtése érdekében tevékenységét hosszú távon kívánja kifejezni. Programját országos alapítványi hálózat kiépítésén keresztül valósítja meg.

Az alapítvány 3 éves középtávú programja alapján elsősorban az ország gazdaságilag elmaradott, foglalkoztatási és szociális szempontból is hátrányos helyzetű régióiban kívánja létrehozni a helyi Jóléti Szolgálatok Hálózatát. 2 év alatt 38 helyi alapítvány és 2 regionális szociálpolitikai műhely kezdte meg működését a központi Alapítvány irányításával.

A helyi Jóléti Szolgálatok a központi alapítvány általános célkitűzéseinek megfelelően önálló szervezetekként végzik tevékenységüket. Működési stratégiájukat a helyi gazdasági és társadalmi körülmények pontos ismeretében alakítják ki. Együttműködnek a helyi önkormányzatokkal, a társadalmi, egyházi és gazdálkodó szervezetekkel, valamint a térség fejlesztésében közreműködő ügynökségekkel.

Feladataik között szerepel, hogy a Jóléti Szolgálat Alapítvány programját és céljait a saját tevékenységi és települési körzetükön túl is terjesszék, ismertessék meg azokat a lakosokkal és az önkormányzati testületekkel. Ez a tevékenység lehet alapja annak, hogy a helyi társadalomszerveződés alternatív, független eszközökkel legyen képes érvényre juttatni önálló akaratát, a helyi közösségi kezdeményezőket.

A finanszírozás forrásai

Az Európai Közösségek PHARE programja által biztosított 3 millió ECU összegből 2,2 millió ECU (kb. 220 millió forint) áll rendelkezésünkre, hogy 20 helyi alapítványt hozunk létre Magyarországon. További 300 ezer ECU áll rendelkezésünkre, hogy az Alapítvány által létrehozott új szociálpolitikai struktúra ügyvezetőit és munkatársait non-profit menedzsment-képzésben részesítsük.

Az EK és a Magyar Köztársaság egyezménye alapján az Alapítvány további kormányzati forrásokat használ fel. E források terhére 40 millió forinttal támogattunk 4 újonnan szervezendő helyi alapítványi programot.

A kormányzat által biztosított összegből. „A hátrányos helyzetű kistélepülések, mikro-regiók önszerveződő közösségei támogatására” meghirdetett pályázatunk 15 újabb helyi alapítványt támogatott, összesen 30.500.000 forint nagyságrendben.

E program keretében Alapítványunk a helyi önszerveződő közösségek non-profit jelleggel gazdálkodó és alapítványi formában működő azon szerveződéseit támogatja, ahol a szegénység és munkanélküliség okozta szociális feszültségek a képzéssel támogatott foglalkoztatás lehetőségeinek kihasználásával csökkenthetők, elsősorban a cigányszármazású lakosság körében. A program az elmaradott térségek hátrányos helyzetű településeinek infrastruktúráját, valamint a helyi demokrácia fejlesztését kívánja elősegíteni.

Kormányzati forrásokat használt fel az Alapítvány a Kelet-Magyarországon, illetve Nyugat-Magyarországon létesített két regionális szociálpolitikai műhely finanszírozásánál. A Pécsi Janus Pannónius Tudományegyetem Szociológiai Tanszéke, valamint a Gandhi Alapítványi munkatársi közösség látja el Nyugat-Magyarországon a kistérségi cigányközösségi programok szupervízióját és tanácsadását a központi Jóléti Szolgálat Alapítvánnyal egyeztetve. Kelet-Magyarországon e feladatokat a Nyíregyházi Egészségügyi Főiskola és a PRO HUMANA Alapítvány munkatársi közössége látja el. Megbízásuk két évre szól. A két regionális szociálpolitikai műhelyt 4.000.000 forint támogatással, 1992-ben hoztuk létre.

A Jóléti Szolgálat Alapítvány az eddigiekben 254.500.000 forint vissza nem térítendő támogatásban részesített összesen 40 programot.

A helyi programok finanszírozásába bekapcsolódnak a helyi önkormányzatok és a települések ill. a régiók intézményei, társadalmi szervezeti. A PHARE program fejlesztése során létesített 23 helyi szervezet a támogatás összegét minimum 40 százalék saját forrással egészítette ki. A saját forrás készpénzből, ingatlanok, földterületek, gépek, eszközök alapítványi tulajdonba adásából állt össze. A kistérségi cigányközösségi programba 10 százalék saját forrás felmutatását írtuk elő.

Foglalkoztatási mutatószámok

A már működő jóléti szolgálat alapítványok által létesített munkahelyek száma

Összes foglalkoztatott: 725 fő, ebből: 426 főállású, 201 részfoglalkozású és 98 bedolgozó munkakör.

Az 1993-ban beinduló jóléti szolgálat alapítványok tervezett foglalkoztatási mutatói:

Összes foglalkoztatott 1617 fő, ebből: 840 főállású, 344 részfoglalkozású, 343 bedolgozó és 90 idényjellegű munkakör.

A JÓLÉTI SZOLGÁLAT ALAPÍTVÁNY 40 hálózati szervezetén belül, az alapítványi modellprogramban tervezett fejlesztésnek megfelelően 1994. júniusáig 2000–2300 fő számára hozunk létre új munkahelyeket, és a hosszú távú foglalkoztatás biztosításával kínálunk egzisztenciális biztonságot a helyi önszerveződő közösségek tagjainak és családtagjainak.

JÓLÉTI SZOLGÁLAT ALAPÍTVÁNY

1064 Budapest, Klauzál u. 10.

Tel: 169-4322

Műhely

A klasszikus pedagógia kritikája

„Rendezvényünkre a gyermekügyek tanulmányozásának és képviselésének vákuuma idején kerül sor. Az elmúlt évtizedek zajos sikerű ifjúságkutatásai után (amelyek nem büszkélkedhettek a politikai megvalósítás sikereivel), a rendszerváltás óta vajmi kevés történt ezen a területen. Az ifjúságkutatóknak nehéz megtalálniuk a saját érvényes szerepeiket” – ezekkel a szavakkal nyitotta meg csütörtökön délelőtt Soltész Anikó, a Gyermekérdekek Magyarországi Fórumának társelnöke a Gyermektanulmányi Kongresszust, amelyet a Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma, a Gyermektanulmányok Alapítványa és az Új Magyar Gyermektanulmányi Társaság rendezett a Városmajori Gimnázium Dísztermében, 1993. március 18-án. A nagyszámú érdeklődőt vonzó kongresszusra, amint arra Soltész Anikó utalt, az 1913. március 16-18-án megrendezett Gyermektanulmányi Kongresszus 80. évfordulóján került sor. A gyermektanulmányozás célja azóta is változatlan: a társadalomkutatás különböző ágait kívánja – gyermek centrikus elfogultsággal – interdiszciplináris ifjúságkutatássá formálni.

A pedagógiát új, tudományos alapra kell helyezni. A gyermektanulmányozás, a pedagógia valódi paradigmaváltás, igazi kopernikuszi fordulat a pedagógiában. Erről már – az előadók közül – Mihály Ottó nevelésfilozófus beszélt. Kritikai vonulat a klasszikus tézisekből, hanem a gyermek tanulmányozásából von le pedagógiai következtetéseket. Ebből következően abban is különböznek, hogy a gyermektanulmányozás független kíván maradni az értékrendszereken keresztül történő befolyásolással szemben. Persze, bármilyen új elmélet alakul is ki, ha a gyakorlatban nem sikerül a magyar pedagógia kimozdítása a jelenlegi helyzetéből – tette hozzá.

A kongresszus második felében – nemzedéki folytonosság jegyében, amelyre mindaddig nem nagyon volt példa az ifjúsági ügyek képviselésében – a Gyermektanulmányi Alapítvány ezévi ösztöndíjasai, egyetemi és főiskolai hallgatók, gyakorló pedagógusok és kutatók számoltak be eddigi eredményeikről.

Külföldi publikációkból

A KÖBÖLCSŐ MINT OLYAN, AVAGY A GYERMEKEK ÉRZELMI BÁNTALMAZÁSA

A gyerekek fizikai és szexuális bántalmazásáról csak akkor esik szó Magyarországon, ha valamilyen módon bűncselekményként a nyilvánosság számára is ismertté válik. Egyébként nem foglalkoznak vele, nem kutatják, nem tanítják a szakembereket a megelőzésre, kezelésre és utógondozásra. Az érzelmi elhanyagolásról, abuzusról pedig még ennyire sem beszélünk. Sokak számára ez „fakszni”, olyan probléma, amivel majd akkor kell foglalkozni, ha minden más gond megoldódott. A nemzetközi kutatások, tapasztalat, de a hazai mentálhigiénés szakemberek is állítják, hogy az okozott kár, sérülés semmivel sem kisebb, mint a másik kétféle bántalmazás esetén. Az Egyesült Államokban ismert és népszerű szerzőpáros írását azért is ajánljuk olvasóink figyelmébe, mert éppen a dolog nem anyagi jellege miatt jelen állapotaink között is jelentős változásokat lehetne elérni, ha attitűdjeinek, viselkedésünk, érdeklődésünk változna és segítenénk egymásnak, saját magunknak.

Mit is jelent az, hogy egy gyermeket érzelmileg bántalmaznak? (Az eredeti angol szakkifejezésnek, az „emotional maltreatment”-nek szó szerinti jelentése: érzelmi kínzás, bántalmazás, elhanyagolás, általánosan elfogadott és használt magyar megfelelője pedig még nem létezik a hazai szakirodalomban, bár az ahízis szót gyakran használják.) Egy-egy gyermek élettörténete előbb megadja a választ, mint a fogalom általános definíciója.

Ferire senkinek nincs szüksége. Édesanyja, aki 16 éves volt, amikor megszülte őt, nem akarta nevelni. A csecsemőt az anya a saját szüeleire hagyta, ám azok néhány hónappal később úgy döntöttek, hogy Feri túl sok gondot jelent nekik. Örökbe akarták adni, de mivel a gyermeknek születésétől fogva egészségügyi problémái voltak, így Feri ezen a módon sem talált otthonra. Az elkeseredett nagyszülők számára csak kolonc volt a gyermek. Gyakran hagyták magára egy bezárt szobában. 18 hónapos korában úgy viselkedik, mint az elutasított, elhanyagolt gyermekek általában: gyakran közömbös, nyugtalan, apróságoktól is kétségbeesik, időnként agresszív, máskor félnék.

A szomszédoknak feltűnt, hogy a Kovácsék valahogy nem úgy bánnak újszülött gyermekükkel, ahogy általában szoktak. Az édesanya sohasem vitte sétálni a babát, a többi anyukával sohasem beszélgetett gyermekéről. A csecsemőt egy függönnyel elsötétített szobában tartották, az anya csak etetni és tisztába tenni ment be hozzá. A gyermek fejlődése visszamaradt, 9 hónapos korában fejlettsége egy 3[^]f hónapos babáénak felelt meg. Ezideig sem a szomszédok, sem a rokonok, egyetlen szakember sem tett semmilyen lépést a gyermek érdekében.

Hét testvér közt Rudi az ötödik. Szülei dolgoznak, hogy meg tudjanak élni, s mivel nincsenek rokonok a közelben, senki sem figyel túl sokat a gyermekre. Ráadásul Rudi szülei feleslegesnek tartották, hogy érzelmeikről beszéljenek, hogy olyasmit mondjanak egymásnak vagy a gyerekeknek, hogy „szeretlek”. Úgy vélték: nem kell foglalkozni ilyesmivel, sőt el kell fojtani mind a negatív, mind a pozitív érzelmeket. Rudi gyakran verekszik osztálytársaival,

rövid életű barátságokat köt, és már többször rajtakapták, hogy állatokat kínoz. Most 10 éves, és semmit sem tud mondani, ha kérdezik: mit érez?

Nagy tanár úr arról híres a középiskolában, hogy bármely tanítványát, még a legokosabb fiúkat is, meg tudja ríkatni az egész osztály szeme láttára. Mindenkihez van egy rossz szava. 25 éve tanít matematikát, s még azt a néhány elszánt tanulót sem kíméli, akik hozzá jelentkeznek abban bízva, hogy jó képességük majd immúnissá teszi őket a szóbeli bántalmazással szemben. A két legjobb tanítványa, Sára és János azt hitte, hogy valamiféle kapcsolat alakult ki köztük és a tanár úr között, amióta a tanítás után sakkozni tanítja őket. Amikor legközelebb őket alázta meg az osztály előtt, akkor ez rettenetesen bántotta és összezavarta őket.

Ezekből az esetekből egyértelműen kiderül, hogy egy gyermeknek nemcsak a csontjait lehet összetörni, hanem a lelkét is. Hatalmas előrelépést jelent, hogy a társadalom kezdi felismerni, hogy mekkora súlya van a gyermekek fizikai bántalmazásának és elhanyagolásuknak. Azonban egy gyermeket nemcsak fizikailag lehet bántalmazni, mint ahogy egy gyermek elhanyagolása nem kizárólag éheztetést jelent. Az érzelmi bántalmazás és a lelki éheztetés ugyanilyen súlyos társadalmi probléma, ha nem súlyosabb az előbbieknél.

A normális érzelmi fejlődés mintegy védőfalként szolgál mindazzal szemben, amit érzelmi elhanyagolásnak nevezünk. Az érzelmi fejlődés az „érzelmi kompetencia” kialakulását jelenti, azaz, hogy az egyén megtanul megszeretni másokat, elsajátítja, miként lehet mások társaságában jól érezni magát és másokkal együttműködni a mindennapokban. A megfelelő fejlődés megóv az önromboló, antiszociális érzelmi kitörésektől, továbbá a súlyos depressziótól. Az érzelmi fejlődésnek köszönhetően a gyermek alapvető, egyszerű érzelmei – a fájdalom és az élvezet – sokkal differenciáltabbá, összetettebbé és árnyaltabbá válnak.

A normális fejlődés során a gyermek elsajátíthatja az emberi érzelmek széles skáláját, továbbá azt, hogy hogyan és miként lehet ezeket az érzelmeket kifejezni társadalmilag elfogadott módon. Ha a gyermek érzelmi fejlődése nem szenved csorbát, akkor meg fogja tanulni, miként bánjon kudarcaival, kialakul egyfajta alapvetően pozitív önértékelése és megtanulja pontosan kifejezni szavakban, gesztusokban és tettekben saját érzelmeit, és helyesen értelmezni mások érzelmi üzeneteit. Az érzelmileg elhanyagolt gyermekek a személyiségfejlődés itt felsorolt bármely területén súlyos problémáktól szenvedhetnek. Drámaian növekszik annak a lehetősége, hogy valaki áldozattá váljék, hogy egy gyermeket meggyötörjenek.

Paula öt éves volt, amikor az édesapja magára hagyta a családot. Az édesanya Paulát tartotta felelősnek az édesapa távozásáért, s ezt minden lehetséges alkalommal közölte is a lányával. Korábban Paula boldogan odabújt az apjához, ám édesanyja arra tanítja, hogy minden férfi rossz és csak egy dolgot akar, s ezért sohase engedje meg, hogy egy férfi akár csak hozzáérjen. Mivel az édesanya dolgozik és mindig fáradt, s mert a kislány senkit sem ismer a környéken, ezért nem mehet el a könyvtárba vagy sétálni, nem mehet át egyedül az úttesten, és nem mehet le a térre játszani a többi gyerekkel. Paula most hét éves, megdermed ha szembetalálkozik egy idegennel, minden férfitől retteg, legyen az tanár, postás avagy rendőr, és elszalad. Rendszeresen rémálmai vannak.

Tomí intelligens, tanult édesanyja egy kísérletbe kezdett elsőszülött fiával. Azt gondolta, hogy csecsemőkorától kezdve megpróbál nem beszélgetni, nem válaszolni a gyermeknek. A papa ráhagyta, hogy kísérletezzon, már csak azért is, mert gyakran volt távol otthonról. Az édesanya egyáltalán nem beszélt a fiához hároméves koráig, addig, amíg meg nem született a

második gyermek. Hat éves korában Tomi kimaradt az első osztályból és egy olyan iskolába helyezték, melyei érzelmi problémákkal küzdő gyermekeknek hoztak létre. Gyakran vigasztalhatatlanul zokog, értelmetlenül, össze-vissza beszél, és képtelen szót érteni mind a társaival mind pedig a felnőttekkel. (A második gyermekkel, egy kislánnyal, már nem kísérletezett az édesanya.)

Senki sem vonhatja kétségbe, hogy ezeket a gyermekeket érzelmileg megkínózták. A gyermek saját vallomásai, a szakemberek és a laikusok megfigyelései és értékelései mind ezt igazolják. Paula érzelmeit megtámadták, a lelke olyan egyértelmű sebeket kapott, mint más gyermek teste, a fizikai bántalmazásoktól. Tomit érzelmileg éhezettették, lelke, ebben az érzelmi űrben eltorzult.

Az itt ismertetett és ehhez hasonló esetek elegendő okot adnak az aggodalomra, azonban az érzelmi elhanyagoltság problémája egyáltalán nem újkeletű. Általában a gyermekek szokták a rövidebbet húzni. Régebben a családi viszonylatok sokkal merevebbek és szigorúbbak voltak, a gyermekeknek nem sok szava volt, és a felnőttek az elvárásaikat egyszerűen magánügynek tekintették, így az érzelmi elhanyagoltság valószínűleg kevésbé volt szembeötlő. Feltehetőleg régebben aligha fordulhatott volna elő olyan nevelési kísérlet, melyen Tomi átesett, s ritkábban fordulhatott elő, hogy egy gyermeket oly mértékben izoláljanak, mint Paulát. Az emberek viselkedését hajdan jobban meghatározták a biológiai tényezők, elsősorban a fizikai életben maradás diktálta a szociális viselkedési formákat, beleértve a gyermeknevelést is. Az élet hajdan egyszerűbb volt, noha a körülmények durvábbak és fizikailag megterhelőbbek voltak.

Míthogy az amerikai társadalmat kevésbé szigorúan határozzák meg a szabályok és hagyományok, ezért a lakosságnak kevesebb általánosan elfogadott elvárása van arról, hogy milyen a megfelelő és milyen az ártalmas gyermeknevelés. A magyar társadalmat sokféle, egymásnak ellentmondó és ideológiai, politikai okokból mesterségesen is sugallt modellek zavarták, és zavarják meg. A családi nevelés fogalma egyre nyitottabbá válik, nem kevésbé annak meghatározása, hogy mi is pontosan a gyermek és a szülő; ennek köszönhetően a nem-megfelelő gyermeknevelés bizonyos formái egyre gyakoribbakká válnak. Ráadásul a gyermeknevelés összes felelőssége a szülők kezében van, a szülők viszont el vannak zárva minden jóindulatú segítségtől. Sok család él bezárva saját szűk világába, „csapdába esve, összezsúfolva”, csak sejtve a kijáratot a közösséget jelentő nagy világ felé. A társadalom szemmel láthatóan elvetette azt a nézetet, hogy „egyetlen ember (nő, gyermek) sem magányos sziget”. Az izoláció, melyet az amerikai társadalom kulturális sokszínűsége tovább erősít, lehetőséget ad arra, hogy sokan a gyermekbántalmazással szemben azzal védekezzenek, hogy ez „magánügy”, avagy a „szülői jogokra” hivatkozzanak. Mindazok, akik csak egy keveset is törődnek a gyermekek jói-létével tudják, hogy a gyermek érzelmi kielégítettsége központi szerepet játszik a gyermekek jó életminőségének kialakításában és fenntartásában.

Napjainkban egyre nagyobb az egyetértés a gyermekek jogaival kapcsolatban, különösen hangsúlyozva a gyermek azon jogát, hogy védelmet keressen a szülői bántalmazásokkal szemben. A fejlődés fontos állomása volt, amikor felismerték, hogy gyakran, sőt mondhatni a legtöbb esetben lelki sérülések rejteznek azon esetek hátterében, melyek először valami egyéb elhanyagoltságnak vagy abúzusnak látszottak. A fizikailag és szexuálisan bántalmazottak esetében legtöbbször sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni a lelki sebekre. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy hatástalan, sőt, gyakran ártalmas a gyermekekre nézve, ha a szakember csak a fizikai tünetek ellátására szorítkozik. Amennyiben az érzelmi elhanyagoltságot nem tekintik a

probléma meghatározó részének, akkor jó esetben a gyermek ellátására és védelmére tett kísérletek nem hoznak teljes eredményt, rossz esetben a segítő teljes kudarcot vallhat.

Dávid szüleinek nem sok fogalma volt arról, miként kell egy gyermekkel bánni. Játékszernek tekintették, amivel játszottak, ha „jól” viselte magát, ha pedig „rossz” volt (útban volt, sírt vagy lecibált dolgokat), akkor kiabáltak vele, vagy magára hagyták a kiságyban. Az anya jómódú családból származott, szokatlan volt számára minden munka, beleértve a gyermeknevelést is. Amíg Dávid kicsi volt, gyakran előfordult, hogy pórázon kikötötte az anyja az udvaron, mialatt ő a házban lakó barátainál beszélgetett. Amikor Dávid 2 éves lett az anyja otthagya anyósa küszöbén a zokogó kisfiút. A szülők később elváltak, a gyermeket bentlakásos iskolába helyezték. A nagyszülők igyekeztek mindent megenni, hogy Dáviddal fenntartsák a kapcsolatukat: gyakran telefonáltak és írtak neki, meghívták minden szünidőre az édesapával együtt. Azonban Dávid senkiben nem bíz, és rendkívüli képessége van arra, hogy megérezze, ha valaki nem kedveli.

Dávid most 8 éves, és egyik iskolából a másikba sodródik. Mindenkinek megoldhatatlan problémát jelent a magatartása: a tanároknak nem fogad szót, a gyerekekkel verekszik. Rendkívül értelmes, de az eszét arra használja, hogy becsapja és durván kicsúfolja társait. Az apa az iskolát vádolja, szerinte több fegyelemre és szigorra lenne szüksége a fiának. Az anya általában ajándékokkal „jutalmazza” Dávid verekedéseit és hallgattatja el saját csalódottságát. Dávid mindig azzal a szülővel akar lenni, aki a másiktól többet ígér neki.

Tibor kétéves korától, az édesanyjától távol, különböző intézetekben nevelkedett. Amikor 7 éves lett, felkereste az anyja és felajánlotta, hogy költözzön vissza hozzá. Az édesanyjának új családja lett időközben, a második férjtől egy kislány és egy kislánya született. Tibor igent mondott. Néhány évig minden jól ment, de amint Tibor egyre idősebb lett, a mostohaapa egyre durvábban bánt vele. Tibornak engedélyt kellett kérnie tőle, ha felállt, ha leült, ha a mosdóba ment, mindenért. Megtiltotta, hogy Tibor belépjen a cserkészcsapatba, nem engedte meg, hogy elmenjen a barátaihoz játszani. Az alkoholista anyja nem akart vitába keveredni a férjével. Ha Tibor hazavitt valamit, amit az iskolában készített, vagy segítséget kért a tanuláshoz, akkor a szülők kinevették az igyekezetét vagy lehülyézték.

Tibor súlyos drogfüggővé vált. Most 14 éves, ismét intézetbe került, és részt vesz egy kábítószer-elvonó programban. A tanácsadója azt mondja, hogy Tibor semmi jelét sem mutatja, hogy bármit is akarna kezdeni az életben. Kétszer kísérelt meg öngyilkosságot, azt megelőzően, hogy az egyik szomszéd, egy ápolónő, értesítette volna a családot, és a fiú helyzetéről a szociális intézményeket.

Judit kezdetben boldoggá lette szüleit. Okos és értelmes, de úgymond „nehéz” csecsemő volt. Két éves volt, amikor megszületett az öccse. A szülők társadalmi és személyes neveltetésének következtében a családban a fiúgyermeket sokkal többre tartották. A kislánytól elvárták, hogy rendet tartson a szobájában, és csendben maradjon, amikor a baba alszik. Egyedül kellett öltözködni és elvárták, hogy foglalja el magát, amíg a mama a másik gyermeket eteti. A szülők, megszegényítették, ha az öccsére panaszkodott, s semmibe vették az igyekezetet, ahogy öltözködni és rendet tartani próbált. Ráadásul sajnos Juditról kiderült, hogy „csak” egy átlagos kislány, a kisbaba viszont „csodálatos” volt. A nagymama azonban szerette Juditot és játszott vele.

Judit az iskolában jó eredményeket ért el. Otthon azonban súlyosan dadogott, és több ideges szokást is felvett (többek között rágta a körmét és tépkedte a szemöldökét). Az iskolai logopédus foglalkozni kezdett a dadogással, noha az iskolában alig jelentkeztek a kislány beszédproblémái. A gyógypedagógus elbeszélgetett Judittal az otthoni helyzetről, és

megszervezett egy találkozót az édesanyával (akinek azóta két újabb gyermeke született). Az édesanya a gyógypedagóguson keresztül megértette, mit gondol Judit az otthoni életről, és egyetértett abban, hogy segíteni kell a kislánynak, továbbá, hogy családsegítőhöz kell fordulniuk.

Milyen gyakran fordulnak elő ilyen esetek az Egyesült Államokban? Nem tudjuk, miként lehetne meghatározni a gyakoriságát és elterjedtségét az érzelmi bántalmazásnak és rossz bánásnak, megbízható válasz nincs erre a kérdésre. Sokévnnyi kutatás, rengeteg pénz és idő árán ma már viszonylag pontosan ismerni lehet az elterjedtségét a fizikai bántalmazásnak (melynek meghatározása sokkal egyszerűbb és külső jegyei sokkal világosabbak, mint az érzelmi bántalmazásnak). Még az érzelmileg elhanyagolt gyermekekről szóló bejelentések (a jelentett esetek kb. 10 százaléka) adataiból sem lehet megbecsülni a be nem jelentett esetek számát. Néhány bírósági jegyzőkönyv használja az érzelmi elhanyagolás kifejezést, és foglalkozik ilyen esetekkel, ezeket el kell fogadnunk, hogy használni tudjuk ezen beszámolók adatait.

Egyelőre fogadjuk el irányelvként, hogy legalább annyi esetben mondhatjuk azt, hogy az alapvető probléma az érzelmi elhanyagoltság, mint ahány esetben a fizikai bántalmazás a döntő tényező. A fizikailag bántalmazottak nagy részénél érzelmi bántalmazásról is lehet beszélni, más esetekben a fizikai bántalmazás és rossz bánásmód már a múlté, ám az érzelmi bántalmazás még mindig jelen van. Hitelesnek látszik a sokszor idézett adat, miszerint 1 millió gyermek esik áldozatul valamiféle súlyos bántalmazásnak az Egyesült Államokban.

Amennyiben viszont a szexuális visszaélések eseteiben a jogszabályok és a segítőfoglalkozásuk, vitathatatlanul hozzátartozó tényezőként kezdik kezelni az érzelmi bántalmazást, akkor az esetek száma drámai módon megugrik. Ennél is fontosabb az a felismerés, hogy az idősebb gyermekekkel kapcsolatos családi problémák hátterében is a legtöbb esetben érzelmi bántalmazások rejlenek. Míg kisebb gyermekek esetében az érzelmi kínzás gyakran fizikai és szexuális bántalmazással jár együtt, addig a serdülőknél a fizikai tényező ritkábban van már jelen. A legtöbb ember ösztönösen felismeri, hogy az érzelmi bántalmazás a központi probléma, függetlenül attól, hogy az adott esetben együtt jár-e fizikai komponensekkel.

Kati, aki most 12 éves, a negyedik nevelőcsaládnál van azóta, hogy apja elhagyta a családot, és édesanyját alkalmatlannak találták a gyermeknevelésre. A jelenlegi nevelőszülők nem hajlandóak beszélgetni a kislánnyal a helyzetéről és az érzelmeiről, ugyanakkor a jelenlétében tárgyalják meg, hogy mily csekélyek az esélyei az örökbefogadásra. Sokat szidják, mert barátságatlan, és rossz iskolai eredményei miatt. Annak ellenére, hogy többen is - többek között egy tanár, a szomszéd és egy lelkész - figyelmeztették a nevelőszülőket, hogy Kati segítségére szorul, semmi sem történt még eddig.

Laci édesapjának határozott elvei vannak a családi életről és a gyereknevelésről. A hét éves Lacit állandóan ösztökélni kell, ezért viszont számtalanszor kigúnyolja az édesapa - barátok, vendégek, az anya és a húga előtt. Az apa időnként társasjátékot játszik a fiával, hogy Laci „edzésben maradjon”. Ha a gyerek győz, akkor hülye értelmiséginek csúfolják, ha veszít, akkor Laci a fajankó. Az érzelmi nevelés sem zajlik másként. Az apa kitarja karjait, aztán amikor a fiú megindul felé, akkor félretolja, mondván: „már egészen olyan vagy, mint egy homokos”. Laci kizárólag vesztes lehet. Otthon gyakran hibásan ejti ki a szavakait, beszédhibája miatt is sokat csúfolja az apja. Az iskolában még egészen jól mennek a dolgai,

de minél feszültebb és idegesebb, annál több otthonihoz hasonló vesztes-helyzetbe keveredik az iskolában.

Erzsit a férje otthagya három pici gyermekkel. Azóta eltelt három év, és Erzsinek valahogy a felszínen kellett maradnia. Amikor valami nem megy, akkor figyelmeztetni szokta a gyerekeket, hogy miattuk ment el a papa, mert rosszak voltak, s ha így folytatják, akkor majd ő is el fog menni. Rájött, hogy a gyerekek ettől elhallgatnak, hogy a fenyegetőzéstől saját csalódottsága enyhül, sőt valamiféle élvezetei is jelent ez számára. Erzsi tudja, hogy igaza van: a gyerekek születése előtt, jól kijöttek a férjével. Ebben a megközelítésben mindenről a gyerekek tehetnek.

Melyek az érzelmi kíntás tünetei? Hasznos lehet egy világos és egyértelmű lista az észlelhető jelekről, ám az összes lehetséges tünetet felsorolni lehetetlen. A fizikai bántalmazások esetei ebből a szempontból egyszerűbbek: itt egyszerűen bizonyosfajta sérülésekre (pl.: ütésnyomokra vagy cigarettától származó égési sebekre), ezek gyakoriságára, továbbá a sérülésekre vonatkozó hihetetlen vagy nem kielégítő szülői magyarázatokra lehet koncentrálni.

Az érzelmi kíntások eseteiben a helyzet sokkal összetettebb. Nem lehet egyszerű és félreérthetetlen ok-okozati összefüggést találni a fejlődési rendellenességek vagy a deviáns magatartás és az érzelmi kíntások között. Legalább két tényező megnehezíti az ilyen kapcsolat felismerését. Egyrészt számtalan esetben a fejlődési rendellenesség vagy a deviáns magatartás maga a kiváltó ok. Másrészt a gyerekek nem egyformán sebezhetőek, és természetesen gyerekenként más és más módon nyilvánulnak meg a sérülések is. Vérmérséklettől függően az egyik gyerek agresszív kitörésekkel reagál a lelki gyötrelmekre, míg egy másik passzívan visszahúzódik. Az emberek többsége a viselkedésmódok széles skálájáról meg tudják állapítani, hogy normálisak-e, és meg tudják határozni azokat a tényezőket, melyek az egyént fenyegethetik.

Azon nagyszámú kísérletek, melyek egyértelműen kívánják meghatározni valamely érzelmi kíntásmódot, arra hívják fel a figyelmet, hogy nem lehet egyszerűen a kóros hatást mértéknek tekinteni. Ráadásul a szülők vagy a gyámok szándéka sem jelent biztos kiindulási pontot. A jó meghatározásnak (mi is erre törekszünk) értékítéletet és tudományos meghatározást kell tartalmaznia.

Az érzelmi bántalmazást a szülő vagy helyettese követi el olyan cselekedet vagy mulasztás által, melyet az adott közösség értékei szempontjából az átlag lakosság illetve a mértékadó szakemberek a személyiségfejlődéssel összeegyeztethetetlennek és arra károsnak tartanak.

Az ilyen meghatározások a kulturális és a tudományos tényezők keveréke, egyaránt tartalmaz értékelést és szakvéleményt. Egy ilyen meghatározás mögött az az általános vélemény húzódik, hogy bizonyos nevelői magatartásformák a gyermek fejlődését veszélyeztetik. Az objektív jelzések pontos listája híján a szakembereknek magukra kell vállalniuk a döntés hatalmas felelősségét és a lehető legbölcsebben kell eljárniuk.

A meghatározás arra is rávilágít, hogy történetileg is súlyosan meghatározott, mi az, amit lelki bántalmazásnak tartanak, és mi az, amit nem. Például nem is olyan régen, ha a szülő ölében utazó gyermek egy autóbaleset során megsebesült, akkor ezt ténylegesen balesetnek tekintették. Manapság, amikor megfelelően biztonságos ülésekkel lehet felszerelni a gépkocsikat, az ilyen sérüléseket, nagyon helyesen, hanyagságnak tekintik. A testi fenyítés bizonyos formáinak elfogadása vagy el nem fogadása is hasonló fejlődésen ment keresztül (pl. a gyermek vesszővel való verése).

Ezekkel a megszorításokkal, miféle útmutatást lehet adni azoknak a szakembereknek akik a gyermek- és családvédelemnek szentelik életüket? Van két olyan tényező, mely arra kell intse a szakembereket, hogy különös éberséggel és aggodalommal figyeljen az érzelmi tényezőkre a rájuk bízott gyermekek esetében. Az egyik ilyen figyelmeztető tényező, hogy a gyermek súlyosan alulteljesít társas kapcsolataiban: önérzete igen alacsony; eluralkodnak rajta a negatív érzelmi állapotok, pl. nyughatatlanság, apátia, depresszió, önbecsmérlő megjegyzések stb., s a felnőttek mindennapi viselkedésére feltűnően képtelen megfelelően reagálni. A másik ilyen jel, ha bizonyosságot nyer, hogy a szülő vagy nevelő a gyermekkel úgy bánik, hogy az a jó érzés és a józan ész ellen van (pl.: megtagadja a gyermektől való gondoskodást; elzárja a gyermeket az iskola vagy a társak nyújtotta szociális tapasztalatoktól; bünteti a gyermeket olyan társas magatartásokért, mint amilyen a mosolygás, jókedv vagy a beszélgetés; a gyermeket következetesen negatív megvilágításba helyezi).

Az első szituáció a gyermek sérült érzelmi fejlődését tekinti jelzésértékűnek, a második a szülő alkalmatlan vagy kóros, a gyermek érzelmi jólétét károsító magatartására koncentrál.

Egyik jel sem perdöntő önmagában. Bármelyik csak arra inthet, hogy tovább igyekezzünk figyelemmel kísérni és megérteni a családot.

A SZÜLŐK ÉS A GYEREKEK

Kik a gyermekek érzelmi kínzóí? Szinte minden felnőtt potenciális kínzó, aki a gyermekkel kapcsolatba kerül. Szülők, tanárok, szomszédok, lelkészek, szociális gondozók, ügyvédek mind vétkesek lehetnek. Éppen a gyermek-felnőtt kapcsolat jellegéből adódik ez a veszély. A felnőttek sokkal összetettebb és hatékonyabb értelmi és érzelmi források állnak rendelkezésére. Egy gyermek szemében a felnőttet az jellemzi, hogy hatalma van felette, ennek köszönhetően a felnőttnek olyan ereje van, amit a gyermek ellen fordíthat. A gyermekkínzásnak a lényege, hogy a felnőtt visszaél ezzel az erővel és hatalommal.

Rendkívül fontos megértenünk azt az alapelvet, hogy egy gyermeket éppen annyira lehet érzelmileg meggyötörni, amennyire függő helyzetben van tőlünk. Minél szorosabban kötődik valakihez egy gyermek, annál nagyobb mértékben lehet bántalmazni (és persze segíteni). Mindnyájan – beleértve a gyerekeket is – magunkkal hordozzuk ezeket az erős kötelékeket az egyik helyzetből a másikba; a fizikai jelenlét nem szükséges ahhoz, hogy ez a kapcsolat befolyásolja a viselkedésünket.

Az elsődleges kapcsolata általában pozitívan befolyásolja a gyermekeket. Az érzelmileg megkínzott gyermekek iránti érdeklődés azonban felhívta a figyelmet ezen kapcsolatok esetleges negatív aspektusaira is. Az ilyen negatív elsődleges kapcsolatokról a gyermek megőrzi a depresszióra való hajlamot, dühöt, ellenséges érzelmeket, megbántottságot és negatív énképet.

A tartós szülő-gyermek kapcsolatnak óriási lehetőségei vannak a nevelésre, ám ugyanannyi a bántalmazásra is. A szeretet és a gyűlölet közös forrásból táplálkozik. A szülőgyermek kapcsolat általában a legfontosabb, és ugyanakkor a legproblematikusabb viszony egy gyermek számára, nem ritkán a szülő számára is. Még a legharmonikusabb kapcsolatban is adódnak konfliktusok. Minden családban elhangzanak és megtörténnek olyan dolgok, ami miatt azután szégyenkezni kell; mindnyájan megtapasztaljuk az igazságot, hogy „azt bántjuk, akit a legjobban szeretünk”, sokszor szándéktalanul avagy ok nélkül. Természetesen a legtöbb gyermek-szülő kapcsolat alapvetően jó, és az egészséges

személyiségfejlődést szolgálja. A baj akkor történik, amikor a kapcsolat rossz irányba fordul, és ezzel alássa vagy meggátolja az egészséges személyiségfejlődést.

A SZÜLŐK

Miért gyötrik a szülők gyermekeiket? Általában ugyanazok az okok, mint a fizikai bántalmazások eseteiben. Az ilyen szülőket nem különböztetik meg speciális vonások, nem állnak távol azoktól, akik fizikailag bántalmazzák vagy szexuálisan molesztálják gyermeküket. Több a közös vonás, mint a különbség. A gyermekek bántalmazásával foglalkozó jelenlegi kutatások és a klinikai tapasztalatok az alábbi általános jegyeket határozták meg:

- sok szülő, sőt valószínűleg a legtöbb, hajlamos a gyermekét bántalmazni, ha az életében olyan problémák adódnak, melyeket nem tud megfelelően kezelni; a kevés empátiával megáldott szülők még inkább esélyesek erre;
- bizonyos szülőket nagy valószínűséggel gyermekkínzóvá tesz saját személyiségfejlődésük, saját családi tapasztalataik avagy a családi életről vallott elképzeléseik, megnyilvánulásaik és elvárásaik;
- sok család a kultúra és a társadalom jóváhagyásával gyötri gyermekét azáltal, hogy nem ellenzik, sőt sok esetben bátorítják is a családot a társadalmi elzárkózásra, elfogadják a durvaságot, mint a nevelés egyik módszerét továbbá azt az alapelvet, hogy a gyermek a szülő tulajdonát képezi.

Most felsorolunk néhány olyan szülői tulajdonságot, melyek segíthetnek abban, hogy megmagyarázzuk és pontosítsuk az érzelmi bántalmazásokat.

Csökkenett képesség. Gyermekeiket gyakran bántalmazzák azok a szülők, akik nem képesek teljesen megérteni gyermekeiket és kielégítően bánni velük. Az értelmileg fogyatékos, pszichopatologikus, alkoholista, vagy kábítószerfüggő szülők gyakran képtelenek megfelelő módon kielégíteni gyermekeik azon érzelmi igényeit, melyek elengedhetetlenül szükségesek egészséges fejlődésükhöz. A gondoskodást, a nevelést ugyancsak lehetetlenné tehetik az empátia hiánya, vagy ha a szülő képtelen az „együttérzésre”.

Szadista pszichózis. Néhány súlyosan sérült szülők, akiknél a betegség tünete, hogy mások fájdalmában lelnek élvezetet, gyermekeiket módszeresen és rendszeresen kínozzák érzelmileg, szándékosan okoznak nekik lelki sebeket. Szerencsére ilyen szülők (a „rákos lelkűek”, ahogy C. Henry Kempe gyermekgyógyász nevezi őket) meglehetősen ritkán fordulnak elő, de néha ők játsszák a főszerepet a legsúlyosabb esetekben.

Hamis elképzelések a gyermek szükségleteiről. A gyermeknevelés alapja a kulturális és tudományos, pontosabban objektív ismeretek. Egyes szülők a saját személyiségfejlődésüknek vagy kulturális hagyományaiknak köszönhetően semmilyen objektív mércével nem rendelkeznek, és téves elképzeléseik vannak a gyermekek szükségleteiről, ami végül gyermekeik érzelmi gyötréséhez vezethet. Az ilyen téves elképzelések sokszor a szülők saját kulturális hagyományaiban gyökereznek, ahol legalábbis megvolt a lehetőségük arra, hogy elfogadják és normálisnak tartásuk őket, a szó általánosan elfogadott értelmében. Nézzünk egy példát. A biheaviorista pszichológusok már rég bebizonyították, hogy általában sokkal eredményesebb a pozitív viselkedés elismerése, mint a negatív magatartás büntetése, mégis vannak olyan kultúrák, ahol rosszallják ha egy gyermeket megdicsérnek a helyes viselkedésért, mondván hogy ezután majd csak jutalomért fog így tenni.

Kisiklott életek. Talán azok a szülők bántalmazzák a leggyakrabban a gyermekeiket, aki életüket kudarcként élik át. Ezek az emberek képtelenek szorongásaikat elfogadható

hangnemben, társadalmilag bevett módon feloldani, és ilyenkor gyermekük ellen fordulnak. Ezekben az esetekben, függetlenül attól, hogy sokszor maga a gyermek is hozzájárul a szorongáshoz, éppen ő lesz, bizonyítható módon, az oka a szülők együttműködési képtelenségének.

A gyermekeiket gyötrő szülők vizsgálatok figyelmeztető jelnek kell tekinteni a szülők extrém viselkedését. Külön figyelmet kell szentelni egyrészt azoknak a szülőknek, akik annyira túlfegyelmezettek, hogy képtelenek a mindennapi életben kifejezni negatív érzelmeiket, másrészt azoknak a szülőknek, akiknek annyira csekély az önkontrolljuk, hogy a legkisebb feszültséget is gyermekeiken vezetnek le. A gyerekek elég rugalmasak ahhoz, hogy elviseljék a szülők normális hangulatingadozásait, viszont általában tehetetlenek a felnőttek mindent átható destruktív érzelmeivel, valamint az olyan szélsőséges dühkitörésekkel szemben, melyek összezavarják a világukat. Általában az izolációs traumák megközelítőleg sem olyan rettenetesek, mint az ismétlődő érzelmi támadások.

A BÁNTALMAZÁS FORMÁI

A tapasztalok szerint az érzelmi bántalmazásoknak az alábbi öt formája a leggyakoribb:

Visszautasítás: amikor a gyermeket félreérthetetlenül nem fogadják el. A kutatók a visszautasítást, mint az emberi fejlődés „pszichológiailag beteges” tényezőjét tartják számon, véleményük szerint ez abban az esetben erősödik fel, amikor a szülők támogatás, bátorítás és külső visszajelzések nélkül irreális, teljes felelősséggel ruházzák fel gyermeküket.

Mellőzés: amikor a szülő pszichológiailag elérhetetlen a gyermek számára. Az ilyen szülők megvonják a gyermeküktől az elengedhetetlenül szükséges ösztönzést és odafigyelést, s ezzel megakadályozzák a gyermek érzelmi és intellektuális fejlődését. A gyermeknek partnerre van szüksége ahhoz, hogy normálisan tudjon fejlődni.

Megfélemlítés: a szóbeli bántalmazás, a félelemmel teli légkör kialakítása, a gyermek fenyegetése mind ebbe a kategóriába tartoznak. Ugyancsak a megfélemlítés eszköze, amikor a szülő tönkreteszti gyermeke kedvenc tárgyait, megtámadja a gyermek által kedvelt személyeket vagy állatokat. A szülő mindezzel arra tanítja a gyermekét, hogy a világ kegyetlen és kiszámíthatatlan.

Izoláció: a szülő megfosztja gyermekét az egészséges társadalmi kapcsolatok megismerésének lehetőségétől. Az ilyen szülők megakadályozzák, hogy gyermekük barátságokat kössön. Mindebből a gyermek azt a következtetést vonhatja le, hogy senkire sem számíthat a világban. Ráadásul ezek a gyermekek nem részesülhetnek a társadalmi hálózatok és kapcsolatok nyújtotta segítségben sem.

Megvesztegetés: ebben az esetben a gyermeket társadalmilag el nem fogadott viselkedési formákra tanítja a szülő. Szándékosan deviáns viselkedésre ösztönzi a gyermeket (pl.: agresszió, a bűnözés avagy a korai szexualitás jutalmazásával), s ezzel tévútra terelik. A szülő magatartása arra irányul, hogy a gyermek ne feleljen meg a normális társadalmi kapcsolatok (az iskola, a közösség, a kortársi csoportok) elvárásainak.

(folytatása következik)

**James Barbarino,
Anne C. Gabarino
Fordította: Margita Nóra**

A „NYITOTT VILÁG” ISKOLA HELYI-TANTERV TERVEZETE

Az 1992/93-as tanévben a Fővárosi Önkormányzat Gyermekek- és Ifjúságvédelmi Ügyosztálya megbízást adott egy olyan speciális iskola megszervezésére, létrehozására, amely az általános iskola keretei közül kiszoruló gyerekek megsegítését, támogatását szolgálná.

Az általános iskola az utóbbi évtizedekben egyre nehezebben kezeli az ép értelmű, de nehezen képezhető és nevelhető gyerekek problémáit. Valójában szeretne általános iskola lenni, de a magyar oktatási intézmények között kialakult hierarchikus rendszerben kénytelen a gimnáziumot, mint magasabb rendűnek tartott középfokú intézmények felvételi követelményeit figyelembe venni az oktatás során, hasonlóan az óvodai „tanórákhoz”, mely iskola-előkészítésként funkcionál, a gyerekek tényleges életkori igényeinek figyelmen kívül hagyásával.

Ez a tény az amúgy is túlméretezett általános iskolai tantervi követelmények további bővítését eredményezi.

Évről-évre növekszik azoknak a gyerekeknek a száma, akik az általános iskolában már első osztálytól kezdve nehézségekkel küzdenek, kudarcot vallanak. Nagyon sok gyermek és szülő számára az iskolába járás súlyos traumák és stresszhelyzetek elindítójává válik.

Gerd Biemiann, Az iskolai ártalmak megelőzése című könyvében megállapítja, hogy az iskolai túlterhelés egy-egy osztály tanulóinak 20 százalékánál eredményezhet különböző tanulási zavarokat. Emögött nem a tudatos tiltakozás áll az általános és specifikus teljesítménykényszer ellen. A tanulási nehézségek kialakulását okozó számtalan tényező között mindig ott található a korunkra jellemző túlterhelés - állítja a szerző.

A veszélyeztetett gyerekek szülei túlságosan könnyen elfogadják az irreális követelményeket, ők is rövid idő alatt szembe kerülnek saját elcsüggedt, elbizonytalanodott gyermekükkel. Ennek okai messze vezetnek, de alapvető gond, hogy a magyar iskolarendszerben a szülőnek meg kell felelnie az iskolában, nem pedig partnerként részt venni a pedagógussal abban a folyamatban, melynek célja, hogy a gyerek jól érezze magát, sikeres legyen és optimális teljesítményt érjen el, személyiségének megfelelően.

A merev tanári magatartás, a megértés hiánya, a pszichológiai hozzáértés nélkülözése, a szülő gyermekétől való elfordulása, a gyermek tanulási és magatartási problémáit még inkább rögzítik.

Ezeknek a gyerekeknek jelene és jövője a mai általános iskolai képzés lehetőségei között megoldatlan. Az átlagosra méretezett módszerek és követelmények valóban lehetetlenné teszik az átlagostól eltérők képzésének lehetőségeit.

Schödl Livia az Iskolakultúra című társadalomtudományi lapban megjelent cikkében a következőket írja: „A legtöbb gyermek problémái már az iskolakezdés első éveiben szembetűnnek, de a 4-5. osztályban tetőznek, amikor a sok tanárhoz és sok tantárgyhoz való alkalmazkodás igénye még jobban elmélyíti a már kialakult nehézségeket mind a képzés, mind a nevelés terén!” Ezek azok a kritikus évfolyamok, amelyekben évismétlővé, felmentetté válnak tanulók, de legalábbis kedvtelenebbé, és „leírják” őket, mint továbbtanulásra esélyteleneket.

A gyermekek kialakult peremhelyzetének tartós fennmaradása szinte szükségszerűen szorítja a gyerekeket egyre lejjebb, míg végül ténylegesen kikerülnek az általános iskolai nevelésből. További sorsuk általában többlépcsős folyamatban követhető nyomon: iskolaváltás, kórház, szanatórium, hetesiskola, nevelőotthon. Közben óhatatlanul túlkorossá

válnak, a tanulással való rossz kapcsolatuk még inkább elmélyül. Az általános iskola nyolc osztályát a tanköteles korúak egyre nagyobb része nem végzi el. A gyenge eredménnyel végzők számára sincs sok esély arra, hogy életüket önerejükől jó irányba fordítsák.

Valójában arra lenne szükség, hogy az iskolák váljanak rugalmasabbá, türelmesebbé az átlagostól való eltérés iránt. Meg kellene szüntetni az olvasás, írás, stb. zavarokkal küzdő gyerekek megkülönböztetését, felesleges megalázását. Ennek ellenére számos gyermeknek kell átélnie az elkülönítés, kitzasztás súlyosan neurotizáló hatásait. A gyermekvédelem nyújtotta hetesiskolai, nevelőotthoni elhelyezés a tanulási, viselkedési problémákkal küzdő gyermekek megsegítésére nem lehet megoldás az érintett gyermekek számára. Ezeknek az intézményeknek nem a speciális nevelési, képzési, oktatási módszerek biztosítása a fő profiljuk. Funkciózavar tapasztalható a nevelőotthoni rendszer vállalt feladatai, céljai és a valóságból következő rájuk erőltetett, a jelenlegi lehetőségek mellett nem kivitelezhető feladatok között. A nevelőotthonok elsősorban a különböző okok miatt családjukat nélkülözni kénytelen gyermekek nevelését kell, hogy ellássák. Ez már önmagában is meglehetősen sokrétű, nagyon nagy szaktudást, személyes involválódását igénylő feladat. A mai társadalom működésével együtt járó tünetek közé tartozik az a tény, hogy az iskolai kudarcok miatt válságba kerülő számos gyermek életének megoldását a nevelőotthonoktól, hetesiskoláktól várják.

A nevelőotthonok – a nevükből következően is – otthont biztosítani és ezzel együtt a gyermeket ellátni, nevelni igyekeznek. Az iskolai kudarcok miatt „otthontalanná” vált gyermekek életének megoldását nem lehet kizárólag ezekre az intézményekre kényszeríteni. A családkapcsolattal rendelkező, tanulási, nevelési problémák miatt utcákra kerülő gyerekek megsegítését speciális intézményekben szükséges megvalósítani.

1955-ben az USA Oktatáskutató Országos Társaságának kiadványa (közli Ziegler, Kogan, Muenchow, 1982. 377. old) az alábbiakat állapította meg: „A mentálhigiénés programok megtervezésében az iskolának jelentős szerepet kell tulajdonítani. Az iskola koordinálhatná a humánszolgáltatásokat anélkül, hogy részterületein a tennivalókat maga végezné. Nemcsak meg lehet, meg kell bízni az iskolákat az elsődleges megelőzés feladataival, hiszen ez teljes összhangban van az oktatás alapvető céljaival, az iskoláztatás funkcióival.

Az oktatási rendszerünkben tapasztalható hiánytünetekre számos alternatív program próbál megoldást találni. Mindegyik iskolakísérlet új tanulásirányítási stratégiát próbál kidolgozni, amelyeknek középpontjában, akárcsak a század eleji reformpedagógia követőinél, - gyermeki személyiség áll. Általában ezek a programok a feszített kötelező tanterv teljesítmény centrikusságának bírálatából indulnak ki. Rosszallják a mechanizálódás veszélyét, az iskolákban élő egyoldalú rivalizáltatást. Hiányolják a tapasztalást, átélést, kreativitást igénylő feladathelyzeteket. Szerintük a mostani gyakorlat az én-kép, önértékelés pozitív-reális fejlődését nem segíti elő, sok esetben kifejezetten gátolja. Az alternatív programok gyakran tartalmazzák a század eleji reformpedagógia alaptéziseit. A tekintélyelvű nevelés, a materiális képzés egyeduralma, az egyoldalú intellektualizmus, a tanulók csekély aktivitása helyett a gyermekek autonómiájából kell a pedagógiai tevékenységeknek kiindulniuk - hirdetik e szemléletmód képviselői. A gyermeki aktivitás maximális figyelembevételét hangsúlyozzák. A képességeket belülről kifelé haladva kell kialakítani, saját élményeken, tapasztalatokon, felfedezéseken keresztül. Egyoldalúság helyett sokoldalú fejlesztést szeretnének e pedagógia hívei megvalósítani.

Egyes programok gondolatai a humanisztikus pszichológia elemeivel is gyarapodnának. Gyakran hivatkozunk C. Rogers munkásságára, vagy Thomas Gordon műveire.

Az alternatív iskolák elsősorban a nevelés fontosságát hangsúlyozzák, ez a tény nem jelenti az oktatás fontosságának háttérbe szorítását.

Az általános iskolás korosztályt érintő alternatív iskolai programok rendkívül elszigetelten működnek a jelenlegi iskolarendszeren belül. Nem produkálják azt a pozitív statisztikát, amely azt jelzi, hogy mennyivel többen kerülnek ezekből az iskolákból középiskolákba, felsőoktatásba. A továbbtanulások, felvételik tudás- és tényanyagot követelnek. A mai pedagógiai közgondolkodás nem veszi figyelembe a humanizálásra, a másféle gyermek megközelítésre irányuló törekvéseket.

Összegezve a tanulási, viselkedési problémák kezelésére legideálisabb megoldás az integráció lenne a szegregáció helyett, vagyis az általános iskolán belül kellene a tüneteket kezelni, hiszen régóta tudjuk, hogy az elkülönítés veszélyes következményekkel jár. Azonban ennek a megoldásnak a lehetősége jelenleg még nem áll rendelkezésünkre.

A nevelőotthonok hálózata, minden erőfeszítése ellenére sem tudja felvállalni az iskolai képzés hibájából következő, rájuk kényszerített feladatok megoldását. Az alternatív iskolai programok túlságosan szűk gyermek-réteget érintenek. Tevékenységeiket kevés pedagógus kíséri figyelemmel.

A hátrányos helyzetű, nehezen nevelhető és képezhető tanulók helyzetének megoldása a jelenlegi körülmények között rendkívül nehéz feladat. Távol állunk annak a gondolatnak a megvalósulásától, amelyet C. Rogers fogalmazott meg a 70-es években. „Olyan nevelést kell megteremteni, amely sokkal inkább általános, mint eddig bármikor, mégis tekintettel van az egyéni különbségekre.”

A „Nyitott világ” iskola munkájába beépülő tevékenységek

A gyermekvédelemnek olyan iskolára van szüksége, amely többféle szolgáltatást tud ellátni. A legfontosabb szempont a gyermekek megóvása az iskolai kudarcok következtében beálló krízishelyzetektől.

A Nyitott Világ Iskola a humánszolgáltatások néhány területét kívánja koordinálni, az erre rászoruló gyermekek és családjaik érdekében.

Az iskola szolgáltatásai a következő tartalmi tevékenységekből tevődnek össze:

- kislétszámú iskolaprogram bevezetése a nevelési, tanulási problémák miatt válságba került gyermekek számára,
- komplex pedagógiai, pszichológiai mérések nyújtása megfelelő szakemberek bevonásával, a gyermekek tanulását, viselkedését károsító tényezők feltárása érdekében,
- kapcsolattartás, együttműködés, alternatív és általános iskolákkal. A kapcsolatrendszer kiépítésének célja a pedagógia ötletek, gondolatok cseréje. Az általános iskolákból kiszoruló gyerekek iskolai elhelyezési lehetőségeinek bővítése anélkül, hogy a gyermekeket megszokott, biztonságot nyújtó környezetükből kiszakítanánk.
- Rendszeres segítségnyújtás, tanácsadás szülőknak, pedagógusoknak, családgondozóknak, gyermekvédelmi felelősöknek. Ez a szolgáltatás a segítséget kereső, problémáikban magukra maradóknak nyújtana támaszt.

Ezek a szolgáltatások valóban a világot kívánják megnyitni azoknak a gyermekeknek, akik a felnőtt társadalom hibájából kényszerülnek a gyermek-méltóságot sértő megoldásokkal élni.

Az iskola nevelési koncepciója és programja

A 4., 5., 6. osztályos tanulócsoportokra tervezett 30 fős iskola programjának alapvető célja egészséges, kedvező iskolai klíma kialakítása.

„A kedvező pszichés klíma az elsődleges prevenció alapfeltétele, ennek léte a jó közérzet és a produktív teljesítmény alapján ismerhető fel. A produktív emocionális állapot feltétele az érdeklődést felkeltő tanítás, bizalom a pedagógus és a gyerek között.” (Horányi Annabella, Nevelési Tanácsadó és iskolapszichológus)

Rousseau nyomán azt az alapelvet kívánjuk követni, hogy a gyermeknek abszolút joga van a legsajátabb életet élni. Ha ez a joga csorbát szenved, jogtalanságot követünk el, aminek beláthatatlan következményei lehetnek.

Míndezekhez olyan feltételeket igyekszünk biztosítani, amelyek pedagógiai, pszichológiai, iskola-egészségtani szempontból a legkorszerűbb ismeretek felhasználását teszik lehetővé.

Legfontosabb feladatunk tanulóink iskolai teljesítményét olyan szintre hozni, hogy esélyük legyen az iskoláztatás további fokozatain helytállni, vagyis visszahelyezhetőek legyenek az iskolák felsőbb évfolyamaiba.

Az alulteljesítés, iskolai kudarc okozta viselkedési és beilleszkedési nehézségek korrigálás nélkül elképzelhetetlen a gyerekek adaptálása bármilyen osztályfokozat felé. Ebből következik, hogy pedagógiai célrendszerünk tagolódásában vezető helyet kéli biztosítanunk a magatartás és tevékenység irányát meghatározó, ösztönző, reguláló személyiség komponensek formálásának. Munkánk centrális eleme a nevelés és ennek rendeljük alá oktatási - képzési feladatainkat.

A nevelésemélet mai álláspontja szerint a pedagógiai gyakorlat megújítására irányuló erőfeszítések a tanulók tevékenységrendszerének tökéletesítésével kapcsolódik össze. A tevékenységrendszer szabályozása erősíti azokat a személyiségvonásokat, amelyek szelektálják az aszociális, destruktív elemeket. Lehetővé teszik olyan kapcsolatrendszerek kiépítését, amelyek az eredményesebb tanulói teljesítmények táptalajául szolgálnak. A közösségi létre való alkalmasság és az önfejlesztés képessége biztosítja a valósághoz, a társadalom elvárásaihoz alkalmazkodni tudást.

Célunk a nehezen tanuló, sérülékeny, alkalmazkodni nem tudó gyerekek részére a szükséges ideig gyógyító nevelő közeg biztosítása, lehetőség nyújtása szocializációs hiányaik pótlására, tárgyi ismereteik bővítésére. Lehetővé kívánjuk tenni iskolánkban a nyitottságot, vagyis arra akarjuk képessé tenni tanítványainkat, hogy képesek legyenek alkalmazkodni a mindenkori valósághoz, helytálljanak az iskolában, otthon és a világban.

Az 1993/94-es tanév szeptemberétől a nevelési, tanulási problémák miatt nevelőotthonba, hetesiskolába került, illetve nevelőotthoni elhelyezés előtt álló gyerekek nevelésével, oktatásával, képzésével indítjuk el programunkat.

Marcsekné Lukács Valéria

Műhely

A szenvedélybeteg és a család kapcsolata

A szenvedélybetegek és családjuk viszonya igen sokrétű és bonyolult problémakör. A súlypontot gyakorlati tapasztalataimra helyezem, mert úgy érzem, hogy így tudom legjobban emberközelbe hozni a témát.

Személyes tapasztalataim és információim részint a Klapka utcai Drogambulanciáról (1993. március 1. óta Jász u. 84/88.), részint az Ambulanciánk mellett működő egyesületből, a Mátix Szendélybetegek Hozzártatózóinak Egyesületéből származnak.

Betegeink nagy része amikor hozzánk kerül, már több éves kábítószer-fogyasztó múlttal rendelkezik. Általában függő viszonyban vannak valamilyen szerrel, dependensek. Sokan már túlvannak néhány elvonókúrán, amelyek részint kórházban, részint ambulanciákon, vagy egyéni próbálkozás útján történtek.

Ezek a betegek mélyen benn élnek az ím. drogos szubkultúrában. Csak egy hajszálvékony szál, sokszor még ennyi sem köti őket a családhoz, illetve a társadalomhoz.

Ezek a fiatalok, akiknek átlagéletkora 18 és 26 év között van, már megjelenésükkel is hangsúlyozni kívánják hovatartozásukat. Öltözkükre jellemző, hogy főleg a fekete színt kedvelik, kopott, elhanyagolt ruhákat, cipőket hordanak. Nagyon kedvelik a sok gyűrűt, karperecet, nemre való tekintet nélkül. A fiúk közül sokan hosszú hajjat viselnek, bőrükön gyakori a tetoválás.

Rendszeres elfoglaltságuk általában nincsen, iskolából kimaradtak, nem dolgoznak, legfeljebb alkalmi munkavégzésre hajlandók. A napszakokat szinte felcserélik, késő éjszakáig fent vannak, és a nappal egy részét átalusszák. Életük középpontjában a napi drog megszerzése áll, ami sokszor nagyon sok időt vesz igénybe. Gondolok itt a recepthamisításokra, vagy illegális pénzszerzési lehetőségekre: lopásra, betörésre, prostitúcióra.

Ezekből szinte egyenesen következik, hogy a társadalom peremére kerülnek, és főleg egymással tartanak egyébként nagyon szoros kapcsolatot. Ha betegeink közül valakiről hosszabb ideje már nem tudunk, akkor szólunk egy-két bejáró paciensünknek, és napokon belül előkerül az illető. Jóllehet, személyi igazolványba bejegyzett nevét nem is tudják. Ha azt mondom például, hogy szeretném látni a Kiss Jóskát, előfordul, hogy senki sem tudja kiről van szó. De ha azt kérem, hogy kerítsék elő a Pépét, vagy az Iszapot, vagy a Kalapot, vagy a Dianát, akkor mindjárt működésbe lép a lánc.

Most nézzük meg betegeink családi hátterét. Néha, sajnos elég ritkán előfordul, hogy először a hozzátartozó jelenik meg, és kér segítséget. Legtöbbször nagyon hosszú időre és rábeszélésre van szükség ahhoz, hogy egyik-másik családtag bejöjjön hozzánk közös elbeszélgetésekre. Ilyenkor sokszor az a baj, hogy, bár évek óta botrány botrányt követ, mégsem tudják, hogy szenvedélybeteggel élnek együtt. Feltehetőleg nem akarnak tudomást venni erről. Másrészt gyakran olyan mértékben megromlott otthon a viszony a családtagok között, hogy úgy érzik, jobb, ha békén hagyjuk őket. Ambulanciákon viszont igen nagy súlyt fektetünk arra, hogy a hozzátartozókkal felvehessük a kapcsolatot. Betegeink családi anamnéziséből kiemelném a gyakran előforduló alkoholbetegeket, mértéktelen

gyógyszerfogyasztókat, ideg-elmebetegeket, öngyilkosságokat, illetve öngyilkossági kísérleteket elkövetőket, a súlyos, sokszor, halálos balesetet elszenvedőket.

Gyakori a csonka család, vagy a nagyon rossz családi légkör. Szociális helyzetüket vizsgálva nem találtunk meghatározó tényezőt. Előfordul a diabeteses, idős, özvegy, több gyermekét egyedül nevelő házfelügyelőtől kezdve diplomás, magas pozícióban lévő szülőig, mindenféle társadalmi csoport. Ráadásul egyik 21 éves betegünk saját Mercedes autón járt kezelésre és soha életében nem dolgozott összefüggően két napot sem. Amikor végre sikerül a hozzátartozókat becserkészni, akkor látjuk, hogy ki-ki hogyan áll hozzá a problémához.

Előfordult már olyan is, hogy kb. 10-15 percet beszélgettem az egyik szülővel, de még mindig érezni lehetett, hogy két malomban örölünk. Azután végre feltette a kérdést: „Hát tessék mondani, most nem a munkaközvetítőnél vagyunk?” A fia ugyanis azzal vette rá az apját, hogy az Ambulanciánkra jöjjön, hogy segítsen neki munkát keresni. Úgy gondolta, jobb lesz, ha a papa nem tőle tudja meg, hogy hova jár. Az illető szülő egyébként egy műszaki értelmiségi, abszolút reális, két talppal a földön álló ember, aki szerencsére humorosan fogta fel a helyzetet. Ilyen is van.

Ezen családok vizsgálata során azt észleltük, hogy a többféle magatartásforma és hozzáállás mögött szinte mindenütt már többé-kevésbé beteg embereket találtunk. Ezek az emberek másodlagosan betegedtek meg, a szenvedélybetegekkel való együttélés következtében. Akadnak, akik megpróbálják nem tudomásul venni a tényeket, gondolván, hogy amiről nem beszélünk, az nincs. De rá kell jönniük, hogy ezek a tények keményen és kérlelhetetlenül jelen vannak az életükben. Ez a családi élet teljes ellehetetlenülését okozhatja.

Egyik alkalommal az egyik betegünk a szüleivel érkezett. A három ember úgy ült le, hogy félig háttal legyenek egymásnak. A másfél órás beszélgetés mindvégig úgy zajlott, hogy nekem kellett közvetítenem, amit az egyik a másiknak szánt. Ezek az emberek elfelejtettek egymással kommunikálni. Mások viszont haragosak, telve vannak indulattal, gyűlölködők a beteggel szemben. Ez nem csoda, hiszen olyan sok borzalmas élményen mentek már keresztül. Sokan önmagukat vádolják, boncolgatják, hol rontottam el, hol és mikor. Megint mások a barátokat, partnereket kárhoztatják, akik állítólag belevitték a drogozásba hozzátartozójukat. „Ha nem találkozott volna, vagy jelenleg nem is találkozna X.Y.-nal, akkor semmi baj nem lenne.” Vannak olyanok is, szerencsére kevesen, akik eljutottak odáig, hogy egyáltalán nem foglalkoznak a dologgal, és teljesen elutasítják a beteget. Ezek azt mondják, hogy „egy életem van, és ami abból még hátra van, szeretném viszonylagosan nyugalomban eltölteni.” Ezek az emberek nagyon labilis, vitathatatlanul rossz idegállapotban vannak. Zaklatottak, kétségbeesettek. Sokszor képtelenek dolgozni, hosszas betegállományba kerülnek, sőt olyan is van, aki rokkantnyugdíjassá válik. Az egyik ilyen szülő úgy segít magán, hogy alkoholizálni kezd, a másik nagy mennyiségű altatót vagy egyéb gyógyszert szed, sokan pszichoszomatikus betegségekkel küszködnek. Ulcusszal, infarktussal, hipertóniával és számtalan szívpanaszos fordul elő közöttük. Egyik betegünk édesapjának közelmúltban ültették be a pacemackert.

Ki kell mondanunk, ilyenkor sajnós beteg az egész család

Néhány precedenst szeretnénk ismertetni, amelyekről szociális gondozóink számoltak be családlátogatásaik során nyert tapasztalataik alapján. Beszámoltak teljesen tönkrement bútorokról, cigarettával kiégetett bútorhuzatokról, szőnyegekről, eltávolíthatatlan vérnymokról. Nem ritka ugyanis, hogy betegeink pengével felvagdadják ereiket. Szerencsére ezt legtöbbször felületesen teszik. Előfordul, hogy a konyhában nincs egy ép edény sem, mert

a mákteafőzés mindet tönkretette. Több hozzátartozó panaszolta, hogy gyermekük drogos partnere is náluk lakik, leírhatatlan rendetlenséget és piszkot hagyva maga körül. Gyakori, hogy alig tudják a szülők eltávolítani a hívatlan vendéget. Saját lakás esetén a szülőket kizárják, és sokszor még takarítani, rendet csinálni sem engedik be őket, annak ellenére, hogy minden anyagi konzekvenciát elvállaltak helyettük. A kialakult helyzet legtöbbször súlyos, drámai.

Nekünk viszont az a feladatunk, hogy összebékítsük a családtagokat, hogy megtanítsuk őket egymás elfogadására és együttélésre. Sokszor már az is eredménynek mondható, ha újra tudnak kommunikálni egymással. Betegeink gyógyulását döntő módon pozitív irányba befolyásolja, ha a családi légkör megjavul. Ezek a gyógyulási folyamatok hosszadalmasak, sok visszaeséssel kell számolni, ezért mindig nagyon sok türelmet kérünk a családtól. Tudjuk, hogy ez nehéz, de mégis ezt kell kémünk. Emellett fontos megértetni a szülővel, hogy ne utasítsák el a beteget, hogy pillanatnyi állapotának megfelelően fogadják el őket.

Ezt a munkát kívántuk előmozdítani, amikor 1990. júniusában megalapítottuk az Ambulanciánk mellett működő önszervező egyesületünket, a Mátrixot, a szenvedélybetegek hozzátartozóinak egyesületét. Tudomásunk szerint ez az egyetlen ilyen egyesület az országban. Az egyesület munkáját szakmai tanácsadóként Ambulanciánk dolgozói is segítik. Minden hónap harmadik péntekén 4 órai kezdettel tartjuk egyesületi gyűlésünket a Sziget Klubban (Rottenbiller u. 10.). Örömmel jelenthetem, hogy nagyon jó határfokkal működünk, taglétszámunk állandóan növekedik.

Mi is a Mátrix feladata? Miben tud segíteni a hozzátartozóknak? Sok esetben krízisintervencióként működik. Gondoljuk el, hogy odajön egy teljesen kétségbeesett szülő, aki hosszú évek kínlódása után végre eljutott egy olyan helyre, ahol el is meri mondani a problémáját. Eddig nemhogy beszélni, mert volna róla, hanem inkább titkolta, rokonok, barátok, munkatársak előtt. Hiszen mélységesen szégyellte. Döbbenetes látvány, ahogy hosszú percekig szinte fuldoklik a zokogástól, és nem lehet érteni, mit mond. Mikor végre kissé megnyugszik és elkezd beszélni, ömlik belőle a szó. Itt az összejöveteleken, mivel mindenki egy cipőben jár, bátran el meri mondani a gondolatait. Sokszor maga a tény, hogy van kinek beszélni, csökkenti, illetve megszünteti a kínzó izoláltság érzését. Emellett tanácsokat is kap a többi sorstárostól. Ezeknek az embereknek annyira hasonlóak a gondolataik, hogy előfordul, hogy az egyik résztvevő elkezd egy mondatot, és a másik fejezi be azt. Az új tagok rávezetik, hogyan kell bánni a szenvedélybetegekkel, miként kell viszonyulni hozzájuk, rávilágítanak az eddigi hibás magatartásformákra, tanácsokat adnak a hibák kiküszöbölésére. Többször meghívunk egy-egy absztinenssé váló fiatalot, aki röviden ismerteti drogkarrierjét. A beszámoló után szinte záporoznak felé a kérdések. A megjelentek sok olyan problémára kapnak feleletet, amire saját gyermeküktől szeretnének, de hiába.

Az egyesület segítséget nyújt a családi légkör megjavításában. Felkészítjük a résztvevőket a hosszú tűrésre. Tudatosítjuk, hogy itt krónikus betegségről van szó, hasonlóan kell viszonyulni ezekhez a gyerekekhez, mint például a fiatalos cukorbeteg gyerekekhez.

Felhívjuk a résztvevők figyelmét a patológiás tolerancia problémájára is, ismertetjük az ebből származó tragikus kimenetelű eseteket. Egyik betegünk szülei például megszokták, hogy lányuk napokat fekszik otthon a szobájában, és ha saját magától nem jött ki, akkor szinte már fel sem tűnt nekik. Egy ilyen alkalommal az anyának mégis eszébe jutott, hogy benézzen a szobába, és ez mentette meg a 23 éves fiatal betegünk életét, aki éppen akkor Hydrocodint adagolt túl magának intravénásán.

Végezetül, tudatosítjuk ezekben az emberekben, hogy soha, de soha nem szabad feladni és beszüntetni a törődést.

Mlinarics Edit
Elhangzott: 1992.
Veszprém
Gyermekpszichiátriai és Neurológiai Társaság konferenciáján

Műhely

Az 1989-es angol gyermekvédelmi törvény a fogyatékos és rokkant gyerekek jogairól

Az 1989-es gyermekvédelmi törvényt széles körben üdvözölték, mivel összegbe hozza a gyermekekre vonatkozó közjogi és magánjogi törvényt, és kialakította a helyi hatóságok által a gyermekeknek és családoknak nyújtott szolgáltatások új és egységes megközelítését Angliában és Walesben.

A változások (és kihívások) legnyilvánvalóbbak a rokkant gyermeknek és szüleinek nyújtott szolgáltatásokban. Hagyományosan ezeket a szolgáltatásokat az egészségügyi, valamint a helyi hatóságokon keresztül nyújtják, zavaró különbségekkel a helyi irányításban és sok feltűnő hiánnyal a szolgáltatásokban. Ez a törvény visszaállítja a helyi önkormányzatok szociális osztályainak vezető szerepét, és előírja, hogy „minden helyi önkormányzat rendelkezzen szolgáltatásokkal a következő célokra:

a/ a rokkant gyermek rokkantsága hatásának minimálisra csökkentésére, és

b/ lehetőséget adni az ilyen gyermekeknek, hogy a lehető legnormálisabb életet élhessék.”

(2. tervezet. 6. bekezdés)

Hasonlóan az 1981-es Oktatási Törvényhez, a Gyermekvédelmi Törvény előírásaiban is meghúzódik az integrálás elve. Az integrálás meghatározása mindig kihívás volt, abban az értelemben, hogy meghatározzák a speciális szükségletekkel rendelkező gyermekek pozitív támogatását, a „normális élet” elérése érdekében. Amint a Fish Bizottság 1985-ben megjegyezte:

„Az integráció koncepciója, mint dinamikus folyamaté, nehezen megfogható. Gyakran összetévesztik a fizikai helyzettel, és inkább speciális helyzetekről beszélnek, mintsem a gyermekek egész életmódjáról. Az integráció megtervezett kölcsönhatás a gyermek és környezete között, és nem a speciális ellátás koncepciója, hanem kontextusa megváltoztatásáról szól.”

A rokkant gyermekek irányítása és a gyermekvédelmi törvény (6. kötet) hangsúlyozza az együttes munka fontosságát, a speciális igények normál élet-megközelítése érdekében, megjegyezve, hogy a „szociális osztályok és oktatási osztályok új lehetőségeket kapnak az 1989-es gyermektörvény és az 1981-es oktatási törvény alkalmazásában, a speciális szükségletű és rokkant gyermekeknek jól összehangolt szolgáltatások nyújtására.”

A gyermekvédelmi törvény elismeri a család fontosságát. Bizonyos „alapelveken” alapszik, amelyek magukban foglalják a gyermek jóléte elősegítése elsődleges kötelességét; annak elismertetését, hogy a gyermek legjobban a családjában nevelhető fel, ahol ez lehetséges; a családi életbe való indokolatlan beavatkozás elkerülését; a szülők, gyermekek és a helyi hatóságok közötti partnerkapcsolat elősegítését, és annak szükségességét, hogy meghallgassák a gyermekeket és szülőket a jövő terveinek kialakításában. A gyermekeket és családokat érintő tervezésben a helyi önkormányzat vegye figyelembe az egészséggel, a fejlődéssel, a faji eredettel, nemmel, a kulturális és nyelvi háttérrel összefüggő valamennyi speciális igényt, (az Útmutató 6. kötete 6.4. rész).

A szükségét szenvedő gyermekek

A gyermektörvény értelmében a helyi önkormányzatoktól elvárt a szolgáltatások olyan körének és szintjének biztosítása, amely megfelel a szükségét szenvedő gyermek jólétének megőrzésére, elősegítésére területükön. A szükségét szenvedő gyermekek meghatározása különösen fontos a rokkant gyermek szülei számára, mivel ez az „útlevél” számos támogatáshoz. Szükségét szenved a gyermek, ha

- nem valószínű, hogy eléri, vagy fenntartja, vagy lehetősége van, hogy elérje, vagy fenntartsa az egészségesnek, vagy fejlődésnek egy elfogadható szintjét, a törvény e része értelmében nyújtott, helyi önkormányzati szolgáltatások nélkül;

- egészsége vagy fejlődése valószínűleg nagyon csökkent, vagy tovább csökken az ilyen szolgáltatások nélkül; vagy

- rokkant.

A törvényben használt jogi definíció a rokkantságra megegyezik az 1948-as nemzeti támogatási törvényben szereplővel. Alkalmazása jelzi a krónikus betegek és rokkantak törvénye meghatározása alkalmazásának fontosságát, a törvények összehangolása biztosítása érdekében. A helyi hatóságoknak jogi kötelességeiket e meghatározásra kell alapítaniuk, de az útmutató felhatalmazza őket, hogy konzultáljanak a helyi szülőkkel, rokkantakkal és más ellátásában részesülőkkel, a rokkantság munkadefiníciójának kialakítása érdekében.

A szolgáltatások nyújtása

A helyi hatóságoknak kötelessége megtalálni a szükségét szenvedő gyermekeket a területükön, és tájékoztatást adni minden olyan szolgáltatásról, amely segítheti őket. A gyermekvédelmi törvény kötelességet ró az egész önkormányzatra (köztük a lakás-, oktatási, és szabadidő és sportosztályra), hogy együtt dolgozzanak a gyermekek érdekében. Az egészségügyi hatóságoknak új feladataik vannak, és elvárják, hogy az értékelések jobban tükrözzék az önkéntes szervezetek közötti hatékony közös munkát. A helyi hatóságoknak nem maguknak kell minden szolgáltatást biztosítani. Ezeket megvásárolhatják egyéb állami, magán vagy önkéntes forrásokon keresztül. A hatályban lévő gyermektörvény bevezeti az „ellátás irányítás” fogalmát, amelyet a közösségi ellátás új formáival együtt vezetnek majd be.

Ha a helyi önkormányzat megállapítja, hogy egy gyermek szükségét szenved (és minden rokkant gyermek ebbe a kategóriába tartozik majd), számos új feladatnak kell eleget tennie.

Bár a gyermekvédelmi törvény nem határozza meg a szükségét szenvedő gyermekek számára nyújtott szolgáltatások pontos körét vagy mennyiségét, a hatóságoknak feladata:

- a tanácsadás és útmutatás, konzultáció;
- a foglalkoztatási, szociális, kulturális és szabadidős tevékenységek;
- otthoni segítség (benne a mosatás);
- a szolgáltatások igénybevételéhez a közlekedés segítése;
- a nyaralás támogatása;
- pénzügyi és egyéb támogatás, ahol szükséges.

A fentiek tartalmazzák az újonnan meghatározott feladatot, a nappali ellátás nyújtását, (nem csak az öt éven aluliak felügyelt tevékenységét, hanem az iskola utáni és nyári ellátás nyújtását az idősebb gyermekek számára). Az átmeneti ellátásra a nevelőszülői vagy bentlakásos ellátás szabályai vonatkoznak, és része egy új és általános feladatnak, a szükségét szenvedő gyermekek elhelyezésének biztosítására. Speciális feladat a törvényben annak biztosítása, hogy mindegyik ilyen elhelyezés „megfelelő” legyen a fogyatékos gyermek

igényeinek. A megfelelés több mint a hozzáférés, és magában foglalja a gyermek hozzájutását az oktatáshoz, pihenéshez és más tevékenységhez.

Amikor a gyermekeket a helyi önkormányzat helyezi el, új feladat a terv készítése minden gyermek számára. A terveknek tartalmazni kell a részletes információk körét, például, hogy hogyan elégítik ki a gyermek egészségi vagy oktatási igényeit, és mi a tartózkodás célja. Az ilyen terveknek tükrözni kell a szülők és a gyermekek (ha ki tudják fejezni) véleményét, és a terveket rendszeresen át kell tekinteni.

Az útmutatás hangsúlyozza a gyermek meghallgatásának fontosságát. Ma még a gyermekeknek joguk van visszautasítani egy orvosi vizsgálatot, és kifejtetik véleményüket különböző kérdésekről, ha úgy ítélik meg, hogy elég érettek ehhez. Az útmutató világosan megállapítja különböző pontoknál, hogy a gyermek rokkantsága nem fosztja meg automatikusan a döntéshozatalban való részvételtől, és tegyenek meg minden erőfeszítést a kommunikációt segítő képviselő vagy szószóló megtalálására.

A helyi önkormányzatoknak új feladataik vannak az utógondozást illetően, amely lehetővé teszi majd számukra, hogy folytassák a támogatás, időnként a szolgáltatás nyújtását a 18 éven felüli fiataloknak ott, ahol eddig a hatóságok látták el őket. A törvény új felhatalmazást és feladatot ad az önkormányzatoknak, hogy támogassák, tanácsot adjanak a 18 éven felüli fiataloknak (akiket ők, vagy egyes szervezetek támogatnak). A rokkantsági törvény előírja, hogy az oktatási és szociális szolgálatok közösen mérjék fel a fiatal rokkantakat, a megállapítás első, éves felülvizsgálatakor, vagy újraértékeljék a gyermek 14. születésnapját követően a felnőtt élet megtervezése érdekében. Ezért új, fontos lehetőségek vannak az átmenet megtervezésére, és annak biztosítására, hogy a fiatalok igényei tükröződnek a felmérésben és az ellátás irányítás megoldásaiban, amelyre az országos egészségügyi szolgálat és a közösségi ellátási törvény értelmében szükség van.

Felmérés

A gyermekvédelmi törvény nem tartalmaz speciális felmérési eljárásokat a szükeget szenvedő gyermekekre vonatkozóan. Bár a helyi hatóságok jogszerűen végezhetnek felmérést a törvény értelmében, párhuzamosan az 1981-es oktatási törvényhez, rokkantsági törvényhez és a krónikus betegek és rokkantak törvényéhez alkalmazott eljárásokkal. Ezért az első beutalás a szociális szolgáltatásokhoz, a speciális oktatási igények felmérése, fontos lehetőség lesz a szociális osztályok számára, hogy tájékoztassák a szülőket azokról a szolgáltatásokról, amelyeket a két új törvény értelmében nyújtanak. Hasonlóan az önkéntes szervezetekhez történő beutalás, az 1981-es törvény értelmében, segítséget adhat a szülőknek, hogy megismerjék a helyi hatóságoknak azokat a támogatásait, amelyek segíthetik őket.

Nem valószínű, hogy a helyi hatóságok működtetni tudják a Gyermekvédelmi Törvényt a rokkant gyermekek számára, valamilyen előzetes tervezés nélkül. Ez ugyanis új feladatokat szab az önkormányzatoknak a Rokkant gyermekek regisztere fenntartásával. Bár sok izgalmat okozott ez a regiszter, a szülőknek fel kell ismerniük ennek fontosságát. A regiszter hangsúlyozottan nem a „veszélyeztetett” vagy a „gyermekvédelmi” regiszter. Az útmutató kimondja, hogy a regiszterbe történő felvétel teljesen önkéntes, és a szülők betekinthetnek abba, hogy mit jegyeztek fel. A nyilvántartástól elvárják, hogy tükrözze az egészségügyi, oktatási és szociális szolgálatok közötti együttműködést, és nem arra szánják, hogy bizalmas vagy részletes információt tartalmazzon, hanem segítse a jobb szolgáltatást. A helyi rokkantak körének, számának és igényeinek ismerete nélkül ténylegesen lehetetlen lesz a jó minőségű szolgáltatások széles körének létrehozása.

A gyermekvédelem

A Népszámlálási és Statisztikai Iroda becslése szerint Nagy-Britanniában 360 000 a 16 éven aluli, egy vagy több fogyatékoságban szenvedő gyermek. Közülük öt és félezer él közösségi intézményben, 15 százalékuk azért, mert rosszul bántak velük. A Gyermekvédelmi Törvény bevezeti az új bírósági rendeletek körét, hogy megvédje a gyermekeket, akik bántalmazást szenvednek, vagy szenvedhetnek. Nagy hangsúlyt kapnak a panaszemelési eljárások (amelynek rendelkezniük kell független elemmel), amelyet a helyi hatóságok hozhatnak létre, hogy a gyermekek és szüleik hivatalos panaszt tehessenek, ha elégedetlenek a szolgáltatásokkal. A helyi hatóságok kinevezhetnek független látogatókat is az otthontól távol élő gyermekeknek, vagy ad litem gyámokat, ha bírósági cselekvésre van szükség.

A legújabb bírósági ügyek rávilágítottak a gyermekek sérülékenységre, ha otthonuktól távol élnek, és a törvény új szabályozást vezet be az önkormányzati iskolák vezetésére és felügyeletére vonatkozóan.

A Gyermekvédelmi Törvény komplex része a jognak, fontos új lehetőségeket ad a rokkant gyermekeknek és családjaiknak. De sikere a szülőktől és az ellátóktól függ majd, nem csupán a helyi hatóságok támogatásában a jobb szolgáltatások kifejlesztésében, hanem a meglévő szolgáltatások értékelésében is. A „Gyermekvédelmi törvény: Útmutató szülőknek” című füzet szerint:

„Mindenek felett a törvény arról szól, hogy szerintünk, mint a társadalom szerint, hogyan lássák el a gyermekeket. Jogi kódexet hoz létre a gyermekek felneveléséről annak biztosítására, hogy a legjobbat éri el a mostani és a jövő generációja számára. Célja, segíteni szükségét szenvedő gyermekeket, hogy a lehető legjobbat kapják a családjuknak nyújtott szolgáltatásokkal.”

Philippa Russel
a Fogyatékos Gyermekek Önkéntes Tanácsa igazgatója

Műhely

BARLANGRAJZ (Egy rendező balsejtelmei tervezett filmjének várható sorsáról)

(2. rész)

A parkoló autókkal telezsúfolt szűk utcában már ismerősként érkezem a málló vakolatú öreg bérházhoz. Keresztülvágok a szemetes lépcsőházon, felkaptatok a második emeletre, s a túloldali saroklakás udvarra néző nyitott ablakában most is ott látom azt a kíváncsi öregasszonyt, aki tegnap morogva, bizalmatlansággal kérdezett rám, hogy mit keresek itt. Mára sem enyhülhetett meg irányomban, mert leplezetlen rosszallással kíséri szemmel mozgásomat, míg be nem lépek Kissék lakásának nyitott ajtaján.

Odabent a tegnapihoz képest szembeszökően nagy rend és tisztaság fogad. A szülők a konyhában várják a vendéget, fiúk a szobában üldögél a kocsijában. Anyja a konyha mélyén a kredencnél foglalatoskodik, férje barátságosan invitál beljebb.

Behúszom magam mögött az ajtót, négyszemközt szeretnék a fiúval beszélgetni, hogy még a szülei se feszélyezzék. Leülök vele szemben a rekamiéra, kiteszem kettőnk közé a kis magnót, és elindítom a felvételét.

- A tegnapi beszélgetésünk óta nem gondoltad meg magad?

Néz rám megbántottan.

- Azt hiszi, olyan vagyok?

- Tehát változatlanul egyetértesz azzal, hogy filmet készítek rólad, minden szépítgetés nélkül, amihez személyes szereplést is vállalasz?

- Igen, és mikor kezdjük?

- Nagyon hamar. Azt ígérték, hogy még az idén, ősszel.

- Hát az alig két-három hónap!

Úgy lelkesedik, hogy nem árt egy kissé mérsékelni.

- Persze, ha az ígérethez pénzt is mellékelnek. Mi ketten mindenesetre felkészültünk rá. Jól ülsz abban a kocsiban? Ez hosszú beszélgetés lesz. Nem akarsz inkább ott ledőlni?

Fejemmel a másik rekamié felé intek, de ő csak legyint.

- Jó így nekem. Nem kényeztetem el magamat.

- De szólj, ha elfáradsz. Szeretnék mindent megtudni rólad. Azt kérem, hogy őszintén beszélj mindenről, át-költés és takargatás nélkül. Aztán majd eldöntjük, mit használunk fel belőle. Tudom, hogy nehéz sorsod volt, két és fél éves korodtól állami gondozás, intézeti élet. Akkor hányan kerültetek nevelőotthonba?

- A nővérem Hajnalka, akivel akkor ott Bicskén találkoztam, a forgatáskor, aztán Attila öcsém meg én... És azt hiszem, régebben a Laci bátyám is, de akkor én még nem is éltem, mire én megszülettem hetvenben, ő már majdnem húsz éves volt.

- Hol kezdtek az intézeti életet?

- Először a Kmety utcában, az egy csecsemő-akárm, aztán folytattam a Münnichben. Ott sok nevelőt szerettem, de azok már nincsenek ott. Új igazgató van, az egy... szóval, ne is mondjam. A Kertész gyermekügyi előadó volt, sokat foglalkozott velünk, mindig pipázott, az

is máshol van, igazgató valahol... Onnan kerültem ide, a Róbertba nyolcvanhárom februárban, tizedikén vagy tizenegyedikén...

- És soha nem volt módjában hazahozni?

Kényelmetlenül feszeng a kerekesszékekben.

- Hát nem, mert... szóval, hogy mondjam... Azt mondták, hogy jobb nekünk bent, meg mit tudom én... Meg ha úgy vesszük, nem is igen engedtek volna ki, merthogy az öreg... tintázott. De amúgy még mindig...

- Édesanyád is?

- Anyu nem iszik már 18 vagy 19 éve, mert ő idegileg beteg, most jött ki a kórházból, most engedték ki két hétre. Három hete van kórházban, most hamar felépült. De nem ez volt az első kórházba kerülése...

- Mi a baja?

- Azt mondják, agyérelmeszesedés, és ebből lép fel ez az idegbetegség. Akkor olyan, hogy leül egy csendes sarokban, és akkor teljesen magában van, olyankor nem lehet szólni hozzá, mert nem hallja, nem érti, nem válaszol. Nem csinál egész nap semmit, csak ül, vakarózik, meg hasonlók... Szóval, csendes beteg.

- Az intézetben tanultál valamilyen szakmát?

- Tanultam volna szobafestőnek, de hát azt másfél év múlva abba kellett hagynom, mert kaptam egy ilyen átmeneti asztmát, meg ilyen porallergiát. Az orvos nem engedte tovább...

- Mással nem próbálkoztál?

- Ott semmi mást nem lehetett tanulni. Csak festő, vagy kőműves, de hát a kőműves is olyan lényegében.

- Hogyan képzelted a jövődet?

- Azt gondoltam, hogy hazajövök, segíték itthon, meg majd elmegyek, dolgozok, dolgozgatok, és eltartom az idős szüleimet. De hát...

- A barátod mást tervezett. Egy halállistát, nevekkal, dátumokkal, hogy kiket mikor akar megölni.

- Ó, sokan voltak rajta azon a halállistán. Többek közt az öcsém, egy másik barátom, a barátnőm, a saját anyja és én... Meg még egy csomó nevelő is az intézetből, de azokat később kitépték abból a fekete naplóból...

- Téged miért akart megölni?

A fiú tanácstalanul felhúzza a vállát.

- Nem tudom.

- Nem a lány miatt?

- Lehet, hogy a lány miatt, de nekem nem mondta.

- Haragban voltatok?

- Nem, egészen jóban voltunk, sőt mondhatnám, hogy jó haverok voltunk. A Laci egy vidéki gyerek volt, nem ismerte a várost, és ugye velem járt. Szóval, elmentünk ide meg oda, mászkálni, csavarogni.

- De amikor Marit megismerted, megváltozott a helyzet, ugye?

- Igen. Őt itt láttam meg először, az öcsém egyszer felhozta ide, az Attila. Megláttam, megtetszett nekem, és attól kezdve együtt jártunk, szinte mindennap együtt voltunk.

- Gondolom, Lacinak ez nem tetszett.

- Folyton ránk akaszkodott, mindenhova velünk akart jönni. Kijártunk a Hunyadi térre, van ott egy vécés srác, ilyen vécédíjbeszedő, meg vécépapírt ad ki. Ő is rokkant, mozgássérült, egy kicsit biceg, az egyik lába kisebb, mint a másik. Ahhoz szoktunk járni, mert az egy jó haver. Elbeszélgettünk vele, ott iszogattunk nála, sört leginkább.

- Mi történt július 12-én?
- Ott voltunk a Mariéknál, amikor a Laci váratlanul beállított. Azt akarta, hogy menjünk el szórakozni, fizetést kapott, menjünk el valahová, de nem volt kedvünk. Már csak azzal voltunk elfoglalva, hogy milyen jó lesz, holnap együtt megyünk nyaralni. De ő csak erősködött, hogy akkor legalább igyunk valamit, mert ő nagyon ideges, ő még ma valakit meg fog ölni. Ne hülyéskedj, mondtam neki. De ő ezt nem bírja tovább, és elment a Marival akkor italt venni, egy kétdecis rumot, egy hétdecis bort, meg nekem egy üveg sört. Beletettem a táskámba, hogy majd holnap a vonaton megiszom. Ő rögtön megitta a rumot, meg egyhúzásra fölhajtott egy háromdecis teli pohár bort, és akkor a Marit kiküldte, hogy ő velem akar beszélni négyszemközt. Mari kiment, ő meg a reklámszatyrából elővett egy nagy kést, egy fanyelű hegyes kést, és megmutatta, hogy jó lesz-e az anyjának. Nem foglalkozom vele, mondtam, és a kést az asztalra tettem, a magnó mögé, mert akkor már féltem, hogy engem is bántani akar. Épp rá akartam gyűjtani, mikor észrevettem, hogy megmozdul...
 - Te még mindig hason feküdtél?
 - Igen, a heverőn... Mikor megmozdult, felnéztem, mi van? De akkor már hirtelen belémvágta a kést, a hátamba, még rá is ütött egyet...
Megborzongok:
 - Ráütött?! Hogy jobban belemenjen?
 - Hogy még jobban menjen be, ráütött, ropogott a gerincem, és attól lefelé úgy éreztem, mintha a levegőben lógna minden.
 - Nem vesztetted el az eszméletedet?
 - Nem, mert tudtam, hogy mi történt... Amikor kihúzta a hátamból a kést, gyorsan letettem a fejem, úgy csináltam, mintha meghaltam volna, nehogy még egyszer belémvágja... Mikor elment, a Mari beszaladt, először nem akarta elhinni, mi történt. Mondom, nézd, a kutya ott nyalja... volt egy ilyen kis táskójuk, mondom, ott nyalja a vért, szólj már rá, vidd ki innen...
 - Te mozdulni se tudtál?
 - Csak a kezemet tudtam mozgatni, meg a fejemet. Aztán elájultam a hirtelen sok vérvesztéstől, majd észhez tértem, és újra elájultam. A szomszéd átjött elszorítani a sebet, aztán a mentősök túvel szurkáltak, de a mellemtől lefelé nem éreztem. Beraktak a mentőautóba, és csak a műtőasztalon tértem magamhoz. Röntgen után.
 - Mikor tudtad meg, hogy milyen jövő vár rád?
 - Nekem az orvos nem mondott semmit, hanem anyunak. A Balesetiben két hétig feküdtem, aztán átkerültem a rehabilitációs intézetbe Budára. Ott voltam a 8-as pavilonban elég sokáig, szeptemberig...
 - Gondolom, igyekeztek felkészíteni a jövőre.
 - Igen. Fölerősítettek, hogy elbírom magamat látni. Megtanítottak, hogy kell a tolókocsival közlekedni, kiszállni, beszállni, hogy kell visszaülni, ha véletlenül kiesek a kocsiból, meg szóval, magamat hogy kell ellátni... És megtanítottak kopogtatásra kacsába üríteni.
 - Az mit jelent?
 - Azt, hogy napközben mindig tapogatni kell, hogy mennyi van a hólyagomban, mivel nem érzem... Azért, hogy idejében megszabaduljak tőle. Amikor tapintásra úgy érzem, hogy eléggé megtelt, ütögetem a hasamat, a hólyag megnyílik és kiengedi. Éjszaka persze ezt nem tudom megtenni, mert alszom, de óvatosságból nejlonszákot teszek alá, nehogy olyan legyen az ágyam.

- Arról is felvilágosítottak, hogy a gerincvelő-sérülés súlyosan károsíthatja a férfiúi képességet?
- Igen, igen...
- Nálad ez mit jelent?
- Hát... ez azt jelenti, hogy... - Közelebb hajolva suttogja. - Mindjárt kell mennem vacséra... - Hangosan folytatja. - Szóval, ez azt jelenti, hogy... szóval, hogy semmi...
- Mi az a semmi?
- Hát hogy nem lehet gyerekem, meg mit tudom én...
- Mert képtelen vagy nemi aktusra?
- Igen... azaz nem! - Izgatottan moccanog. - Képesnek képes, csak... hogy mondjam... nem lehet fölhasználni semmire... Szóval, hogy nem tudok mit kezdeni egy nővel...
- Miért nem? Hiszen ha képes vagy...
- Szenvedélyesen közbevág:
- De nem érzem! - Lecsendesülve néz rám. - Olyan, mintha nem is az enyém volna, mert nem érzem.
- Tehát úgy érzed, hogy partner lehetnél, de neked ez nem öröm?
- Hát igen...
- A kis magnó pittyegve jelez. Gyuri kíváncsian nézi.
- Valami csipogott.
- Szólt, hogy a végén vagyunk.
- Miközben kiveszem és megfordítva visszateszem a kazettát, az anya kávéát hoz be a fiának. Megkérdezi, hozhat-e nekem is, de most se kérek, emiatt kissé csalódottan megy ki a szobából. Gyuri a kávéját kavargatja, höpölgeti.
- Szoktál álmodni?
- Mármint amikor alszom?
- Igen.
- Néha-néha... - Két korty között. - Olyanokat, hogy a kutya leharapja a kezemet, meg hasonló zagyvaságokat.
- Lányokról nem álmodsz?
- Félrehúzza a száját, csüggedten legyint, a hangja mókásan panaszos:
- Neeem...
- Ébren sem?
- Akkor igen! - Élénkül fel a fiú. - Meg aztán, ha megyek az utcán, és jön egy lány, azt megnézem. Szóval, így megvan bennem még minden azelőttről...
- Meg is kívánod őket?
- Igen, igen, csak... csak aztán eszembe jut, hogy így vagyok.
- Azzal a lánnyal, Marival, találkoztál azóta?
- Igen, egy darabig bejárt hozzám a kórházba is, a rehabilitációs intézetbe is. Először ugyanolyan rendesen viselkedett, mint azelőtt. Aztán később kezdtem észrevenni rajta, valahogy mintha kezdene megváltozni. Sokat gondolkoztam ezen, aztán azt mondtam neki: jól van, menjél, éld az életedet... Nem akartam, hogy azt nézze, hogy én így vagyok, és azért marad.
- Sejtetted, hogy úgyse tartott volna sokáig?
- Hát igen. Ilyen fiatal korban a lányoknál még egyik jön, a másik megy.
- Hány éves volt?
- Nekem azt mondta, hogy tizenöt, de hát ki is nézett annyinak.
- Valójában?

- Még tizenhárom se...
- Szeretted?

Kis hallgatás. Kis sóhaj:

- Szerettük egymást...
- Azóta nem is hallottál róla?
- Most az a szóbeszéd járja, hogy egy negyvenéves cigánygyerekekkel van együtt, és attól meg már hatodik hónapos terhes.

- És még most sincs tizenöt éves... A fiú hirtelen megint suttogva szól:
- Most már ki kell mennem...
- Mondhatod hangosan is. Leállítom a felvételt, kinyitom előtte az ajtót, s mikor a fiú kigurul a konyhába, lassan fel-alá járok, nézelődöm. Bejön az anya, kiviszi Gyuri csészéjét. Az ablaknál lévő asztalon fiatal nő fotója, karonülő kisbabával.

- Ez a nővéred, Hajnalka? - kérdezem a visszagördülő fiútól.
- Igen, ő az.
- Férjhez ment már?
- Férjhez ment, de már el is vált. Most van egy élettársa, azzal él együtt.
- A szüleid mivel foglalkoztak?
- Anyu a Fővárosi Közterületfenntartó Vállalatnál volt...
- Mint micsoda?
- Bent a központban, ilyen takarító. Apu is ott volt, csak ő meg fönt a Testvérhegyen, a kukásoknál. Kukásautóval járt, mint ilyen köztisztasági... Közben visszaültünk a helyünkre.

- Még nem vagy fáradt?
- Nem, dehog. Bekapcsolom a magnót.
- Mondjam el azt is, hogy a gerincemben valami záródás van?
- Mindent mondj el!
- Amikor először kaptam ilyen kontraszt folyadékot, amit injekcióval adtak be a gerincembe, hogy megnézzék, meddig megy, kiderült, hogy itt fönt valahol van egy záródás, ami nem engedi tovább. Ahogy nem engedi a kontraszt folyadékot, ugyanúgy nem engedi a velőt se, hogy visszamenjen az eredeti helyére. Sokan mondták, hogy egy jó erős hátbavágás, vagy hasonló, lehet, hogy jót tenne, mert ez a valami elmozdulna onnan.

- Ki mondta ezt?
- Egyik haverom. Műtős segéd.
- És az orvosok mit mondanak?
- Semmit. Erre úgy jöttem rá, hogy olvastam a zárójelentést, és a gyerek tud egy kicsit latinul, ő fordította le a latin szavakat.

Elfojtom a mosolyomat.

- Aha...
- És ő mondta, hogy elzáródás van.
- Jó, hogy tájékoztattál, minden részlet fontos lehet.
- Más most hirtelen nem jut eszembe.
- Akkor mondd el, mit csinálsz napközben. Szeretném bemutatni egy napod történetét, hogy kiderüljön: egyedül nem vagy képes ellátni magadat.

Önérzetesen felkapja a fejét

- De hát egyedül látom el magamat!
- Gyuri... - igyekszem rábeszélni -, mindig van itthon valaki.

- Na de attól függetlenül, és nem kényeztetem el magamat. Amit meg tudok megcsinálni, azt megcsinálom. Ez nekem is jó, mert valahogy mindig... erőben kell lennem.

- Mesélj, hogyan telik a napod. Most keltél fel.
- Hát felkelés után készülődöm, tisztálkodás, öltözködés...
- Hogyan oldod meg a fürdést?
- Hát... azt úgy, hogy bevisznek. Itt egy ülős kádunk van, és ölben kell bevinni fürödni is, vécére is. De csak azért, mert kicsi a hely, és nem tudok a kocsival odaállni. Ha oda tudnék állni mellé, akkor be tudnék mászni, meg ki is tudnék mászni. Akkor teljesen el tudnám magamat látni. Akkor semmi segítségre nem szorulnék! - Elhiszem, de ez itt, ebben a lakásban nem megy. És hogyan jutsz el a földszintre innen a második emeletről?

Megszámoltam: 65 lépcső! Vállat von.

- Levisznek.
- Hány ember kell hozzá? Megadja magát, sóhajt:
- Kettő. Mert hát a kocsi is elég nehéz, meg én is vagyok negyven kiló. Kettő a biztonságos, mert akkor egyik fogja elől, a másik hátul, persze egyiküknek háttal kell lemenni a lépcsőn. Fölfele meg ugyanúgy.

Elégedetten bólogatok.

- Ez a kép majd önmagáért beszél. Tehát fölöltöztél, reggeliztél, azután?

- Azután? Rádiózik, magnózik, tévét nézek, ha jó idő van, kiülök a napra... Vagy fogom magam, és nekiállok takarítani.

- Hogyan tudsz itt mozogni?

- Most elég jól, de olyan kicsi a hely, hogyha kihúzom ezt a rekamiét, márpedig ki kell húzni, hiszem az öcsémmel ezen alszunk most ketten, anyuék meg ott a másikon, akkor csak annyi hely marad, hogy épp csak elférek a kocsival. Ha meg van már ágyazva, akkor a lepedőket fel kell hajtani, mert a kocsi oldalán ez a valami beleakad és szétszedi. Mozogni, takarítani napközben tudok, kocsiból. - Mutatja. - így fogom egyik kezemmel a partvist, azzal is segítem magam, így megyek hátra, vagy akárhova. Fölmosni is ugyanígy lehet, vagy annyira előre hajlok, hogy kézzel is tudjak leérni.

- Ez is hatásos jelenet, ez is benn lesz a filmben. Amint takarítasz, ahogy fölmosol. És egyszer csak, talán azért, mert túlságosan előre hajoltál, megtörténik a kis baleset lecsúszol, kiesel a kocsiból. Meg tudnák csinálni?

A fiú szeme felcsillan, szája a füléig szalad, mint akkor régen, gyerekkorában.

- Így előre hajolnék, de nem érném el...

- Aztán még jobban előre hajolnál, még messzebbre kinyúlnál, még egy kicsit, még egy kicsit, és!...

- Zsupsz, kiesnék!

A fiú olyan puhán omlik a földre, mintha nem lennének csontjai. Kissé féloldalt fekszik, egyik lába fennakadt a lábtartó szíjazaton.

- Meg, hogyne!

Egy pillanat alatt kibújt belőle a hajdan volt gyerekszínész, mint ahogy belőlem a rendező. Már dolgozunk, már nyakig vagyunk a jelenetben.

- De nem ütöd meg magad?
- A, nem magasság ez!
- De hogyan csinálnád, hogy véletlenül látsszon?

Már mutatja is:

- Jó lesz így?

- Tökéletes! De most mi lesz? Egyedül vagy, a saját ügyességedből kell visszajutnod a kocsiba, ahogy tanították. Menni fog?

- Remélem...

Előbb a beakadt lábát kell kiszabadítania, utána fekvőtámaszba emelkedik.

- Most jön a neheze. Mert a két térdem az szétesik, szétcsúszik, pedig együtt kéne maradniuk, hogy fel tudjam magam emelni.

- Akkor kösd össze! Kínlódsz, próbálkozol, nem megy. Csüggedten nézel körül, s észreveszed a sarokban azt a nadrágot. Odavonszolod magad, kihúzd belőle a szíjat, és összekötöd vele a térdedet, aztán rohamra indulsz a tolokocsi bevételéért!

A fiú végrehajt minden instrukciót, s a kocsihoz vonszolja magát a két kezével. Emberfeletti erőfeszítéssel felhúzódkodik, de háromszor is eldől, míg végre sikerül a térdén maradnia.

- Jól van, jól csináltad, fűjd ki magad, lazíts egy kicsit. Aztán koncentrálj erősen, és egy lendülettel húzódkodj fel!

Gyuri mindent belead, vergődik, szenved, letérdelek mellé, úgy buzdítom, szinte szuggerálom.

- Ne hagyd magad! Ha nem sikerül egy lendületre, próbáld meg centiről centire!... Úgy, úgy, csak ne hagyd, hogy visszacsússzál, tartsd meg magad, és próbáld megfordulni, beleülni, míg el nem fog az erőd!

Közvetlenül a cél előtt Gyuri kimerülten összecsuplik, erősen zihál.

- Nem megy, nem bírom!... Nem sikerül...

- De sikerül! Melléd állítani a nézőket! Mindenki neked fog drukkolni, mindenki!

Felnyalabolom és visszasegítem a fiút a kocsiba – magamat pedig visszazökentem a valóságba. Mert ez a hatásos kis jelenet csupán a fantáziámban játszódott le, egyetlen másodperc alatt.

(Folytatása következik)

Gaál Albert

Beköszöntő

Az újság új formájában még csak kétszer jelent meg, és máris újabb változásról szeretnénk tájékoztatni olvasóinkat. Szerencsére jó változásról. Ez évtől a Módszertani Osztály – közismertebb nevén OIK GYIFO – a Fővárosi Önkormányzat Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetével közösen jelenteti meg a lapot. A lap tehát jogutódja a Gyermek- és Ifjúságvédelemnek és a Tanulmányok, Cikkek a Fővárosi Gyermekvédelem köréből című periodikának. Másik jó hírünk, hogy ez a fúzió lehetővé teszi a korábbi évi négy helyett hat szám megjelentetését és remélhetőleg évente legalább egy könyv kiadását is.

Noha manapság erény a gyors változás és változtatási készség, mi szeretnénk hosszabb időre stabilizálni a Család, gyermek, ifjúság helyzetét és csak annyit változtatni, amennyit a szakmai szempontok, olvasóink igényei megkívánnak. Létrehoztunk egy széleskörű szerkesztőbizottságot, remélve, hogy a sokféle szakmából és munkaterületről verbuválódott szakembercsapat segíteni fog abba, hogy minél naprakészebbek, szakszerűbbek, érdekesek legyünk. A szűkebb szerkesztőség igyekszik a költségeket csökkenteni, a terjesztést megoldani, hogy egyre többen és a korábbinál nagyobb terjedelmű, tartalmas, színvonalas újságot kaphassanak. Kérjük, hogy véleményüket, megjegyzéseiket, híreiket és persze írásait juttassák el hozzánk.

Reményeink szerint egyre több magyar szakember elemző írásait is olvashatjuk, de ugyanakkor folytatni szeretnénk a nemzetközi gyakorlat, szakirodalom bemutatását is, hogy ezzel is gondolatokat ébresszünk, segítsük a változást kívánókat, és a hiányzó szakirodalmat legalább részben pótolni tudjuk az öröndetesen gyarapodó képzőintézmények, továbbképzések számára.

Szeretnénk e helyen köszönetet mondani a Népjóléti Minisztériumnak és a Főpolgármesteri Hivatal Gyermek- és Ifjúságvédelmi Ügyosztályának támogatásáért, mely lehetővé teszi a lap megjelenését.

Társadalmi szervezetek, alapítványok életéből

CSALÁDI SZOLGÁLATOK LIGÁJA ALAPÍTVÁNY

Szerte a világban, Magyarországon is sok nehézséggel küzdenek a családok. A családban élés feltételei nem javultak, bár nagy igény és elvárás tapasztalható a kiegyensúlyozott családi életre. A társadalmi változások csak a családok reményeit növelték idáig, az anyagi, egészségi és szellemi biztonságot még csak közvetve érintették, átmenetileg tovább rontották.

CÉLJAI:

A Családi Szolgálatok Ligája Alapítvány a családban élés feltételein kíván változtatni azzal, hogy többféle szolgálatot épít ki a családok köré, illetve ezek létrehozásához átmeneti segítséget ad. Az Alapítvány szeretné a helyi szükségleteket és erőforrásokat összekapcsolni, az igények hatékonyabb kielégítésére, a családokkal kapcsolatban lévő intézmények közelítésére. Céljainak megvalósítása érdekében rendszeres, a családi élet harmóniáját segítő képzéseket szervez önkéntesek, szakemberek és intézményes képviselők részére, melyben a családnak és környezetének egészséges, rendszerszerű működését kívánja érzékeltetni. Munkájában a szolidaritás és önkéntesség értékeit érvényesíti.

MÓDSZEREI:

Kiemelt módszereink közé tartozik:

- önkéntes, segítő mozgalmak szervezése,
- családsegítő egyesületek létrehozásában nyújtott támogatás,
- családterápiás képzések és rendelések beindítása és támogatása,
- családsegítő szakiskolák létrehozásához konzultációk,
- külföldi előadók meghívása és tanfolyamaiknak megszervezése,
- közösségek építése,
- kisebbségek körében végzett önszegítő mozgalmak támogatása.

Az Alapítvány tevékenysége kiterjed az egész országra, a környező államokra, külföldi hálózatokkal (Home-Start, Mannerheim Liga, Csemadok) és nemzetközi szervezetekkel (International Council of Home-Help Services, European Foundation of Family Studies) megvalósítandó együttműködésre.

SZERVEZETE:

A Családi Szolgálatok Ligája Alapítvány 1991 végén alakult, a Fővárosi Bíróság 1992-ben jegyezte be. Közhasznú alapítvány, a kuratórium tagja jelenleg Csopor Zoltánné, Rajnai Nadinka, Siska Tamás és Törös Attiláné, elnöke Rátay Csaba.

TÖRTÉNETE:

Az Alapítvány létrehozásával új formát nyert az a tevékenység, amit 1985 óta folytattunk. Csak néhányat sorolva fel ezek közül: pl. a Zempléni Családsegítő Egyesület létrehozása, a kecskeméti Családterápiás Egyesület segítése, a királyhelmeci Családsegítő támogatása, a Magyar Családterápiás Egyesület létrehozása, bentlakásos tanfolyamok szervezése, rendszeres családterápiás képzés Kecskeméten, Miskolcon és Budapesten. Jelenleg a fiatal, gyermekes házaspárok részére szervezünk önsegítő szolgálatot, több városban.

MŰKÖDÉSE:

Az alapítványi célokat elsősorban nem pályázatokkal, hanem a személyes részvétellel, a szellemi tudás és a szervezési módszerek felhasználásával, a technológiát ismerők-felkínálók és a leendő felhasználók személyes és folyamatos kapcsolatának a kialakításával szolgáljuk. Konkrét példával megvilágítva, az önkéntes segítő szolgálat esetét (Home-Start, magyar nevén Add Tovább) említjük. Első lépésben meghívtuk M. Harrisont egy magyarországi előadó-körútra, hogy kapcsolatba hozzuk a hazai érdeklődőkkel. Ezek után három vidéki városban és Budapesten nyomkövető beszélgetéseket szerveztünk azoknak, akik használni kívánták a módszert, majd a következő fordulóban azoknak, akik már ténylegesen tettek is valamit a megvalósítás érdekében. Ettől kezdve, a helyi igények szerint támogatjuk az eltérő szinten megvalósuló kezdeményezéseket, pl. szervezési, szakmai tanácsadással, kapcsolat-tartással, anyagi források biztosításával, stb.

Hasonlóan konkrét példa, amikor már meglévő intézmények, nevezetesen családsegítő központok szervezetfejlesztéséhez nyújtottunk támogatást úgy, hogy a Coopsystemmel kötött szerződésünk alapján lényegesen olcsóbban kapták meg a szolgáltatást a felhasználók, az Alapítvány közvetítésével.

CSATLAKOZÁS:

Alapítványunk felépítése, külföldi kapcsolatai lehetővé teszik a csatlakozást, a nyílt együttműködést, a kölcsönös tanulás és segítség feltételeinek kialakítását. Az Alapítvány céljait elsősorban nem anyagi eszközökkel akarja szolgálnia, de a folytatáshoz szükséges fedezet rendelkezésünkre áll.

Ön úgy csatlakozhat alapítványi céljaink megvalósításához, hogy részt vesz rendezvényeinken, csatlakozik önkéntes hálózatainkhoz, felhívja a kuratóriumi tagok figyelmét azokra a kezdeményezésekre, amelyek támogatásra érdemesek, és az alapítványi célokhoz hasonlóak, terjeszti a Családi Szolgálatok Ligája hírét, és Ön is megpróbál hasonlókat létrehozni.

Ezeken, mint gyakorlati csatlakozási módokon túl, bármilyen pénzbeli adományt is szívesen veszünk, a befizetési csekk ellenében a hozzájárulásról adóigazolást adunk, mint közhasznú adakozásról.

Bankszámlánk az OTP XII. ker. fiókjánál van, 012991-2 számlaszámon. Címünk: Családi Szolgálatok Ligája Alapítvány, Rátay Csaba dr., 1112 Budapest, Zólyomi köz 14. Telefon: 162-1721

Mi az a Home-Start?

A Home-Start önkéntes szervezet, amelynél az önkéntesek támogatást, barátságot és gyakorlati segítséget ajánlanak fel az öt év alatti gyermekekkel bíró családoknak, azok saját

otthonában. Minden Home-Start rendszer az alábbiak segítségével törekszik a családok önbizalmának és függetlenségének növelésére:

Támogatás, barátság és gyakorlati segítségnyújtás felajánlása az öt év alatti gyermekkel bíró családok megsegítésére.

A veszélyeztetettséget vagy nehézségeket tapasztaló családok számára az elérhetőség biztosítása.

A családoknak saját, a problémáik színhelyéül szolgáló otthonaikban történő meglátogatása, ahol az egyének méltósága és identitása tiszteletben tartható.

A családokkal való kapcsolat kiépítése, amelynél idővel a hozzáállás rugalmassága és a megértés megoszthatóvá válik.

A gyermekek érdekében a szülők erejének és érzelmi jólétének bátorítása.

Annak megerősítése, tudatosítása, hogy a gyermeknevelés nehézségei nem ritka jelenségek, és a családi élet örömeinek hangsúlyozása.

Annak bátorítása, hogy a családok bővítsék kapcsolati rendszereiket, és hatékonyan használják a közösségi támogatást és szolgáltatásokat.

1991 szeptemberében 141 Home-Start rendszer létezett Nagy-Britanniában és külföldön. Ezek mindegyike értékes erőforrást jelent a közösségeiken belüli családok és az alkotmányos ügynökségek számára.

Miért van szüksége a fiatal családoknak a Home-Startra?

Az otthon lévő gyermek átlagos napi igényeire történő válaszadás és törődés a szülő számára lehet igen küzdelmes is. Előfordulhatnak gyakorlati nehézségek is. Egy szülő lehet magányos, érezheti magát elszigeteltnek avagy lehangoltnak. A Home-Start ideálisan alkalmas e családok számára támogatást, barátságot és gyakorlati segítségnyújtást felajánlani.

Az alábbi példák bemutatnak néhány olyan helyzetet, amelyben részt vesz a Home-Start. A Home-Start önkéntesek az alábbiakat tehetik:

- együtt lehetnek az anyákkal a szülés utáni depresszió időszakában, segítve őket az ilyen állapot által előidézett megrázkódtatás és félelem leküzdésében,
- segítő kezet nyújtanak a 3 vagy több iskoláskor alatti gyermeket nevelő leterhelt anyáknak,
- a földrajzilag elzárt szülőknek segítenek a kórházi és egyéb beutalások gyakorlati intézésében,
- az egyedülálló szülők esetében azon személy szerepét töltik be, aki mind velük, mind pedig gyermekeikkel törődik,
- meghallgatják a szülők házassági problémáit és támogatják őket a nehéz szakaszokon önerőből történő átjutásukban,
- szükség esetén naponta meglátogatják a fiatal családokat a gyermek veszélyeztettségi rizikója estén,
- a más népcsoportból származó családokat segítik új barátok megtalálásában, és az elszigeteltség érzése csökkentésében,
- támogatást és kikapcsolódást biztosítanak a hátrányos helyzetű gyermekek szüleinek.

A lista végtelen. Akármikor is kerül egy szülő stresszhelyzetbe, mindig van helye egy gondoskodó és támogató barátnak.

Néhány adat a külföldön működő Home-Start rendszerekről

Nagy-Britanniában és külföldön jelenleg 141 Home-Start rendszer létezik.

A Home-Start támogatását igénylik a családok a nagyvárosokban, kisebb településeken, vidéki területeken, a bányász közösségekben és a fegyveres erőknél.

Nagyon kevés egyéb, az ötéves kor alattiakkal foglalkozó szervezet biztosít olyan szolgáltatást, amelynél a családokat otthonaikban látogatják meg. A Home-Startnak megvan az az előnye, hogy eléri azokat a családokat, akik eleinte nem képesek egyéb közösségi erőforrások hasznosítására.

Egy Home-Start szervező évente megközelítőleg 66 családnak képes a 27 önkéntes csoport révén támogatást, barátságot és gyakorlati segítséget nyújtani.

14 hónap az az átlagos időszak, amennyire egy család a Home-Start támogatására igényt tart.

A Home-Start jelentős hangsúlyt fektet az önkéntesek alapos felkészítésére és támogatására. Ennek eredményeként az önkéntesek elkötelezettekké és hozzáértőkké válnak, és a látogatások folyamatossága is biztosítva van, lehetővé téve az önkénteseknek azt, hogy az egyes családtagoknak hosszútávon biztosítsák a gondoskodást.

Számos Home-Start rendszert jelenleg már adományokkal segítik a helyi hatóságok, avagy szolgáltatási szerződést kötnek velük. Másokat pedig az Egészségügyi és Szociális Szolgálatok közösen támogatnak.

Essexben 7 Home-Start rendszert az Egészségügyi, Szociális és Oktatási Szolgálatok három oldalról is támogatnak.

A Home-Startnak sikerül a családokat átsegítenie a nehézségeken, ezáltal előzve meg a családok szétesését.

Minden egyes Home-Start rendszernek van egy, az öt év alattiakkal foglalkozó, kulcsfontosságú alkotmányos és önkéntes helyi szervezetekből álló multidiszciplináris Irányító Bizottsága. Ez az egyes családok nagy előnyére lehetővé teszi a jó szakmai háttér és kapcsolat biztosítását.

A Védelmi Minisztérium finanszírozza a Brit Fegyveres Erők Németországban, Cipruson és Gibraltáron állomásozó családjai Home-Start szervezeteit. A Home Start jelenleg Anglián kívül Izraelben, Ausztráliában és Kanadában működik.

Műhely

Egy gyermekotthon megszüntetésének és a GYIVI munkatársainak átképzéséhez és továbbképzéséhez kapcsolódó program tapasztalatairól

Az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Felügyeleti és Továbbképzési Önálló Osztálya a Fővárosi Önkormányzat Gyermekvédelmi Ügyosztálya, valamint a Fővárosi GYIVI felkérése alapján kidolgozott egy olyan vizsgálati modellt, amely megítélésünk szerint egy intézmény megszüntetése esetén szükséges ahhoz, hogy azt szakmailag megalapozottnak lehessen tekinteni. Ez a modell tovább finomítandó, részben a jelen tapasztalatok alapján, részben rugalmasan változtatható a megoldandó feladatokhoz és rendelkezésre álló feltételekhez igazítva. Ez nem az elméleti, szakmai szempontok feladását, hanem a mindenkori körülmények figyelembevételét jelenti.

Természetesen nem rugaszkodhattunk el a valóságtól és így e vizsgálat ideálisnak, teljesnek semmiképpen nem mondható, de abból a szempontból figyelemreméltónak tartjuk, hogy rávilágít azokra a tarthatatlan anomáliákra, ellentmondásokra, pénzügyi és szakmai lehetetlenségekre, amelyek a mai magyar gyermekvédelmi rendszert oly támadhatóvá és inszufficienssé teszik.

Vizsgálatunk célja az volt, hogy a Zamárdi Nevelőotthon tervezett megszüntetése esetén előzetesen feltárjuk, mi mindent kell tekintetbe venni egy intézmény bezárásakor, milyen érdekek, elvek, gyakorlatok elemzése kell, hogy megtörténjék, a gazdasági és szakmai szempontok hogyan egyeztethetők össze és melyeknek van elsősége, milyen eddig tekintetbe nem vehetett szempontok merülnek fel, és végezetül hogyan lehet a meglévő szabályozás kereteibe illeszteni mindezt, illetve milyen javaslatokat lehet tenni az itt tapasztaltak alapján a szükséges változtatásokra.

Mindenekelőtt a gyerekek szempontjából kívántuk a kérdést felvetni, és a többi szempontot csak ezek után tekintetbe venni. Itt a lehetőségek és vágyak meglehetősen eltávolodtak egymástól, de arról, hogy legalább leírjuk, ha meg nem is valósíthatjuk elképzeléseinket, nem mondhatunk le.

Ennek keretében megvizsgáltuk a Zamárdiban élő gyerekek aktái és a családgondozók feljegyzései alapján, hogy milyen szakmai megfontolásokból kerültek a gyerekek ki a családjukból, miért nevelőotthonba és miért éppen ebbe, milyen kísérletek történetek a családok rehabilitálására, a gyerekek visszahelyezésére, örökbeadásra, nevelőszülői kihelyezésre, más intézménybe kerülésre, mit lehet megtudni a gyerekek fejlődéséről, szülői és egyéb kapcsolattartásáról, és a velük kapcsolatos tervekről.

A gyerekek személyiségvizsgálatát a GYIVI szakértői csoportjának munkatársai végezték el, javaslatot téve a gyerekek további elhelyezésére. Ennek a munkának az értékelése nem volt feladatunk.

Szerettük volna a program részeként az otthonból elkerülő gyerekek és körülményeik szempontjából legmegfelelőbb ellátási formát megtalálni, és ehhez az elhelyezéshez szakmai segítséget nyújtani, figyelembe véve az adott törvényi, szakmai, pénzügyi lehetőségeket, de egyben felhasználni az alkalmat, hogy jelezzük, adott esetben az optimálishoz képest miért döntöttünk másképpen javaslatunk megtételénél.

Tekintettel arra, hogy az otthon bezárása az ott dolgozók számára munkahelyük elvesztését, de legalábbis megváltoztatását jelenti, fontosnak tartottuk, hogy az erre való felkészüléshez, álláskereséshez segítséget nyújtsunk, egy a mienkhez kapcsolódó, de attól független projektben.

Nem volt módunkban, de alapvetőnek tartottuk volna az intézmény és az azt kiváltó ellátási formák gazdaságossági vizsgálatát, evaluálását, összehasonlító elemzését is elvégezni, ehhez azonban nem rendelkezünk szakemberrel és kapacitással, ilyen vizsgálatot Magyarországon tudomásunk szerint még nem végeztek szociális intézményben, és noha jelentős nemzetközi tapasztalat áll rendelkezésre, a külföldi szakirodalom csak alapos vizsgálat után adaptálható és csak részleteiben. Ezt azonban nagyon fontos lépésnek tartjuk, ami nélkül csak feltételezésekkel élhetünk a pénzügyi előnyök, hátrányok megítélésakor, pedig ez a vitákban sokszor kerül elő érvként. Senki nem tudja megmondani, hogy mennyivel drágább az intézmény, mint pl. a nevelőszülői elhelyezés, mert nemcsak a direkt és adott időpontban megjelenő költségeket kell számba venni, hanem mindazt a járulékos költséget is, ami felmerül, pl. képzés, továbbképzés, szupervízió, családgondozás, utazási költség, jövőbeni sikeresség, sikertelenség stb.. Ugyanakkor a költségek között sohasem szerepel az az elmaradt haszon, amit adott esetben egy tönkrement élet jelent anyagi és nem anyagi vonatkozásban egyaránt.

Nem állt módunkban érdemben megvizsgálni a gyerekek saját családjukba való visszakerülésnek esélyeit több okból.

A gyerekekkel kapcsolatos döntés a helyi önkormányzatot illeti meg, akik nem képezték e vizsgálat részét. Erre a vizsgálatra sem pénz, sem idő, sem felhatalmazásunk nem volt. Elengedhetetlenül fontos lenne pontosan ismerni a döntéshozatali mechanizmusokat, elemezni a különféle döntések hátterét. Ez tenné csak lehetővé azt, hogy a javasolt elhelyezéseknél valamennyi, figyelembe vehető tény birtokában döntsünk arról, melyik gyereknek hol lenne optimális az elhelyezése, ki és hogyan helyezhető vissza.

Ezen túl azonban azt az alapvető ellentmondást semmiképpen sem sikerült volna feloldani, mert ez törvényi újrászabályozást kíván, hogy a család számára sem a szociális, sem a gondozási szükségletek nem elégíthetők ki abból a keretből, amit az állami gondoskodásba kerülő gyerek automatikusan megkap a költségvetésből, és ami adott esetben egy intézmény megszűntetésekor felszabadul. Tehát hiába lenne lehetséges a család rehabilitálása az otthonban nevelkedő gyerekekre járó állami normatívából, ez az összeg nem csoportosítható át, ez csak akkor „jár”, ha a gyerek már bekerült a rendszerbe. Meghaladta tehát lehetőségeinket annak reális felmérése és mérlegelése, hogy az aktákban néhány sorban jelzett okokon túl, valójában miért kerültek ki és miért nem kerülnek vissza a Zamárdiban élő gyerekek családjukba. Ez azonban nem jelenti azt, hogy vizsgálódásunkat alapvetően meghatározzák a családok, gyerekek helyzetét, életét.

Az akták feldolgozásának az volt a célja, hogy a fenti korlátok ellenére képet kapjunk az intézményben élő gyerekek családi hátteréről, eddigi életéről, a szakemberek véleményéről, az eddigi át-, és kihelyezésekről és ezek indokairól. A feldolgozás eredménye Domszky András munkája, mely olvasható lesz egy későbbi számunkban. A feldolgozás nem tekinthető teljesnek, mert a nevelőotthonban tárolt aktákat nem sikerült eddig feldolgozunk, s ezt mindenképpen pótolni fogjuk. Ugyancsak hiányos a családgondozók munkáját demonstráló anyag, mert ezek nem az aktákban, hanem a családgondozóknál vannak, és ezek feldolgozása sem készült el még teljesen, aminek csak részben időhiány az oka. Így is nagyon informatív és hasznosítható anyagot kaptunk, amelyet a további feldolgozás természetesen finomítani fog, de alapvető tendenciákat nem változtat meg.

Az aktákról azonban általánosságban el kell mondani, hogy „nincsenek kitalálva”. A nyomtatványok kérdései, a kihagyott hely nagysága fontos orientáló tényezők. Nagy segítséget jelentene a gyermekvédelemben dolgozó szakembereknek, ha lenne szakmailag átgondolt, részletes kérdőív és elegendő hely, ahol érdemi kérdésekre érdemi válaszokat lehetne kémi és kapni. Ezek számítógépes feldolgozása és elemzése is komoly segítséget jelentene a gyerekekkel, családokkal foglalkozó szakembereknek, így a rendelkezésre álló adatok, noha nagyon árulkodóak, nem nyújtanak könnyű eligazodást és segítséget az elméleti vagy gyakorlati szakembereknek. A papírmunka elkerülhetetlen része a gyermekvédelemnek, de mindenképpen törekedni kellene arra, hogy a gyermek és család sorsát érdemben befolyásoló iratanyag informatív, rendezett, részletes és naprakész legyen, mert ellenkező esetben a döntéshozatal meglehetősen esetleges. Más szempontból azok a gyerekek, akik éveket, évtizedeket töltenek a rendszerben, csak esetlegesen tudják felnőttkorukban saját gyerekkorukat rekonstruálni, pedig ennek több okból lenne jelentősége. Nem elhanyagolható szempont, hogy senkin nem számonkérhetők az „elveszett” életek addig, amíg nincsenek jól körülírt, teljesíthető és ellenőrizhető adatok, anyagok arról, hogy mikor, mi és miért, kinek, kiknek a döntése alapján történt, vagy nem történt valami a gyerekekkel, családdal. Ez persze az intézmények és a szakma érdeke is, mert ezen adatok alapján lehetne érvényesíteni mindazokat az igényeket, amelyek így inkább érzelmi töltésűek, semmint egzaktan alátámasztottak.

Az aktákba kerülő iratok egy része nem a GYIVI-ben vagy a nevelőotthonban készül, így ezek minősége csak akkor kérhető számon, ha az azt készítő gyámhatóság, védőnő, CSSK stb. ugyancsak biztosan tudhatná, hogy mi a feladata, milyen kötelezettségek hárulnak rá, a leírt gondok megoldásában és megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkezhetne ezek ellátására. A jelenlegi helyzetben az elvileg jogi végzettséget feltételező gyámügyi, hatósági munkát végző munkatárstól semmiképpen sem kérhető számon az a családgondozói, prevenciós, krízisintervenciós tevékenység és annak dokumentálása, amely nagyrészt mégis ráhagyományozott az idők folyamán, de ha nem vállalja is, csak nehezen tudja hová eltanácsolni a klienseket. A családok segítésére szerveződött intézmények száma alacsony, az ott dolgozó szakemberek szinte kizárólag tűzoltási munkát tudnak végezni, nem tisztáztak a profilok, jogkörök. Sok éve várat magára például a családsegítő központok működését segítő szabályozás, átalakulóban van a védőnői szakma, de ez a képzésben, szemléletben, munkaköri leírásban sehogy sem mutatkozik. Így, ha érthető is, semmiképpen sem tartható a jelenlegi gyakorlat. A környezettanulmányok, a más irányú elhelyezés lehetőségeinek feltárása, az aktív segítségnyújtás csak nagyon kevés esetben realitás akkor, amikor a döntést hozó szakember látja, hogy a gyerek kiemelése csak ront a helyzeten, lépéskényszerben van, mert nem tud segíteni. Az egzisztenciális ellehetetlenülés is komoly veszélyeztető okká lépett elő, ha nem is elsődlegesen ezt, hanem a következményeket jelölik meg a gyereket a családból kiemelő helyi munkatársak, elfedve ezzel a valódi kiváltó okot.

A magyar gyermekvédelmi gyakorlat területi és szakmai széttagozódása folytán jól nyomon követhető az is, hogy esetlegesen a szakma- és intézményközi kapcsolatok, megbeszélések, egyeztetések és sajnos a döntések is. Ebből logikusan következik, hogy a gyermekkel, családdal kapcsolatosan csak véletlenszerűen kerül sor stratégia kimunkálására. A legtöbb esetben az ellehetetlenült családból - legalábbis a döntést hozó szerint - ki kell emelni a gyereket. Azt azonban, hogy ezután mi történjék, szinte soha nem tervezik. A család, immáron végképp elvesztve esélyét a segítségre, támogatásra, mint érdemtelen stigmatizálódik, a gyerek pedig a gyermekvédelemben kerülve nevelődik ott, ahol hely volt, ahol befogadták, ahová kihelyezték. A visszakerülés, áthelyezés, a gyerek és családja számára

optimális forma és időtartam meghatározása általában elmarad. Ennek oka nagyrészt az, hogy senki nem érdekelt abban, hogy ez ne így legyen és erre nem is kötelezi senki. Számon sem kérnek, nem is igen kérhetik, mert kutatásokra, vizsgálatokra se pénz, se szakember, se kapacitás. A gyermekvédelmi szakemberek elviselhetetlen túlterheltsége, a megoldhatatlanságok okozta állandó kudarcélmény, a legelszántabb, legfelkészültebb kollégákat is elnyúv. Ennek az sem mond ellent, sőt inkább erősíti a fentieket, hogy szakemberek tömege tesz heroikus erőfeszítéseket és próbálja meg a lehetetlent, de joggal úgy érzi, egyéni erőfeszítései csak esetleges eredményeket hoznak. A megítélésünk szerint lényegesen hatékonyabb és sok más előnnyel is járó team-munka komoly változást idézhet elő ezen a téren is, noha a törvényi szabályozás hiányát és a pénzforrások szűkösségét nem oldja meg.

A jelen projekt keretében is felvetett javaslatot a GYIVI munkatársai elfogadták és megkísérlik bevezetni. Ennek lényege az, hogy mielőtt döntés születik a gyerek elhelyezéséről – optimális esetben mielőtt a gyerek bekerül a gyermekvédelmi rendszerbe – valamennyi érdekelt szakember összeül és megbeszéli a rendelkezésre álló adatok birtokában, hogy milyen lépéseket lehet és kell tenni, és mi a célja mindennek. Ha ugyanis a gyámügyes, területi szakember – védőnő, orvos, nevelési tanácsadó, családgondozó, pedagógus – a szülők, vagy más hozzátartozó, a GYIVI szakembere, és korától függően a gyerek – részt vesz egy olyan megbeszélésen, ahol elemzik, hogy hogyan alakult ki a pillanatnyi helyzete, mi a probléma, hogyan lehet megoldani, és mi a gyerek számára az adott helyzetben illetve hosszabb távon az optimális, úgy megtervezhető az a folyamat, aminek a vége is látszik meg a feltételrendszere is. Ez nemcsak a gyerek és a család helyzetén javít, hanem a szakember számára is jelentős haszonnal jár. Egyrészt fel kell készülnie minden egyes esetből, át kell látnia, egyeztetni a kollégákkal. A megbeszélések felérnek egy továbbképzéssel és esetmegbeszélő csoporttal, sokat lehet belőle tanulni, szakmát is, önismeretet is. Ugyanakkor megoszlik a nyomasztó felelősség is, és olyan döntés születik, amiben tiszták a felelőségek és szerepek, kevesebb a kudarc, a felesleges sokszori ügyintézés. További előny, hogy plasztikusan kimutatható és képviselhető, hogy mi az, ami meghaladja a szakember, család, intézmény kompetenciáját, de fontos és képviselendő. Lehet, hogy naivitásnak hat, de sokkal jobb eséllyel képviselhetők a terület igényei is, tényekkel alátámasztottan lehet követelni azokat a szakmai minimumfeltételeket – személyi, anyagi, etikai –, amelyek különben, konkrétumok híján mindig könnyen lesöpörhetők. Ehhez a munkához több ember összehangolt tevékenysége és elszántsága kell. Ebben sokat segítene, ha az emberek úgy érezhetnék, részei a folyamatoknak, döntéshozatalnak és nem mindegy, hogy mit mondanak. Ehhez segítséget fog jelenteni az a kezdetben komoly ellenállást kiváltó feltételünk, hogy a jelenleg nevelőszülői felügyelőként és családgondozóként dolgozó kollégáknak is el kelljen végezni a leendő nevelőszülőkkel egyidőben és részben együtt a tervezett tanfolyamot. Úgy ítéljük meg, hogy kölcsönösen sokat tanultak és igazi segítséget kaptak ahhoz, hogy a jövőben, ha nem is könnyebb, de sikeresebb és hatékonyabb munkát végezzenek.

Felkérésünkkel adottságnak kellett tekinteni, hogy a Zamárdi Nevelőotthont jelölje ki az ügyosztály, így annak indokoltságát nem vizsgáltuk, hogy miért ezt az otthont akarják megszüntetni. Az mindenképpen elfogadható szakmai szempont, hogy a családjából kikerült gyereket a korábbi lakóhelyéhez minél közelebb kell elhelyezni, minél kevesebb változásnak kell kiténni és a korábbi rokoni, baráti kapcsolatokat fennmaradását ezzel is segíteni, hacsak valamilyen speciális körülmény ennek nem mond ellent. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy a gyerekek számára mindenképpen komoly megrázkódtatást jelentő környezetváltozás csökkenthető, ha a korábbi óvodába, iskolába járhat, az ismerős környéken lakhat, nem veszíti

el tájékozódási pontjait semmiféle értelemben. A családi, baráti kapcsolattartás pedig a távolsággal egyenes arányban csökken mindenképpen, a megközelíthetőség nehézségei miatt, de jelen gazdasági helyzetünkben finansiális okokból is. A korábban ingyenesen kapott utazási lehetőség megszűnt a gyerekek számára, a szülők többsége pedig képtelen kifizetni a közlekedési költségeket (ajándékról, étkezésről, ottalvásról nem is beszélve). Ez is indokolhatja, hogy budapesti gyerekek ne kerüljenek el Budapestről és lehetőleg lakóhelyük közeléből, egyes speciális eseteket kivéve, amikor a gyermeket veszélyezteti a környezet, a család.

A mi feladatunk tehát arra korlátozódott, hogy vizsgáljuk meg a jelenleg az intézményben élő gyerekek anyagait, készítsünk fel hivatásos nevelőszülőket, képezzük tovább a jelenleg a GYIVI állományában dolgozó szakembereket (nevelőszülő tanácsadók, családgondozók) és írjuk le véleményünket, elemezzük a tapasztalatokat, hogy a további átalakulás során ezek hasznosíthatók legyenek. Ismételen le szeretném szögezni tehát, hogy a feladat, amire vállalkoztunk, több és kevesebb volt, mint egy intézmény megszüntetése kapcsán elvégzendő és elvégezhető vizsgálat. Több, mert ennek keretében kifejthetjük álláspontunkat azokról az intézményt érintő, befolyásoló de rajta kívül álló dolgokról, amiknek következtében önmagában, nem vagy csak korlátozottan ítéhető meg tevékenységük. Nem volt egyébként a mi feladatunk az intézmény, a GYIVI, az ügyosztály munkájának értékelése, amit nem is szívesen vállaltunk volna, mert mint említettük, mindenképpen a szerkezeti problémák és csak kisebb részben a rendszerben dolgozók hibáztathatók az esetek túlnyomó részében. De éppen azoknak az objektív akadályoknak a megmutatása, konkrét példával illusztrálva, meggyőzhet, de legalábbis segít másokat, hogy a jelenlegi helyzet mielőbb megváltozzék.

Nem volt feladatunk az örökbeadhatóság vizsgálata és annak esetleges eddigi elmaradása esetén, az elmaradás oka sem. Ehhez ismét csak vizsgálni kellett volna más szempontból is a beutalás körülményeit, a gondozási típus indokoltságát és az örökbeadás elmaradásának indokait. Ez nagyon fontos, de a mi kereteinkben el nem végezhető feladat volt.

A nevelőszülői felkészítő program tehát egy fontos, de nem kizárólagos része a projektnek. Feltételezésünk szerint a nevelőotthonban nevelkedő gyerekek jelentős része elhelyezhető nevelőszülőknél, ha a nevelőszülő tudja és vállalja a feladatával járó kötelezettségeket, és ezek teljesítésére felkészítik, és később is folyamatos segítséget, támogatást kap. Fontos lenne, hogy megjelenjen a speciális nevelőszülői kategória is, mert nyilvánvalóan mást várunk el az átmeneti – néhány naptól néhány hétig terjedő – nevelőszülőktől, mást a fogyatékos, mozgássérült gyereket nevelőtől és mást a speciális gondozást igénylő pl. tanulási nehézséggel küzdőtől. Nálunk ma az ún. hagyományos nevelőszülőt az különbözteti meg a hivatásostól, hogy utóbbi munkaviszonyban áll és fizetést kap. Ez sok feszültség forrása, mert a nevelőszülői tevékenység alapvető célja sem tisztázott, nemkülönben sok nevelőszülő esetén saját motivációja sem.

Az is nyilvánvaló, hogy a gyerekek egy másik csoportja számára a közösségi, intézményi nevelés az adott helyzetben optimális, ehhez azonban megint csak tudni kell, hogy milyen típusú, profilú intézményről van, vagy lehet szó. A magyar gyakorlatban ma még nem terjedtek el azok a specializált kisintézmények – 6-8-10 fős pl. –, amelyek elsősorban a kamaszkorú gyerekek nevelésében komoly szerepet játszanak külföldön. Ezek a csoportotthonok jobban igazodnak a serdülők igényeihez – akik a korábbi rossz tapasztalataik, hányattatásuk következtében a családi köteleket nem fogadják el –, rugalmasabban működtethetők, általában alacsonyabb költségekkel, ugyanakkor a nevelők, segítők számára újfajta feladatot, munkát jelentenek. Ugyancsak ismeretlenek a speciális problémával, tanulási nehézségekkel, magatartási zavarokkal küzdő gyerekeket nevelő csoportotthonok, amelyekkel

elkerülhető a belső iskola, de a gyerekeknek oly fontos személyes figyelem, fokozott törődés biztosítható, egy családiasabb, szakemberek által vezetett kisközösségben.

Ezeket a csoportotthonokat kísérli meg imitálni a terjedő intézményen belüli lakásotthonrendszer, amelynek lehetőségei azonban nagyon korlátozottak, ha sokkal jobbak is a hagyományos csoportelhelyezésnél.

Felmerült a lehetősége ilyen csoportotthonos megoldásnak is, melynek megvalósítása elsősorban attól függ, hogy a nevelők, gyermekgondozók vállalják-e ezt az új típusú munkát és az ehhez szükséges felkészítő tanfolyamot, valamint a korábbtól eltérő munkabeosztást, kapcsolattartást.

A nevelőszülői felkészítő tanfolyam szervezésekor megállapodtunk abban, hogy a felkészített nevelőszülők nem szükségszerűen ebből az otthonból kaphatnak csak gyereket, mert a gyerek és nevelőszülő nem párosítható össze véletlenszerűen, hanem a gyerek és a nevelőszülő számára kölcsönösen elfogadott kapcsolat esetén jön csak létre a kihelyezés. A mai gyakorlat ugyanis ritkán tudja e szempontokat érvényesíteni, és sokan szakmailag nem is értenek egyet azzal, hogy a nevelőszülő vagy a gyerek válogathasson. Természetesen a dolog lényegesen komplexebb ennél, de az biztos, hogy semmiképpen sem szerencsés a kötelezés, mert ebből a gyerekekre nézve nem sok jó származhat.

A tanfolyam tanulságai sokrétűek, és az idő múlásával sokféle újabb szempont is felmerülhet még. Ami biztosnak látszik, az az, hogy aktív, együttműködő partnerek nélkül nem lehet megvalósítani. A résztvevők, megrendelők akarata ellenében semmiképpen sem vihető végig a program. Ezért is nagyon fontos, hogy a projektben résztvevők tudják, hogy mire vállalkoznak, miért kell ott lenniük, és mit várnak tőlük. Ez a mi esetünkben nagyrészt teljesült, annak ellenére, hogy érthetően nagy volt az ellenállás több oldalról is.

A nevelőszülői rendszer magyarországi megítélése nagyon ellentmondásos. A háború előtti nagyon magas, 87 százalékos elhelyezéshez képest, döntően ideológiai, politikai szempontok miatt szorult látványosan vissza ez a nevelési forma az elmúlt évtizedekben. Bár a retorika szintjén évek óta előnyt élvez a családi nevelés az intézményivel szemben, érdemi változásnak nem voltunk tanúi. Ehhez ugyanis mindenekelőtt a saját család felértékelődésének, támogatásának kellene megtörténnie. A körültekintőbb és valóban csak a legvégső esetre korlátozódó kiemelés, valamennyi lehetséges rokoni, szomszédsági, baráti elhelyezés megvizsgálása után kellene a családból kiemelni a gyereket. Nagyon rövid időn belül, alapos mérlegelés után döntés kellene, hogy szülessen, milyen kilátások vannak a visszakerülésre, örökbeadásra, más típusú elhelyezésre.

Csak ezután és a gyerek igényeinek, szükségleteinek ismeretében lehet dönteni arról, hogy milyen forma felel meg leginkább. A gyakori ellenérvre, hogy se elegendő pénz, se kultúra, se ismeret nincs az ilyenfajta vizsgálódásra, sokféle válasz lehet. Az érzelmi megközelítés, ami a legegyszerűbben támadható, hogy a gyerek életéről, személyiségéről, érzelmeiről van szó. De van gazdaságossági megközelítés is. Ha a gyerek „elvész”, nem lesz jól felkészült, egészséges polgár, nem fog dolgozni, tehát hasznot hajtani, adót fizetni, sőt devianciája a közösséget veszélyezteti, és anyagilag is megterheli. Ha másért nem, ezért is érdemes „investálni” a gyermekvédelembe. Ezért mondjuk el ismét, hogy a rendszer minőségi, mennyiségi elemzése nem luxus, hanem ugyanolyan racionalitás, mint bármely más befektetésé, és a megtérülési futamidő sem hosszabb, mint például az autópályák esetén. Profán összehasonlítás? Lehet, de még profánabb az, ahogyan nem veszünk tudomást a tényekről.

A nevelőszülői kihelyezés előnyeit – családi minta, olcsóbb gondozási forma, személyesebb kapcsolat – sokszor hallani és olvasni ugyan, de természetesen ellenérzést vált

ki súlyának növelése akkor, amikor ez elemi intézményi érdekeket sért. Azt is joggal nehezményezik a nevelőintézmények, hogy alternatívaként merül fel, nem egy másik lehetséges gondozási formaként. Megítélésünk szerint a tisztázatlan nevelőszülői rendszer nagyon sok gondot okoz. A gyerek számára ugyanis jelenleg a család alternatívája, egy „új” apuka, anyuka, nem pedig helyettesítő család, ahol az a törekvés, hogy az ott nevelkedő gyerek annak tekintse a nevelő családot ami, és segítsék őt a saját családjába elfogadásában, megértésében, a kapcsolattartásban. Sokszor felmerül a kérdés, hogy hogyan várható el a nevelőszülőktől mindez, és miért fogad el pénzt – ha hivatásos – a gyerek gondozásáért. Sajnos, a kelleténél sokkal kevesebbet beszélünk, írunk ezekről a kérdésekről, ezért az ítéletek, vélemények sommásak, indulatosak és nincs idő – mint ahogy másra sem – megemészteni, megvitatni. E tanulmány kereteit szétfeszíti ez a kérdés, röviden azonban néhány érv:

1. A nevelőszülő nem örökbefogadó, még ha a motivációk között oly gyakori is a „kvázi” vagy tényleges örökbefogadási szándék. Tiszta helyzetet kell teremteni, mert a gyerek egészséges lelki fejlődéséhez mindenképpen szükség van arra, hogy ne legyenek titkok, ellentmondásos, felvállalhatatlan helyzetek.

Egy olyan országban, ahol az sem egyértelmű, hogy a gyerekeknek joga van tudni, hogy örökbefogadták, és ez nem minősíti sem a gyereket, sem az örökbeadót és fogadót önmagában, nehéz őszinte és korrekt helyzeteket teremteni és elvárni.

2. A szeretet nem osztódik, hanem sokszorozódik, tehát attól, hogy a gyerek elfogadja, szereti, megérteni igyekszik szüleit, akik nem tudják vagy akarják nevelését vállalni, még szeretheti nevelőszüleit, sőt inkább szeretheti őket, ha nem kell választania és nem haragszanak meg „hálátlanságáért”, amikor a nagyritkán feltűnő szülőtől kapott csoki mindennél drágább ajándék.

3. Ha valóban a gyerekről szól a történet, őt akarják boldognak látni, nem közvetíthetnek a számára elfogadhatatlan és feldolgozhatatlan üzeneteket, amik visszaütnek előbb-utóbb.

Így a leggyakoribb gond a másság felvállalása, a gyerek „nem cigánynak” nevelése, ami óhatatlanul konfliktushoz vezet.

4. A pénzről röviden: Ha a gyermekekkel foglalkozó szakemberek joggal veszik fel fizetésüket, ha valamennyi segítő szakmájú ember egyéb motivációi mellett meg is akar élni a tevékenységéből, miért kivétel ez alól a 24 órás szolgálatot teljesítő nevelőszülő? Hogy csak pénzért vállalják egyesek? Hány pedagógus, gyámügyes stb. dolgozik a pályán, aki ha tehetné, mással, és sokkal több pénzt keresne, de nincs módja rá? Megítélésünk szerint a mi modellünk éppen abban segít, hogy előzetes vizsgálattal, korrekt felkészítéssel és magas színvonalú támogatással a kevés kivétel, aki rosszul bánik a gyerekekkel vagy alkalmatlan, kiszűrhető legyen. Csak halkán teszem hozzá: bár így lehetne valamennyi segítő foglalkozás esetén! Szívesen kidolgozunk ilyen programot is.

Nyilvánvaló, hogy a nevelőszülőiség előtérbe kerülése nem választható el attól az ideológiai-retorikai változástól, amely a hatvanas évek végétől megfigyelhető volt Magyarországon a család szerepének deklarált megnövekedésével. Komoly problémákat vetett fel, hiszen a kétkeresős családmódel, a gyermekintézmények szerepe, a közösségek hirdett primátusa a nevelésben, a szülői-társadalmi felelősségvállalás tisztázatlansága, a szerepek kuszasága stb. a családok többsége számára zavarokat okozott. A gyermekvédelemben ez a hatás halmozódott, a változtatás többféle okból is nehéz volt, így nagyrészt retorika maradt. A speciális képzés hiánya, majd limitált lehetőségei, a kutatások elmaradása, az érdeklődések, irracionális struktúra szinte mozdíthatatlanná tette a rendszert. A monolit szerkezet, a hierarchikus, vertikális felépítés, az egyszektorúság olyan

érdekelletéteket okozott és okoz ma is, ami szinte kizárja, hogy a gyerek, a család szempontjai fogalmazódjanak meg. Nem lehet tehát a nevelőszülő-kontra intézet vitát folytatni az egész rendszer megértése nélkül, ez azonban túlmutat e vizsgálaton.

A jelen project célja nem az volt, hogy legitimálja egy intézmény bezárását, és az idealizált nevelőszülői kihelyezést preferálja kritikátlanul, hanem, hogy megmutassa, lehet egzakt módon vizsgálni a gyerekek érdekeit, és megkísérelni az adottságok figyelembevételével optimális döntéseket hozni. Munkánkat nagymértékben segítette, hogy a Fővárosi Önkormányzat gyermekvédelmi munkatársai és a GYIVI vezető szakemberei együtt akartak gondolkodni, dolgozni, még akkor is, ha az ütközések döntő többségét nekik kellett felvállalni. Döntő áttörést azonban csak olyan rendeletek, törvények hozhatnak, amelyek lehetővé teszik a szektorsemleges, szakmai normákat leíró és számonkérő, több forrásból finanszírozható, ellenőrizhető rendszer kialakítását. Reméljük, hogy programunk ehhez is hozzájárult valamivel.

A Fehér Kereszt Alapítvány a korábban megvalósított, átmeneti nevelőszülő képzés tapasztalatait is felhasználva örömmel kapcsolódott be a tervezett programba. Nem az eddigi felkészítés kudarcát jelentette, hogy mind ezideig nem tudtak a várakozó átmeneti nevelőszülőknek befogadó intézményt, háttérrel találni.

Feladatunk az eredeti elképzelés szerint, a nevelőszülők felkészítésére, az ún. átképzési egységre korlátozódott, amely a teljes projekt szakmai kidolgozásának egynegyed részét, gyakorlati megvalósításának kb. egyharmadát foglalta magába.

Örültünk, hogy bekapcsolódhatunk egy komplex és korszerű gyermekvédelmi próbálkozásba, amely a nevelőszülő képzést és az őket segítő hivatásos szakemberek továbbképzését közös programnak tekinti. A nevelőcsaládok megbecsülésének, és GYIVI-n belüli kollegiális kapcsolataik kialakításához vezető első lépésnek éreztük ezt.

Az alábbiakban a program nevelőszülői felkészítési részét az ún. átképzési egységet kívánjuk ismertetni:

az átképzés szakmai előkészítése

- foglalkozások megtervezése
- munkafüzet nevelőszülői anyagának megírása
- demonstrációs segédanyag (videó, magnó fényképek) gyűjtése, kiválasztása
- jelentkezőkkel interjú-készítés
- képzésre alkalmas személyek kiválasztása

a képzés praktikus előkészítése:

- nevelőszülőségre jelentkezők gyűjtése
- a nevelőszülői foglalkozások, terepgyakorlatok helyének, technikai feltételeinek biztosítása
- hallgatók gyermekeinek elhelyezése a foglalkozások alatt

az átképzés foglalkozásainak levezetése:

- kiscsoportos keretben: 2x50 óra
- szemináriumi formában: 2x10 óra
- terepgyakorlaton a nevelőszülőség bemutatása 10 különböző látószögéből:

konzultáció a tereptanárokkal a helyszín előzetes megtekintése

- folyamatos konzultációs lehetőség biztosítása a képzés 2 hónapja alatt
- a tanfolyam elméleti óráin a tanácsadókkal és családgondozókkal együtt vettek részt a hallgatók

értékelés:

- írásbeli vizsga anyagának összeállítása
- szóbeli vizsgáztatás
- pszichológiai vélemény

Alapítványunk a nevelőszülői felkészítés megvalósításával a Heim Pál Kórház Mentálhigiéniai és Epilepszia Centrum munkatársait bízta meg. Az itt dolgozó pszichiáterek és pszichológusok számára nem új ez a profil. Többen közülük maguk is nevelőszülők, ezen kívül mint rutinos gyermek-mentálhigiénés szakemberek 1990 óta részt vesznek különböző nevelőszülőket támogató és felkészítő programokban (Szabolcs-Szatmár Megyei GYIVI, Fővárosi GYIVI-Nyitott Kapu, Heves Megyei GYIVI, Örökbefogadó és Nevelőszülőkért Alapítvány, EDUCOM, Fehér Kereszt Alapítvány felkéréseire).

Mint elsődleges prevenció megkülönböztetett figyelmet kap gyermekideggyógyászati feladataink között a gyermekvédelmi feladatokat vállaló és ezen kívüli, más típusú nevelőszülők (az ún. „step-családok”) támogatása egyaránt.

A program előkészítése:

Későbbi munkánk sikerének egyik feltételét abban láttuk, hogy elegendő jelentkezőből választhassuk ki a tanfolyam résztvevőit. Igyekeztünk minél szélesebb körben hírt adni az átképzésről. Arra számítottunk, hogy a jelentkezők létszámával egyenes arányban nő azoknak a munkanélkülieknek a száma is, akik éppen családjuk gyermekcentrikus értékei és az erre szánt figyelmük és munkahelyükről való hiányzásaik miatt váltak már, vagy lehetnek ezután munkanélkülivé.

Az előkészületek között a nevelőszülőiségre vállalkozók megkeresése kiemelt jelentőséget kapott munkánkban. Párhuzamosan több csatornán keresztül reklámoztuk az átképzést. Fizetett újsághirdetések mellett egyéb alkalmat is megragadtunk a nevelőszülőiségre jelentkezők szélesebb választékának reményében:

- Színes plakát elhelyezése

(Pl. Mint jelenség említésre érdemes, hogy a Munkaügyi Központok várakozó helyiségeiben is csak a sajátkezűleg kifüggesztett plakátra hagyatkozhattunk, a kirendeltségek szervezetlensége miatt.)

- Személyre szóló levelek postázása

(felkutattuk a nevelőszülőiség után érdeklődőket és 140 levelet küldtünk ki Bp.-en és Pest megyében)

- Telefon-ügyelet biztosítása

(négy héten keresztül napi 12 órában adtunk alkalmat a jelentkezők tájékoztatására)

- Újságok, rádió érdeklődésének felkeltése

A tényleges szakmai munka gyakorlati része a képzésre alkalmas személyek kiválasztásával kezdődött

Minden jelentkező számára egyéni lehetőséget biztosítottunk arra, hogy bemutatkozzon és kötetlenül beszéljen személyes és családi motívumairól, elvárásairól.

Az előzetes tájékozódó beszélgetés alapján a 64 jelentkező megoszlása:

- alkalmasnak tartottunk a képzésre kb. 50 %
- alkalmatlannak találtunk kb. 25 % (ok: lakás, családi körülmények, személyiség)
- visszalépett és ezt bejelentette kb. 15 %
- nem jelent meg a személyesen egyeztetett időpontban kb. 20 % (akár az interjúra, akár a tanfolyamra)

A képzésre 30 jelentkezőt választottunk ki:

- A GYIVI ajánlásával 13-an érkeztek, akik hagyományos vagy hivatásos nevelőszülők jelenleg is. Az átképzési programot részben saját szakmai fejlődésük lehetőségének érezték, másrészt a hivatásos nevelőszülővé válás reményében vállalták.

- A munkanélküliek és az azzal veszélyeztetettek közül 17 jelentkezőt hívtunk meg. Ebből 12 személy végezte el a képzést. (3 fő egyszer sem jelent meg, 1 fő hosszán tartó betegség miatt kimaradt, 1 fő a Veszprémi Munkaügyi Központ adminisztrációs feltételei folytán morzsolódott le.)

Tehát 12 személlyel a GYIVI, és a másik 12 személlyel alapítványunk kötött tanulmányi szerződést. (1 fő szerződés nélkül vett részt)

Az utóbbi csoportból:

Regisztrált munkanélküli:

fővárosban: 4 fő

Pest megyében: 4 fő

Munkanélkülisége folyamatban:

fővárosban: 1 fő

Pest megyében: 1 fő

A GYES után kilátástalan visszatérése a munkahelyére:

fővárosban: 1 fő

Pest megyében: 1 fő

Képzés

A képzés két helyszínen folyt, a közös előadásokat a GYIVI központjában hallgatták a nevelőszülő jelöltek, alapítványunk gyermek-szakrendelő helyiségében tartotta a csak nevelőszülők számára szervezett foglalkozásokat:

A nevelőszülők felkészítése 50 órában két kiscsoportban történt.

Az OIK GYIFO által szervezett terepek mellett jellegzetesen nevelőszülői szempontok alapján a következő tereptanárok segítségét kértük:

Asperján György - nevelőszülőknél töltött gyermekkor

Árkosy Júlia - az örökbefogadás pozitívumai

dr. Buczkó István - gyermek-ideggondozónk bemutatása

Csipák házaspár - átmeneti időre spec. nevelőcsalád

Gubicza házaspár - a Máltai Szeretet Szolgálat nev. csal. GYIVI Átmeneti Otthona

Horváth Jánosné - a nevelőszülő biztonsága

Misák házaspár - a nevelt gyerek új környezete

Remete Katalin - cigány gyerekek nevelőszülőnél

Tegzesné Bibó Borbála - örökbefogadás vagy nevelőszülőség

Az átképzés résztvevőinek alapvégzettsége és általános műveltsége, lényeglátása lehetővé tette a gördülékeny munkát (1 személy felsőfokú, 8 középiskolai végzettséggel, 3 szakmunkásként rajtolt).

Kommunikációs készségük és szociális érzékenységük, érzelmi involváltságuk szinte kezdettől segítette a képzés alatti hatékony együttműködést.

A gyakorló nevelőszülők sokat segítettek a tanfolyam jó légkörének kialakulásában. Élménybeszámolóik, tapasztalataik, kifogyhatatlan példatárként szolgáltak és élővé varázsolták az egyes témaköröket.

Külön megemlítjük, hogy közülük került ki az a néhány hallgató is, aki speciális helyzetével és ambíciójával megajándékozta a csoportot a nevelőszülőség várható színesebb és gazdagabb perspektívájával. A foglalkozásokon új, kialakulóban lévő lehetőségekkel ismertették meg a résztvevőket. Pl. A GYIVI családotthonaiban munkát vállaló, és alapítványi (Szt. Erzsébet Alapítvány, Családotthon Alapítvány) keretek között működő kvázi nevelőszülők, a GYIVI-n belül átmeneti nevelőszülőségre specializálódó család, valamint egy önálló szervezet (Máltai Szeretet Szolgálat) saját nevelőszülői csoportjának leendő munkatársa.

Ezek a még szórványos kezdeményezések ösztönzőleg hatottak a csoport kreativitására. A képzésben tananyagtól függetlenül indítékot kaptak a hallgatók a nevelőszülői tevékenység differenciálódási lehetőségeinek újragondolására. (Ha a kínálat a közeljövőben bővülne, könnyebb lenne a különböző élethelyzetű gyerekek számára személyre szabottabb elhelyezést találni.)

A nevelőszülőségre készülés speciális anyagát kiscsoportos formában dolgoztuk föl. A felnőttképzés szempontjainak szem előtt tartásával építettük egymásra az egyes részeket.

Foglalkozásainkon párhuzamosan

- információt nyújtottunk a nevelőszülői tevékenységről,
- felhívtuk figyelmüket a várható nehézségekre és a nevelt gyerek melletti egyedi örömeire,
- közelebbről megvizsgáltuk a nevelt gyermek fejlődésére jellemző fontosabb pszichológiai és pedagógiai szempontokat,
- önismereti elemekkel segítettük annak tisztázását, milyen szerepet tölthet be a nevelt gyerek az adott család vagy nevelőszülő személyes életében,
- csoport-élmény megismerésére adtunk lehetőséget.

A nevelőszülőségre felkészítő kiscsoportos foglalkozásainkat osztrák modell alapján állítottuk össze. Alapítványunk Elisabeth Lutter személyes szakmai támogatásával, kiadványaik felhasználási jogával, és az ő szupervíziója mellett vállalta a felkészítő tréning magyar viszonyokra adaptálását. Jelen beszámolónkban csak az e programban felmerült és külön hangsúlyt kapott kérdéskörökre és egyedi jelenségekre utalnánk röviden:

Mivel a nevelőszülői gondoskodás egyik leglényegesebb pozitívuma szemünkben a gyermekek és gyermekorsók valamint a nevelőszülői attitűdök individuális különbségeinek tisztelete, ezért az oktatás során is előtérbe kerültek azok a szakmai szempontok, amelyek megalapozhatják a differenciált elbírálás és bánásmód létjogosultságát, eszköztárát.

A vérszerinti szülő nevelőcsaládban betöltött szerepére sem adhattunk általános receptet, hisz minden gyerek története másról szól. Konkrét példák sorával illusztráltuk, hogy a gyermek és a vérszerinti szülő közötti kapcsolat mélységétől függetlenül is pszichés veszélyekkel jár, ha a biológiai szülők kívül rekednek a gyerek életéből.

Meggyőződésünk, hogy a képzés csak egyik eszköze lehet annak a szemléletváltásnak, amely megváltoztathatja, hogy a nevelőszülő a vérszerinti szülőben ne riválisát lássa vagy keresse. A nevelőcsalád pszichés egyensúlyának komponenseire is felhívtuk figyelmüket, hiszen stabil, demokratikus, nyugodt föltételek mellett a nevelőcsalád könnyebben találhatja meg kompetencia határait.

Más vonatkozásban is kitértünk a nevelőszülő biztonságérzésének fontosságára (a nevelt gyermek biztonsága szempontjából).

A foglalkozások különböző témakörei lehetőséget adtak arra is, hogy gyakorló nevelőszülők személyes élményeikkel illusztrálják, hogy többéves praxisukban milyen helyzetek veszélyeztették (jogi, anyagi, egészségi, erkölcsi, pszichés) biztonságukat és milyen

eszközökkel oldották meg azokat. Mint bizonytalanító tényező, visszatérő panaszként jelent meg az új gyermekvédelmi törvény hiánya.

A tanfolyam kezdetétől végéig a hallgatók erősen igényelték a személyes kapcsolatot. A kiscsoportokon belül fontos volt számukra az egymással való rendszeres találkozás, és ezeken a foglalkozásokon lehetőség nyílt arra, hogy ezek erősödjenek.

A páros napokon, amikor az órarendben előadások szerepeltek, a tanítási nap végén többen rendszeresen igénybe vették fakultatív konzultációs lehetőségeinket. Az egyedi problémák feldolgozása mellett spontán kiscsoportokban egymást is segítették az új információk és élmények feldolgozásában. Különös hangsúlyt kapott konzultációink szerepe, amikor a GYIVI hivatásos segítői részéről a vélt vagy valós sérelmek szaporodtak. A lemorzsolódás veszélye miatt többször arra kényszerültünk, hogy a soron következő foglalkozáson, eltérve a tematikától, az aktuális feszültség oldására szánjuk a rendelkezésünkre álló időt. (Sajnos, kivitelezhetetlennek tűnt, hogy a GYIVI munkatársaiból álló tanulócsoporttal közösen rendezzük a két képzési egység közötti súrlódásokat.)

A képzés végén többen kezdeményezték, főleg a már nevelőszülőként foglalkoztatottak, hogy bizonyos időközönként a csoport találkozhasson a későbbiek során is. Segítené a mindennapok munkáját, ha nem maradnának egyedül problémáikkal. Fontos megjegyeznünk, hogy ezzel a javaslattal nem a csoport vezetőjének kész szaktanácsait várták a résztvevők, hanem folytatni szeretnék egymás segítségét az itt megszokott indirekt eszközökkel, a már megismert és elfogadott csoporttagokkal.

A kiscsoportos foglalkozások alatti spontán dialógusok tartalmát és formai jegyeit elemezve és azt összehasonlítva eddigi tapasztalatainkkal, megerősödött bennünk az a meggyőződés, hogy hatékonyabb és eredményesebb a felkészítő munka, ha a képzés helye és a képzést vezető szakemberek személye független a munkáltatótól. A neutrális alaphelyzet hozzásegítette a résztvevőket spontán felismeréseik, gondolatmenetük közvetlen megbeszélhetőségéhez.

A szervezetfejlesztési egység megbeszélésein megfigyelhető nevelőszülői megnyilvánulások, vélemények és érvek nemcsak a kiscsoportos foglalkozásokon és szemináriumokon átadott tananyag elsajátítását mérhettük le, hanem annak szemléletformáló hatását, valamint azt is, mennyire és hogyan képesek saját álláspontjukat megfogalmazni és megvédeni.

Értékelés

A 200 órás képzés lexikális anyagának megértési foka, annak reprodukálása korántsem tekinthető a nevelőszülőiségre való alkalmasság legfőbb kritériumának. Sok részinformációt nyújthat a hallgató érdeklődéséről és értelmi szintjéről, de nem alkalmasságáról. Pszichológiai vizsgálatokat is végeztünk azokkal a hallgatókkal, akik alapítványunkkal kötöttek tanulmányi szerződést. A teszteredmények is segítettek, pontosabban támogatták vagy megkérdőjelezték kialakulóban lévő álláspontunkat.

Felkészítő tréningünk felépítésében másként vetődött föl ennek kérdése. A mi gyakorlatunkban a szolgáltatás kezdeményezője a nevelőszülőiségre jelentkező személy vagy család volt, és mi vállaltuk, hogy elkísérjük annak eldöntéséig, hogy vállalkozzon-e nevelőszülőiségre, vagy ne. Ez után lépésről lépésre megismertettük a nevelőszülői tevékenység és a nevelt gyerek leglényegesebb tulajdonságaival. A GYIVI felépítésének és működésének közvetlen megtapasztalása is könnyítette döntésüket. Ezzel párhuzamosan önismereti munka során segítettük őket saját álláspontjuk kialakításában. Kitágítottuk a

helyzetet és döntési folyamatként a nevelőszülői feladat vállalhatóságának kérdéseként kezeltük. Felkészítésünk tematikájában igen részletes és sokfelé ágazó a motívumok elemzésével foglalkozó önismereti rész. A csoport nagyon sokat segített egy-egy tagjának önmagával tisztázni, hogy belső igényei és elvárásai összeegyeztethetők-e a reális lehetőséggel, hogy személyes adottságai a csoporttagok viszonylatában hová is tehetőek.

Megközelítési módunk lehetővé teszi, hogy a nevelőszülő jelölt, a csoport és vezetője kölcsönösen segítsék egymást a közös élmények hasznosításában a végleges döntés kialakításáig. Nem tekintjük teljesítmény-centrikus mérlegelés tárgyának az ún. alkalmasságot. Felfogásunktól idegen, hogy a felkészítés részeként valaki kívülről ítélje meg azt. Folyamatként kezeljük, és lényeges szempontunk, hogy a nevelőszülőiségre jelentkezőt elkísérjük a saját személyes vagy családi döntésének kimondásáig. A csoport indirekt eszközökkel is nagyon sokat tud segíteni, hogy egy tagja új szemmel lássa önmagát, és a nevelt gyermek vállalása esetén milyen egyéni nehézségekkel számolhat.

Ez a módszer kizárólag kiscsoportban működőképes, meggyőződésünk szerint.

Összegezve:

A program átképzési egységének, a nevelőszülők felkészítésének nagy elvi jelentőséget tulajdonítunk. Nagy előrelépés, hogy egyáltalán felmerült ennek igénye.

Az utóbbi évek társadalmi változásai kedvezően hatottak a nevelőszülők gyermekvédelmi szerepének felismerésére. Meglátásunk szerint most az a kérdés kap hangsúlyt, milyen igényszintet tudunk alkalmazásuk során megvalósítani.

Ennek a kérdésnek egyik oldala a nevelőcsaládok minősége, szemléletmódja, ami bizonyos mértékben az előzetes felkészítés függvénye.

A jelenlegi képzés tapasztalatai megerősítették azon meggyőződésünket, hogy a kérdés másik oldala az, hogy a segítő családok biztonságos működéséhez mennyire megnyugtatóak a gyermekvédelem jelenlegi szervezeti, gazdasági, jogi, szakmai feltételei.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a nevelőszülői család belső pszichés egyensúlya igen érzékeny, hisz minden egyes új családtag – nevelt gyerek – befogadása, a személye körüli ellentmondások enyhítésére tett erőfeszítés, valamint a gyerek elengedése, átstrukturálja belső szerkezetét. A családon belüli folyamatos változáshoz való alkalmazkodás csak akkor várható el tőlük, ha a családműködés külső feltételeinek megteremtéséért nem kényszerülnek különböző konfliktusokba.

Addig is, míg a biztonságukat szolgáló szempontok megvalósíthatóak, az ilyen irányú feszültséget enyhítené, és megoldását siettetné, ha lenne a nevelőszülőknek érdekvédelmi fóruma.

Felkészítő tanfolyamunk gyakorlati tanulságainak mérlegét csak azután tudjuk igazán elkészíteni, ha

- visszajelzést kapunk, hogy a munkanélküliek csoportjából hány nevelőszülő jelölttel kötött munkaszerződést a Fővárosi GYIVI;
- és alapítványunk számára lehetővé válik az alkalmazott családok követéses vizsgálata.

Herczog Mária
Révész Piroska

Műhely

GANDHI ALAPÍTVÁNYI GIMNÁZIUM

A Pécssett beinduló gimnázium cigány hallgatókat kíván felsőoktatási intézményekbe való továbbtanulásra felkészíteni, illetve az ott végzetteket „jó minőségű” középfokú bizonyítvánnyal ellátni.

A szervezés munkáját Derdák Tibor, Besencén tanító bölcsészdiplomás tanár, az SZDSZ országgyűlési képviselője kezdte meg, maga mellé állítva cigány és nem cigány támogatókat.

A gimnázium és a hozzá szorosan kötődő kollégium hat osztályos rendszerben működne, az általános iskola hetedik osztályától fokozatos terhelésnöveléssel juttatná el a diákokat a gimnáziumi érettségig. A közismereti tárgyak alapos oktatásán valamint nyelveken kívül az egyéb tantárgyak megválasztásával igazodni kíván ahhoz a tényhez, hogy jórészt rossz körülmények közül érkező, kisebbségben élő cigánygyerekeket fogad.

A cigány nyelvek tanításán túl a cigány történelem, is szerepel a tantervben. Az utóbbi tanítása önmagában is jelentős szakmai, tudományos előkészítést igényel. A tanterv másik, az előbbiekhöz kapcsolódó célja, hogy a diákok megtartsák és megerősítsék kötődésüket közösségeikhez, falvaikhoz, melyhez az iskola választható formában szaktudást is mellékel. Azok a diákok, akiket ez érdekel, részt vehetnek a szociális munkásokat képző kurzusokon és a nyári gyakorlatokon, illetve látogathatják a környezetkímélő, vegyszermentes mezőgazdaság és az ezzel összefüggő korszerű táplálkozás és gyógynövénytermesztéssel foglalkozó elméleti és gyakorlati órákat.

A gimnázium hat éve elegendő idő arra, hogy a közismereti tárgyakon kívül a különleges érdeklődést is követni lehessen. A kollégium keretében az egyetemi szakkollégiumok mintájára egyéni szakfoglalkozásokhoz is megteremti az iskola a lehetőséget.

A leendő tanári kar részben cigány, részben nem cigány tanárokból áll.

A gimnázium felállítására és működtetésére 1992. áprilisában létrejött a Gandhi Alapítvány. (számlaszám: OKHB RT. 242-17640-7007. Pécs Színház tér 3.)

Az alapítványt eddig a kormányon kívül, a Soros és az Autónia alapítvány támogatta, valamint kisebb összegekkel magánszemélyek és további alapítványok.

A rendelkezésre álló összegből történik jelenleg az iskolaépület renoválása, és a szakmai szervezés, annak érdekében, hogy 1994 januárjában megindulhasson az oktatás.

Törvényhozás előtt

Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma

Fontos feladatunknak tekintjük, hogy kezdeményezéseinkkel nyomást gyakoroljunk mindazokra, akik alkotmányos felelősséget viselnek meghatározott gyermekérdekek védelméért, érvényesítéséért. Állami feladatot nem vállalunk át. Fő megnyilvánulási formánk a figyelemfelhívás, a gyermekérdekek és a nyilvánosság ütköztetése. A hozzánk érkező észrevételeket, tudomásunkra jutó sérelmeket az orvoslásra hivatott intézményekhez továbbítjuk.

Folyamatosan gyűjtjük az információkat a gyermekvilágról, az ilyen tárgyú információgyűjtéssel hivatásszerűen foglalkozó intézmények, műhelyek munkáját ösztönözzük, lehetőségeink szerint támogatjuk, esetenként megrendeléssel is fordulunk hozzájuk. Tapasztalatainkat évente összesített jelentésben adjuk közre nyomtatásban, de alkalmasszerűen is szolgálunk akár írásos, akár szóbeli tájékoztatással a gyerekek helyzetéről.

Tevékenységünkben valamennyi, a gyerekekkel kapcsolatos szakma együttműködését igyekszünk megvalósítani: pedagógiai, jogi, politológiai, szociológiai, orvosi, közgazdasági, művészeti, közművelődési és tömegkommunikációs oldalról egyaránt várjuk a segítséget érdekvédő munkánkhoz. Megnyilatkozásaink és akcióink tagjaink és együttműködőink kezdeményezésein alapulnak, s az erre hivatott grémium döntése alapján viseli a fórum „márkajegyét” és támogatását.

Aktivistáink tájékoztatása és képzése érdekében tanácsadó szolgálatot szervezünk, illetve létrehoztuk a Gyermekérdekek Szabadegyetemét.

Készséggel együttműködünk bármilyen gyermekvédő szervezettel és kezdeményezéssel, fontosnak tartjuk a gyermekérdekű alapítványok koordinációját is. Hegemóniára semmiféle munkakapcsolatban nem törekszünk; tevékenységünk alapelvei: nyitottság és konszenzuseresés.

A következő évek fogják eldönteni: szűkebb körű szakértő nyomásgyakorló érdekkifejező műhely leszünk-e, vagy szélesedő tagságú tömegszervezet.

A fórum célja képviselni a gyerekek sajátos érdekeit minden olyan ügyben, ami közvetlenül, vagy közvetve a korosztályt érinti. Ebből következően szorgalmazza az ENSZ Gyermeki Jogok Nyilatkozatában és A Gyermek Jogairól Szóló Egyezményben foglalt maradéktalan megvalósítását a Magyar Köztársaságban. Figyelme kiterjed a politikai, gazdasági, kulturális, egészségügyi és egyéb döntések előkészítésére, a központi gyermekellátási formák mellett szükségesnek tartja az önszerveződő, vállalkozás-jellegű formák kiépítését, s a társadalmi intézményrendszer részeként működő gyermekszervezeteket, -mozgalmakat, -közösségeket.

A szervezet működéséért a közgyűlés által választott társelnökök felelnek (az 1992. évi közgyűlés az alábbiakat választotta meg egy esztendőre: Bersényi Iván, Bőjte Józsefné, Csizmár Gábor, dr. Gosztonyi Judit, Levente Péter, Loránd Ferenc, Pál Tamás, Sári Lajos, Soltész Anikó, Tímár Ágostonné, Trencsényi László; az ellenőrző bizottság tagjai: Gruber Andrea Etelka, dr. Havasi Zsolt, Verő Júlia). Tevékenységüket a háromhavonként soros elnök-társelnök hangolja össze.

A tagsági díj (évi 200 forint), a fórumnak juttatott támogatás, felajánlás, közérdekű kötelezettségvállalás, alapítványtétel, adomány, pályázat, rendezvényekből, vállalkozásokból származó nyereség.

**A Gyermekek Magyarországi Fórumának székhelye: 1156 Budapest XV.,
Kontyfa u. 5. Telefon és telefax: 164-3280**

Törvényhozás előtt

HÉT KÉRDÉS A PÁRTOKHOZ

A Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma nem kíván párttá válni. A gyermekek érdekeinek érvényesítését a pártok programjának részeként látja megvalósíthatónak.

A parlamenti képviselőválasztásokon mindazokat a pártokat és személyeket kívánja támogatni, amelyek, illetve akik eddigi tevékenységük és további elképzelésük szerint is érdemben föl vállalják a gyerekek, a gyermekes családok, a nagycsaládosok gondjait, programjuk alapján a jövőben is hozzá kívánnak járulni ahhoz, hogy Magyarországon valóban GYERMEKBARÁT TÁRSADALOM jöjjön létre.

A Gyermekbarátok alábbi hét kérdése, amelyeket a pártokhoz intéz, egyféle tudatosító szerepet igyekszik játszani a program-alkotások idején, illetve a válaszok közzétételével a választókat kívánja majd tájékoztatni egy-egy párt gyermekközpontúságának mértékéről.

A jelen ismerete:

1. Miben áll ma kormányunk gyermekpolitikája?
2. Mi a véleményük a gyermekszervezetek állami támogatásának elveiről, gyakorlatáról?
3. Mit tartanak a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány eddigi működése eredményének?
4. Önök szerint a gyermekek hány százaléka fog 1993. év nyarán eljutni táborozni?

Eddigi tetteik:

5. Mit tett az Önök pártja az elmúlt három évben a gyermekekért?

Terveik:

6. Hogyan képzelik el a jövőben saját gyermekpolitikájukat, különös tekintettel a következőkre: oktatás, hátrányos helyzetűek, tehetség gondozás, nagycsaládosok, környezeti ártalmak, a gyermekbűnözés visszaszorítása?
7. Milyen körülmények során valósíthatóak meg az előbbi tervek?

Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma

Hírmozaik

„Együtt a fogyatékos gyermekekért” konferencia Budapesten

„Nemzetközi Gyermekekmentő Szolgálat, Korai Fejlesztő Központja Együtt a fogyatékos gyermekekért! címmel konferenciát rendezett 1993. április 1-én, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Pszichológiai Vizsgáló és Tanácsadó Intézetben.

1992 nyarán az Amerikai Egészségügyi Minisztérium megbízásából a Washingtoni Georgetown Egyetem hosszú távú programba kezdett, melynek célja a kelet-európai fogyatékos gyermekek családban nevelésének és jobb ellátásának elősegítése. Ennek a programnak keretében neves amerikai szakemberekből álló küldöttség látogat Magyarországra. Három városban, Pécsen, Debrecenben és Budapesten konferenciát tartanak a fenti témakörben. A konferencia célja az amerikai tapasztalatok átadása a magyar szakemberek számára, és a magyarországi szakemberek közötti kapcsolatok építése a rászorulóknak minél jobb ellátása érdekében.

A konferencia szponzora: Soros Alapítvány (Washingtoni Georgetown Egyetem) volt, a konferencia védnöke tisztét Dr. Lun Katalin - főorvos asszony (Egészségügyi és Tisztifőorvosi Szolgálat) és Dr. Illyés Sándor - főigazgató (Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola) vállalta.

A délelőtti plenális ülésen, s az azt követő délutáni szekcióüléseken neves amerikai és magyar szakemberek tartottak előadást.

A parlamenti képviselők a gyermekért, az UNICEF és az Interparlamentális Unió közös rendezvénye Budapesten

Az UNICEF (ENSZ Gyermekalap) és az Interparlamentális Unió Magyar Csoportja, „A gyermekek védelme az átalakulás időszakában” címmel, Albánia, Belorusszia, Bulgária, a Cseh Köztársaság, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Magyarország, Románia, a Szlovák Köztársaság és Ukrajna, valamint megfigyelőként, Németország és Finnország parlamenti képviselőinek részvételével regionális találkozót rendezett 1993. március 19-21. között Budapesten.

A Parlamentben megtartott nyitóülésen Szabad György, az Országgyűlés elnöke hangsúlyozta, hogy az a tény, hogy az Interparlamentáris Unió támogatást nyújtott az UNICEF-nek a rendezvényhez, bizonyítja milyen fontos, hogy a gyermekek jólétét elsődleges szempontként kezeljék.

Simái Mihály, az UNICEF Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke szerint, a jövő generációjának a feladata lesz megítélni: az első választott parlamentek betöltötték-e hivatásukat.

„A regionális értekezlet lehetőséget nyújt a parlamenti képviselőknek arra, hogy utat mutassanak kormányaiknak a gyermeki jogok védelme területén.

Az IPU elnöke, Sir Michael Marshall, kijelentette: A parlamenti képviselők, a közéletben elfoglalt helyüknél fogva, biztosíthatják, hogy a szükséges társadalmi változások ténylegesen végbemenjenek Közép- és Kelet-Európában.

Samir Basta, az UNICEF Genfi Irodájának igazgatója emlékeztetett arra, hogy relatív értelemben emelkedett a csecsemőhalandóság és a gyermekkori megbetegedések aránya a régióban. A parlamenti képviselőkön is múlik, hogy meg tudják-e állítani ezt a folyamatot. Fontos lenne a pénzügyi erőforrások átcsoportosítása a gyermekek érdekeinek védelme érdekében.

Az értekezlet fő referátumát Jon Eivind Kolberg professzor, az oslo-i Alkalmazott Társadalmi Kutatások Intézetének vezető kutatója tartotta. Kifejtette: a régi rendszerek szociálpolitikájának ellehetetlenülése szükségessé teszi a jóléti politika újrafogalmazását, azaz szociálisan elfogadható, de egyben anyagilag is fenntartható szociálpolitika megteremtését. Egy rendszer megteremtése, felépítése folyamatos tanulási folyamat, irányelvek megfogalmazása és a tapasztalati tudáson alapuló, meglévő szabályozás javítására tett erőfeszítést foglal magában. E folyamat része az empirikus mutatók kidolgozása, amelyek közé a gyermekek helyzete és fejlődése is tartozik. Rámutatott arra, hogy a változások és átalakulások semmi esetre sem korlátozódhatnak kizárólag e régióra, ugyanúgy érintik Európa jóléti államait és Észak-Amerikát is.

Az ezt követő 3 munkaülésen a parlamenti képviselők a szociálpolitika új céljaival, a szociális védőháló megerősítésével foglalkoztak.

Az értekezlet további felkért előadói: Helmut Wintersberger professzor, az Európai Szociálpolitikai Kutatóközpont munkatársa, Piotr Mierzewski, a varsói Országos Egészségügy Szervezési Központ vezetőmunkatársa, korábbi egészségügyi miniszterhelyettes, valamint Andrew Rogerson, a Világbank budapesti irodájának igazgatója.

Az értekezletre a magyar parlamenti pártok képviselői is meghívást kaptak. A tanácskozáson Balogh Gábor, Péli Tamás, Rózsa Edit és Vizy Béla vettek részt. A magyar küldöttséget Papp Lehel György, az IPU Magyar Csoportjának elnöke vezette.

Műhely

A Kék Vonal Gyermekek- és Ifjúsági Telefonszolgálatról

A világ országaiban igen sok helyen működnek már a gyermekek és serdülők megsegítésére telefon segélyszolgálatok. Magyarországon is elindultak ilyen kezdeményezések.

Most a fővárosi önkormányzat szakembereinek elhatározásából Budapesten is létesült egy ilyen állomás, a Gyermekek- és Ifjúságvédő Intézet keretei között.

A gyermek- és ifjúsági segélytelefonok azoknak a gyerekeknek, serdülőknek nyújtanak segítséget, akik krízisbe kerültek, akik magányosak, akik problémáikat nem tudják megoldani. Nincs túl kicsi vagy túl nagydolog, a gyerekek bármilyen problémával felhívhatnak bennünket.

A telefon technikai előnyeit szeretnénk mi is, mint annyi más telefonszolgálat felhasználni. Ezek a következők:

- egész Budapest területéről hívhatók vagyunk, a világon mindenütt ezek regionális szolgáltatások, így célszerű pl. városonként szervezni, hiszen a telefonos segítő jó, ha tud intézményt, segítő szakembert is ajánlani szükség esetén;
- telefonon a kapcsolat percek alatt létrejöhethet (ez különösen krízisszituációban fontos),
- a hívó gyerek a telefonban anonim maradhat, ez a tapasztalatok szerint megkönnyíti a segítségkérést. A hívónak biztonságot ad, hogy bármikor leteheti a kagylót. Sok esetben az anonim beszélgetés után, amikor megértést, érzelmi támogatást tapasztal a hívó, elfogadja egy szakemberrel való személyes kapcsolatfelvétel lehetőségét is.

Egyelőre munkacsoportunk 5 tagból áll (pszichológusok, családgondozó, ügyintéző), és 2 telefonvonallal rendelkezünk. Az egyik vonal a segélyvonal, a másik az ún. diszpécsvonal. A segélyvonalon csak a bejövő segélyhívásokat fogadjuk. (A segélyvonal ingyenességéről levelezésben vagyunk a MATÁV Rt-vel.) A diszpécsvonal segítségével tudjuk a klienseinknek szükséges információt megszerezni, illetve a kapcsolatot felvenni segítő intézményekkel.

A telefonszolgálat egyelőre munkanapokon lesz elérhető 12-19 óráig, a 210-3349-es telefonszámon.

Nagyon szeretnénk működésünk idejét kitágítani. Mindent megteszünk annak érdekében, hogy a szolgálat valamikor elérjen oda, hogy 24 órában és a munkaszüneti napokon is működjön. Noha a magyar telefon helyzet és telefonálási kultúra ismeretében naivitásnak tűnhet ez a vállalkozás, reméljük ez is ösztönzést ad a hálózat fejlesztéséhez, mert ez a prevenció és kríziskezelés fontos és kipróbált módja.

A szolgálat ügyeleti idejét önkéntes segítők közreműködésével akarjuk kiterjeszteni.

Az önkéntes segítőknek nem kell szakembereknek lenniük, elég, ha érdeklődéssel, érzékenységgel, érettséggel fordulnak a gyerekek problémái felé. Természetesen egy alapos képzésen kell átesniük ahhoz, hogy a Telefonszolgálat munkatársai lehessenek. Terveink szerint az önkéntes munkatársak toborzását ez év májusában kezdjük meg, s a képzés szeptemberben indulna.

Nagy feladat lesz a szolgálat megismertetése a budapesti ifjúság körében, hiszen akkor tehetünk csak értük valamit, ha tudnak a létezésünkről, és elfogadnak minket. Tudjuk, hogy

egy kampány ezt a kérdést nem oldja meg, ez egy nyitó lépés, de nagyon bízunk a sajtóval való folyamatos együttműködés erejében.

Levélben ismertetjük tevékenységünket iskolákkal, gyermek- és családorvosokkal. Elkészült az első szórólapunk, de még nem találtunk szponzort a nyomdaköltségekre, így nincs még az utcán. Reméljük, hamarosan sikerrel járunk ez ügyben is.

Optimizmusra az ad okot, hogy a Telefonszolgálat szervezésének egyáltalán nem könnyű munkájában igen sok segítőkészséget tapasztaltunk.

Köszönettel tartozunk a Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetsége alelnökének, Búza Domonkosnak hasznos tanácsaiért, segítőkészségéért. Nem kezdhettük volna el működésünket a MATÁV Rt. szponzorálása nélkül, a MATÁV Rt. a segélyvonalat támogatásként adta a szolgálatnak, a Budapest Bank az önkéntesek képzéséhez járul hozzá.

Flaskay Éva

Műhely

KINEK ÍGERET, KINEK DÉLIBÁB

Az én váram

Saját – egyedül megoldhatatlannak ítélt – nehéz helyzetről a megkérdezettek 53 százaléka tett említést. Akik jártak már így, részben kitértek gondjuk elmondása elől. A 213 személy közül 176 vállalta, hogy beavat minket problémájába, a többiek elzárkóztak ettől. Aki több ilyen esetet is említett, azzal kiemeltettük a számára legnehezebb problémát. Az ilyen helyzeteket az alábbi típusokba lehetett besorolni:

A nehéz helyzet típusai (% , N=213)

- családi gondok, konfliktusok	15
- anyagi zűrök, pénzszűke, pénzhiány	15
- szerelem, partnerkapcsolat kudarcai, ilyen csalódások, és konfliktusok ezekben	13
- iskolával, tanulással kapcsolatos helyzetek	8
- munkával, munkahellyel, munkatársakkal összefüggő nehézségek	8
- pszichikus gondok-konfliktusok	5
- lakásproblémák	4
- iskola-, pályaválasztás	3
- barátsággal, barátokkal, barátnővel összefüggő gondok, csalódások	2
- alkoholizálás	1
- kábítószer-fogyasztás	1
- általános emelkedettség	1
- egyéb, besorolhatatlan válasz	5
- nem tudott, nem akart válaszolni	18

A 176 legnehezebb, vagy egyetlen eset kapcsán számbavettük, hogy kitől, honnan vártak segítséget, támogatást a nehéz helyzetben lévők. Volt, aki egyeden ilyen támogatáskeresést említett, mások többet is felsoroltak.

Hány támaszkereső kísérletet említett a legnehezebb eset kapcsán (% , N=176)

- egyet	58
- kettőt	28
- hármat	7
- ennél többet	1
- válaszhány	6

Az arányok alapján elfogadhatónak látjuk eljárásunkat, amellyel az első két említést vettük figyelembe a segítségért megkeresettek kódolásakor. Az arányok így alakultak:

Honnan várt segítséget (% , N=176)²

- barát	61
- bármelyik szülő	27
- szülők-, nagyszülők generációjához tartozó családtag	16
- tanárok, oktatók	6
- testvér, vagy saját generációból más családtag	5
- meghatározatlan kapcsolatú személyek	3
- szervezetek, intézmények	3
- partner, házastárs, élettárs	1
- munkatárs, iskolatárs	1
- besorolhatatlan generációjú családtag, rokon	1
- pszichológus, vagy más segítő foglalkozású személy	1
- egyéb, besorolhatatlan válaszok	2
- válaszhány	16

A nehéz helyzet jellegének a segítségforrással való egybevetése a szokásos keresztábrás megoldással értelmetlen lenne. Részben azért, mert a táblázat celláinak zöme 1-2 esetet tartalmazna, vagy üres lenne, részben pedig a „legteltettebb” táblák látszat tartalma miatt. S ez utóbbi a nyomósabb ok, hiszen a legnagyobb problémacsoport, a 33 alkalommal említett családi gondok 61 százalékáról is félrevezető beszélni, hiába fordultak ilyen arányban barátaikhoz az érintettek.

Ha 15 problémakategória 12 támaszforrással egybevetve olyan 180 cellás táblázatot eredményez, amelynek egyetlen cellájáról sem állíthatjuk, hogy értelmezhető összefüggést tartalmaz, akkor összefüggések egyenkénti keresgélése helyett összefüggés-bokor létét még feltételezhetjük. Van-e ilyen – tágabb – összefüggés-mező, amiről megbízható állításokat, vagy plauzibilis feltételezéseket mondhatunk adataink alapján?

A leggyakrabban említett nehéz helyzetek és a leggyakrabban megkeresett segítségforrások kiemelését viszonylag gyorsan elvégezhetjük. A 213 válaszadó közül 142 tartozott azok közé, akiknek a 15féle nehéz helyzetből a hét legtöbbször említett valamelyike okozta legnehezebbnek tartott problémáját.

Ennél a hét problémátípusnál figyeltük a felsorolt támaszkeresési kísérleteket. A 12 kódolt kategóriából ezekre összesen hat jutott. A 252 megemlített támaszkeresési kísérletből 147 alkalommal ezektől a forrásoktól remélték a külső segítséget.

A problémák leggyakoribb változatai és az ezek megoldásához megkeresett külső segítség:

² A két említés kódolása miatt a válaszok aránya együtt meghaladja a 100 százalékot.

a nehéz helyzetek		a segítség remélt forrása	
családi gondok	33 eset	barát	80 alkalommal
anyagi zűrök	31 eset	szülők	33 alkalommal
szerelem	27 eset	családtag a szülők generációjából	22 alkalommal
iskola-tanulás	17 eset	tanárok, oktatók	7 alkalommal
munka, munkahely	16 eset	szervezetek, intézmények	4 alkalommal
pszichikus gondok	10 eset		
lakásproblémák	8 eset	testvér, saját generációjú családtag	1 alkalommal

A nehéz helyzetek zöme (az összes eset 68 százaléka) a baráti körhöz, vagy a felnőtt családtagokhoz vitte el a megkérdezett fiatalokat. Leggyakrabban barátaikhoz fordultak, szüleiktől, családtagjaiktól kevésbé vártak támaszt. Annak ellenére, hogy az egyedül megoldhatatlannak tűnő gondok döntően olyan életszférákban jelentkeztek, amelyekben a biztonságos családi háterszágnak igencsak fontos szerep jutna. Nem csak a megoldások készreformálásában, hanem abban is, hogy egy problémás helyzet, egy konfliktusszituáció elrendezéséig tartást, tűrőképességet adjon azzal, hogy ott áll a nehéz helyzetű fiatal mögött. És első-sorban ennek hiányát jelzi az, hogy támaszért inkább barátaikhoz fordulnak. Annak ellenére, hogy semmi okuk sincs azt feltételezni, hogy baráti körük másképpen képes melléjük állni, mint ahogyan ők maguk kompetensek lehettek fordított helyzetben.

Mi is azt gondoljuk, hogy főként a meghallgatás esélye, a probléma közös átélésére való készség, az empátia felmutatása és mindezek jogos reménye vezette inkább barátaikhoz a gondjaikról beszámoló fiatalokat.

A támaszkereső kísérletek jellemzésében még azzal vagyunk adósak, hogy a megkeresett támaszforrások összetételét egy szempontból kiegészítsük. Az első három helyen említve 266 „esetről” számoltak be, amelyek között 255 alkalommal személyeket, 11 esetben pedig szervezete-ket-intézményeket kerestek meg. Az intézményi vákuum már nem újdonság a számunkra, erre kár is lenne a szót fecsérelni.

A felkeresett személyek életkora azonban informatív lehet, kiegészítheti a barátok-családtagok felé fordulásról eddig elmondottakat.

Milyen korúak voltak a segítségért megkeresett személyek (% , N=255)

- 20 év alatt	26
- 20-25 éves	18
- 26-30 éves	4
- 31-40 éves	14
- 41-50 éves	23
- 50 év felett	7
- nem tudja, nem válaszolt	8

Korábbi áttekintésünkhöz képest új elem ebből az adatsorból, hogy a saját korosztály és a szüleik generációja közül szinte hiányoznak a felnőtt barátok. Legalábbis abban a körben, ahonnan segítséget, eligazítást remélhettek gondjaik megoldásában. Azt kell mondjuk, hogy a megkérdezettek generációs bezártságban élnek, kevés az esélyük arra, hogy a szüleik és a korosztályuk közöttieket elérjék.

Ez vált hozzáférhetővé a nehéz helyzetűek 68 százalékát leginkább nyomasztó gondok és a támaszkeresési kísérletek 58 százaléka alapján.

És még valami. Az, ami fel sem tűnt a leggyakoribb problémákra megoldást keresők válaszában. Partnerét, szerelmesét egyikük sem említette a remélt segítőtársak között. Mintha az együtt járástól csakis gondúzó időtöltést várnának, de fel sem tételeznék, hogy gondúzó társukat is megtalálhatják egyúttal. És ez a megkérdezettek partnerkapcsolatainak - az általunk nem kérdezett, de mégis látóterünkbe került - fontos jellegzetességét mutatja. Azt, hogy ezeket korántsem tekintik jóra-rosszra szerveződő szövetségeknek. Feltehetően nem is ilyen társaik egymásnak, a nehéz helyzetekkel bizonyára nem terhelhetők. Pedig ezt is ugyanúgy szokni, tanulni kell, mint a partnerkapcsolatok egyéb, elengedhetetlen mozzanatait. Ahhoz legalábbis igen, hogy egy későbbi tartós élethelyzetben ne okozzon megrendítő élményt társuk nehéz helyzete.

Alkalmassint érdemes lenne az együttjárások felbomlását is szociológiai eszközökkel kutatni. Feltehetően jobban megérthetnénk a válási statisztikák tartalmát is egy ilyen kutatás nyomán. De ez már a telhetetlen szociológus igénye, megbízónk nem erről adta fel megrendelését.

A segítségforrásokkal kapcsolatos válaszoknak mintegy kontrolljaként a konkrét gondjaikról és társkereső kísérleteikről is beszámolóik körében megkérdeztük, fordulhattak volna máshoz is, vagy erre nem volt lehetőségük. A kérdezettek 47 százaléka szerint más esélyük nem volt a segélykérésre, 38 százalék ismét döntően barátait, szüleit említette, 15 százalék nem tudott - nem akart válaszolni. Ezzel mintegy megerősítették azt, hogy a korábban elmondott támaszforrásokat tartják valódi lehetőségnek, és ezen túl többnyire nem láttak esélyt a segítségkeresésre.

A támaszkeresők elvárásai és teljesülésük (% , N=266, ill. változó)

a várt segítség	% N=266 alapján	esetszám	teljesült az esetszám arányában
eimondhassa a gondját	91	242	88
tanácsot kapjon	86	233	83
megoldási lehetőséget kapjon	83	220	71
információt kapjon	76	203	78
pénzzel támogassák	58	154	62

9. táblázat

Mit vártak a külső támaszforrástól, és elvárásaik milyen mértékben teljesültek? Ennek ismeretében átlátható, hogy mennyire voltak „realisták”, amikor megválasztották azt, hogy hova-kihez forduljanak támaszért. A felsorolt esetek közül az első háromról tettük fel kérdésünket, így csupán az ennél több kísérletről beszámoló 1 százaléknyi, elhanyagolhatóan szűk sáv három feletti kísérletei nem szerepelnek áttekintésünkben. Összesen 266 „esetről” tudjuk, hogy mit is vártak, és milyen sikerrel. Adatainkat aszerint rendeztük el a táblázatban, hogy milyen karakterű támaszt, milyen gyakran reméltek a megkérdezettek, amikor külső segítségforráshoz fordultak.

Egyetlen helyen tér el az elvárás és a teljesülés sorrendje. Akkor, amikor megoldási lehetőséget vártak nehézségeikre. Ezt – a legfontosabbat! – leszámítva meglehetősen realisták voltak kéréseikkel. Legalább abból a szempontból, hogy a várható teljesülés sorrendjében bíztak a megkeresett támaszforrásokban. Legtöbbször a feltehetően jó arányban teljesíthetőt kérték és a legtrikábban azt, amit ezen belül is a legkevésbé érthettek el a megkérdezettek.

Persze azt is látnunk kell, hogy a remények önkorlátozása sem kímélte meg őket a csalódástól. Elsősorban akkor, amikor a legjobban „cenzúrázták” elvárásaikat. Azt kell mondanunk, hogy a nyitott fül sokkal elérhetőbb számukra, mint a nyitott pénztárca, vagy akár a hatékony felvilágosítás. De erről mintha már szó esett volna a korosztályuk ismeretében elmondott tapasztalataik áttekintésekor is.

Dolgozatom végére kíváncszott, hogy az eddigiekben felvázolt kép milyen látogatói körre jellemző, ha ez alatt nem a már bemutatott szocio-demográfiai változókat, hanem a Petőfi Csarnokhoz fűződő kapcsolatot értjük. Ezt a szempontot azért kezelem külön, mert a Kapocs működése során itt, a házban megforduló fiatalokkal kell elsőként számolni.

A 400 megkérdezett között viszonylag kevés (11 százalék) volt a Petőfi Csarnokot akkor először felkeresők aránya. A visszatérő látogatók a férfiak 92, a nők 86 százalékát adták, ami arra utal, hogy a lányok valószínűleg kevésbé maradnak a ház vonzáskörében. Ezt a feltételezést igazolja a látogatások gyakoriságát összegző módon kezelő kumulált százalékosoros áttekintés.

	Hányszor járt a Petőfi Csarnokban, nemek szerint (kumulált %, N=400)								
	először	2-5	6-10	11-20	21-40	41-100	101-200	200 felett	nem tudja, nem válaszolt
férfiak	8	21	35	51	65	76	88	95	100
nők	14	29	47	68	83	91	95	96	100

10. táblázat

10. táblázat elsőként mindkét nem esetében a mediánt, vagyis azt a csoportot kerestük, amelyben a kumulált arány eléri az 50 százalékot. Ezt a 11-20 látogatást említők csoportjában találhatjuk. De jelentős eltéréssel. A férfiak épphogy feléről derült ki, hogy legfeljebb húsz alkalommal fordultak meg a házban, míg a lányoknak már kétharmada tartozik ide. Hasonló, de fordított arányeltérést látunk az igen gyakori (100 feletti) látogatásszám esetében. A férfiak 19 százaléka tartozik e csoportba, míg a lányok közül mindössze 5 százalék fordult meg száznál több alkalommal a Petőfi Csarnokban. Azt mondhatjuk, hogy a megkérdezett férfiaknak mintegy ötödrésze szinte a ház leltárához tartozik.

Jelentős a több éve visszatérő látogatók aránya is, bár itt a két nem válaszai között nincs éles eltérés. Annak a 357 látogatónak, akik nem a megkérdezés napján jártak első ízben a házban, így oszlottak meg a válaszai:

Mikor járt itt először (% , N=357)

1992	4
1991	10
1990	19
1987	15
korábban	16
nem tudja, nem válaszolt	3

A megkérdezéskor visszatérő látogatónak számítók mintegy harmada már öt éve rendszeresen megfordul a Petőfi Csarnokban, a három éve idejárom kétharmadot tesznek ki a kérdezettek közül, és mindössze az utolsó harmad szokott be a házba a legutóbbi években. Bár felvételünket csupán szondának tekintjük, mégis érdemes megemlítenünk, hogy az utóbbi években csökkent a visszatérő látogatókká válók aránya.

A visszatérő vendégek körében áttekintettük, hogy vannak-e preferált programjaik. A 357 megkérdezett 73 százaléka állította, hogy van olyan program a Petőfi Csarnokban, amelyet jobban kedvel a többinél. Nincs ilyen programja 25 százaléknak, míg 2 százalék nem tudott válaszolni. A 261 programpreferenciáról beszámoló válasz így oszlott meg:

A kedvelt programok, nemek szerint (% , N=261)³

a preferált program	férfiak	nők	összesen
koncert	55	63	57
klub	45	28	37
bolhapiac	5	4	5
egyéb programok	13	15	13
együtt			
Összesen	118	110	112

11. táblázat

A programok kedveltségi sora azonos a két nem esetében, de a fiúk a lányoknál jobban kötődnek a ház különböző zenei klubjaihoz. Ezt olyan jelzésnek tekinthetjük, hogy egy-egy együttes, zenei irányzat a férfiak körében gyakrabban vált ki tartósabb érdeklődést, esetleg gyakrabban válik az együttlét ürügyévé akkor is, ha a valóban vonzó mozzanat maga a találkozás lehetősége.

Az együttlét, a megszokott társaság a 357 visszatérő látogató közül mindössze 42 százaléknak válik igazi esélyévé. A férfiak közül 47 százalék, a lányok közül 38 százalék állította, hogy a Petőfi Csarnokban van olyan társasága, amelynek legalább egy részével itt szokott találkozni. Az állandó társaság nagyságáról az alábbi válaszokat kaptuk: 1-10 személyből áll 60 százalék, 11-50 közötti 35 százalék, és ennél nagyobb 5 százalék esetében. Az átlag itt lényegi különbséget fed el, amit a férfiak-nők szerinti megoszlás átláthatóvá tesz:

A házban kialakult társaság nagysága, nemek szerint (% , N=153)

	1-10 személy	11-50 személy	50 személy-nél több	összesen
férfiak	53	42	5	100
nők	71	24	5	100
Összesen	60	35	5	100

12. táblázat

A kortárs ismeretségi kör különböző rétegeiről már megismert adataink tipikus nagyságát nem haladja meg a férfiak fele, a nők erős kétharmada esetében a házbeli társaság nagysága.

³ A válaszok összege meghaladja a 100-százalékot, mivel néhányan több kedvelt programot is említettek.

Nagy, de valamelyest még áttekinthető ismeretségi köre van a férfiak jelentős csoportjának. A nők között lényegesen kisebb a kiterjedt ismeretségi körűek aránya. Extrém nagyságú, állandó társaságról elhanyagolhatóan kevesen (5-5 százalék) tettek említést mindkét nem képviselői közül.

De ezek az adatok nem fedhetik el a fontosabbat, a stabil társaság nélküliek igen magas arányú jelenlétét. Az ide visszajáró megkérdezettek többsége nem remélheti, hogy stabil kapcsolatok birtokában, igazán otthon érezze magát a házban. Akkor sem, ha már többször is megfordult itt.

Ez a helyzet arra int, hogy a Kapocs számára a ház látogatóinak jó-része itteni társaság nélküli, kapaszkodókkal nem rendelkező közegként jelenthet feladatokat.

Maguk a megkérdezettek - ennél általánosabban közelítő kérdésünk nyomán - igencsak indokoltnak tartották a Kapocs megalakítását. Ennek szükségességét így jellemezték:

Mennyire szükséges egy olyan szolgálat a Petőfi Csarnokban, mint a Kapocs

(%, N=400)

nagyon, mert az ide járók közül soknak jól jöhet	51
csak kevésbé	22
alig	10
egyáltalán, mert máshol vannak azok a fiatalok, akiknek erre szükségük lehet	11
nem tudja, nem válaszolt	6

A megkérdezettek döntő többsége szerint indokolt a Kapocs léte, ezen belül a fiatalok fele úgy ítélte meg, hogy sokaknak lehet fontos, ezért nagyon szükséges ez a szolgálat. Bizonyára ez is a háttérben áll annak, hogy 16 százalékuk vállalta neve-címe felfedését azért, hogy a Kapocs tevékenységéhez csatlakozhasson.

Korábban, a fiatalokat körülvevő viszonyok megítélést áttekintve azt kellett írnom, hogy „helyzet van”. Most, a megkérdezettek saját gondjairól és támogatást kereső megoldásairól, ill. azok hatékonyságáról szerzett ismereteink alapján azzal kell zárnom ezt a dolgozatot, hogy „a helyzet” itt van a Petőfi Csarnokban. „Itt a folyó, most ugorj!” tartotta a római mondás. A folyót már látjuk, az ugrás ívét ki lehet számítani.

Diósi Pál

Könyvespolc

C. Wolfgang Müller: Hogyan vált a segítségnyújtás hivatássá?

A segítségnyújtás története talán a felebaráti szeretet gyakorlásával kezdődött. Az irgalmas szamaritánus bibliai történetét Lukács könyve részletesen leírja. A régi krisztusi példabeszéd számos, máig érvényes üzenetet tartalmaz. Például, nem mindig az segít a rászoruló, aki a legközelebb áll hozzá. A segítőkész embernek volt bora, olaja, szamara, sőt pénze is, a bajbajutott fogadói „elszállásolására”. Végezetül, egyedi esetről van szó. Összefoglalva a segítségnyújtáshoz van csak jó lélek, irgalom szükségletünk, hanem bizonyos tárgyi és anyagi feltételek megléte. A bibliai történetet – s annak tanulságait – tovább lehet gondolni, s a mostani szociális gondolkodás gyökereit felfedezni.

„...nem annyira szamaritánus, mint inkább a fogadós személye az, akiben a modern szociálpedagógiai gondolkodás jelei megmutatkoznak. Ha az irgalmas szamaritánus, az együttérzésből segítő a krisztusi felebaráti szeretet antik szimbóluma, akkor a történet fogadósát a fizetett felebaráti szeretet első újtestamentumi megjelenéseként, a modern, személyes szociális szolgáltatások eszményképeként értelmezhetjük, hiszen végül is ő volt az, aki pénz ellenében biztosította a kirabolt utazó elszállásolását, ellátását és betegápolását.”

Erzsébet királyné 1610-es szegénytörvénye, amelyet 1834-ben kiegészítették, már olyan elveket fogalmaz meg, amely a mai szociális gondolkodás alapelvei. Ilyen például: a szociális támogatás ne haladja meg a minimális megélhetési költséget, hogy az érintett ösztönözve legyen mielőbbi munkába állásra. A támogatás megítélése körülményeinek mindenki számára világosnak és egyértelműnek kell lennie.

A könyv szemléletes példákat hoz különböző országokból, Angliából, az Egyesült Államokból, Németországból a szociálpolitika fejlődéséről. A történetek szinte sablonosak, egy-egy egyéni kezdeményezés – néha az egyházzal, vagy valamilyen politikai szervezettel karöltve – hogyan válik egy nagyobb várost, régiót, országot érintő mozgalommá. A szerző külön kitér a Harmadik Birodalom szociálpolitikai „intézkedéseire”, az Egészségügyi Hivatalnak a fajvédelem zászlaja alatt végrehajtott tevékenységére is.

Az író maga is jelzi az utolsó lapok egyikén, módszertani könyvének első kötetének tartalmát vetette papírra. Reméljük a következőkben Európa más területeinek (Franciaország, skandináv államok) szociálpolitikai történetének áttekintésével mielőbb megismerkedhetünk.

Az Elte Szociológiai Intézet és Szociálpolitikai tanszéke és a T-Twins Kiadó és Tipográfia Kft kiadványa. Budapest, 1992.

Könyv a serdülők szüleinek és nevelőinek

Sheila Dainow: Segítség! Serdülők! c. könyve olyan, mint egy mentőöv, amit a fuldokló után dobnak. Azokhoz a szülőkhöz szól, akik úgy érzik, képtelenek úrrá lenni a kamasz gyerekük által okozott problémákon, s ráadásul magukat okolják a kialakult helyzetért, mert úgy érzik, biztosan hibákat követtek el a nevelés során, ha idáig fajulhatott a helyzet. Nos, a könyv üzenete egyértelmű: „Nem vagy felelős tizenéves gyermeked életéért, sem a gyerek döntéseiért”, de „Változatlanul meg lehetsz győződve a magad értékéről, még ha csemetéd nem hajlandó is kooperálni.” Az aggályoskodó, talán nem is egészen alaptalan lelkiismeret-furdalásoktól gyötört szülőnek bizony nem könnyű az ilyen kijelentésekkel azonosulnia. Kamaszodó gyermekünkkel folytatott mindennapos küzdelmek során „szülői erőre” van szükség, mert csak ennek révén teremthető meg az „elfogadó kapcsolat”: egymás kölcsönös megértése és a kompromisszumok keresése, mert nem a felnövő gyerek megváltoztatása a cél. A szülő feladata az, hogy biztosítsa gyerekének a megélhetést, amíg nem tud magáról gondoskodni. „Munkád sikere nem függ attól, hogy belőlük kooperatív ember válik, aki építő életet él. Ez az ő dolguk.” A könyv hasznos tanácsokat tartalmaz a szülői magabiztosság, kiegyensúlyozottság és tárgyalási készség fejlesztésére. A gyakorlatokat részletesen, pontról pontra ismerteti és magyarázza a szerző. Sokat segíthet az a rész, mely a konfliktusok gyökereinek feltárásához és elemzéséhez nyújt segítséget. Az egyszerűbb problémáknál remekül beválnak az itt ismertetett módszerek, aki lelkiismeretesen végigolvassa és elvégzi a gyakorlatokat, valószínűleg megértőbben közeledik majd serdülőjéhez. A valóban súlyos esetekben, amikor a szülő kilátástalannak és elviselhetetlennek ítéli meg a helyzetet, egyedül a „válás” segít. E kemény döntés kivitelezéséhez is kap túlélési tanácsokat a kétségbeesett szülő. A könyv példaanyagát tanulmányozva az a benyomása támadhat az embernek, hogy a magyarországi - talán még nem annyira riasztó - viszonyokat néhány évvel megelőzve jelent meg a Segítség! Serdülők! Sokszor esik szó például arról a helyzetről, amikor a kamasz pénzzel tartozik szüleinek, vagy saját pénzéből kell valamilyen okozott kárt megtérítenie. Kérdés, hogy nálunk honnan van pénze egy iskolába járó gyereknek, ha nem szüleitől. Nálunk még az is ritkaságszámba megy, hogy egy serdülő elköltözik a szüleitől, és barátaival lakást bérel, de a kábítószerelés és a korán megkezdett szexuális élet már mindennapos problémának mondható. Nyilvánvaló, hogy ezekre muszáj felkészülni, ha másképp nem, hát úgy, hogy kijelentem: ez már nem az én bajom, hanem a gyerekemé...

(Park kiadó, 1992.)

Bálint Alice: A gyermekszoba pszichológiája

A gyermekkori szexualitás kérdése rendszerint minden nagyközönségnek szóló gyereknevelési szakkönyvből, babakönyvből kimarad, sejtetve, hogy ezek a problémák ebben az életkorban még nem tartoznak az elemzésre méltóak közé. A szobatisztaságról is csak gyakorlati szemszögből írnak, anélkül, hogy a dolog lelki hátterét elemeznék. Lelkiismeretesebb szerzők manapság már azért megemlítik, hogy a kisgyermeket nem szabad megszégyeníteni, ha nemi szerveivel játszadozik, de szembeötlő, hogy mennyire előtérbe kerültek a gyakorlatias, gondozással összefüggő tudnivalók, s milyen ritka az olyan mű, mely a kisgyermek testi teljesítményeinek elemzése mellett a szülő-gyermek kapcsolat alakulásáról is hasonló színvonalon értekezik. Elvértve kapható csak olyan szexuális felvilágosító kiadvány, mely kivitelében és tartalmában egyaránt a kamaszkorukat még el nem ért gyerekekhez szólna. (Bizonyára sokan emlékeznek még rá, milyen elképesztő viharokat kavart néhány évvel ezelőtt a svéd eredetiből fordított Peti, Ida és Picuri: Sokakat zavart a kiadvány nyíltsága és természetessége, pedig a prúd, titkolódzó könyvek nagyobb kárt okoznak, mintha semmilyen célzott felvilágosításra sem kerülne sor.

Bálint Alice (Ferenczi Sándor tanítványa), hatvan évvel ezelőtt írta a Gyermekszoba pszichológiáját, s a hazai szexuális erkölcs lassú fejlődésének tudható be, hogy máig sem vesztette el aktualitását, sőt, kifejezetten hiánypótló mű, mert a nagyközönség számára is érthetően magyarázza meg az Ödipusz-komplexus, a kasztrációs komplexus és az ösztönök nevelésének összefüggéseit. A szerző konkrét eseteleírásokkal, párbeszédrejelletekkel teszi érzékletessé mondanivalóját, számtalan olyan „apróságra” hívja fel az olvasó figyelmét, ami felett el szoktunk siklani, anélkül, hogy fontosságát sejtjenék. A mű inkább elemző, ismertető jellegű, de ennek ellenére konkrét segítséget kaphatunk a szexuális neveléshez. Bálint Alice első lépésként a szülőkből, nevelőkből élő gátlások és korlátok feloldását javasolja, eszményként az őszinte természetességet állítja elé. Mint kiderül, számos felnőttkori komplexusnak gyermekkori traumák az okozói, melyek tulajdonképpen egyszerűen megelőzhetők lennének, ha nem restelnénk a kellő pillanatban nevén nevezni a dolgokat. Ha például egy kisgyermek kezdettől fogva úgy nő fel, hogy az ellenkező nemű testvér vagy szülő meztelenségének látványa természetes és mindennapos, akkor talán nem, vagy csak igen kismértékben lesz kasztrációs félelemnek kitéve. A szülők egymás közötti kapcsolatának feldolgozása kevesebb gondot jelent az Ödipusz-komplexussal küzdő gyermeknek, ha nem övezi titokzatosság, és nem hagyják figyelmen kívül anyja/apja „megszerzésére” irányuló törekvéseit, hanem megfelelően reagálnak rá. Fontos, hogy a nemi életre és a születésre vonatkozó felvilágosítások őszinték legyenek (bár a gólyamesével manapság talán már egyetlen szülő sem kísérletezik), és akkor hangozzanak el, amikor a gyerek igényli.

A szülők példája döntő jelentőségű és nagyobb horderejű, mint az öröklött tényezők – vallja Bálint Alice – s némi pszichológiai beleérző-képességgel könnyebbé, felszabadultabbá tehetik gyermekük életét.

(Kossuth könyvkiadó, 1990)

Avar Pál: Hősterápia

Amikor valaki életének mélypontján pszichoterapeutához fordul, mert egyedül képtelen válságából kilábalni, először rendszerint a felmerült problémák és válságok elemzésére kerül sor. Talán hosszú órákon át másról sem esik szó, mint kudarcról és vereségről, s ezek újbóli átélése konzerválhatja a hangulati mélypontot. Avar Pál módszere, a hősterápia, éppen ellenkező előjelű. A terapeuta olyan múltbéli mozzanatok után kutat a páciensének életében, melyekről elmondható, hogy sikeresek, önmegvalósítóak voltak, s az illető úgy érzi, képességeinek maximumát nyújtotta az adott szituációban. A terápia során minden oldalról körbejárják ezt a mozzanatot. Többször is részletesen megbeszélik és elemzik az egyes részleteket, a terapeuta arra is alkalmat nyújt, hogy páciense újabb és újabb momentumokkal gazdagíthassa „eposzát”, azaz hőstörténetét. Az irodalmi párhuzam nem a véletlen műve, hiszen a könyv egyik részletéből kiderül, hogy a szerző maga is behatóan foglalkozik az irodalommal, s „az írói alkotó munkához való hasonlósága miatt” nevezte el a heroikus mozzanat (identitásmozzanat) keresését hősterápiának. Miután a hőstörténet megszületett, a terapeuta lehetőséget ad betegének arra, hogy élményét egy csoportban is előadhassa, ahol várhatóan újabb kérdéseket tesznek fel neki, ezzel újabb bővítésekre adnak lehetőséget, s elismeréssel övezik múltbéli teljesítményéért. A terápia célja végső soron az identitás újbóli megtalálása, az önbizalom erősítése. A hatásmechanizmus valóban rokon a nemzeti hősi eposzok közönségre gyakorolt hatásával. Az alkoholbetegek kezelésére alkalmazott háromszög-terápia leírása, és a montázsszemélyiségről szóló fejtegetések tanulságos kiegészítései a konkrét esetek leírásával gazdagított műnek, melynek ötleteit nemcsak a pszichiáter alkalmazhatja sikerrel, hanem a mindennapi családsegítő munkában, sőt a családon belül is hozzájárulhat a mindennapi konfliktusok leküzdéséhez vagy elviseléséhez.

(Magvető, Gyorsuló idő)

Allan Pease: Testbeszéd Gondolatolvasás gesztusokból

A gesztusnyelvről ma már az iskolában is tanulnak a gyerekek, a gimnáziumi nyelvtankönyv is foglalkozik ezzel a kérdéssel. Ha Allen Pease szórakoztató, érdekes könyvét végiglapozzuk, minden biztonnal elcsodálkozunk azon, hogy valójában milyen rengeteg gesztust alkalmazunk nap, mint nap, de milyen kevésbé vagyunk tudatában használatuknak és jelentésüknek. A nem verbális kommunikáció kutatása a hatvanas években kezdődött. A megfigyelések azt mutatják, hogy a teljes közlésrendszernek mintegy 60 százaléka gesztusainkból áll: elsősorban nem információátadásra használjuk, hanem attitűdök, magatartások kifejezésére. Ráadásul az ezek többségében öntudatlanok a gesztusaink, nem egyszer szavainkkal ellentétes dolgokat fejeznek ki. Miközben beszélgetőpartnerünk szavaira figyelünk, mozdulatai, arcmimikája akaratlanul is befolyásol minket. A szerző hasznos tanácsokat ad arról, hogy miként sajátíthatjuk el a testbeszédet, hiszen, mint írja, „érdemes pozitív, nyílt gesztusokat elsajátítani és használni, hogy kommunikálni tudjunk másokkal, és hogy kiküszöbölhessük a negatív jelzéseket adó gesztusokat.” Ha például televíziózás közben kikapcsoljuk a hangot, kis idő elteltével a nem verbális kommunikáció alapján is megértjük, hogy mi történik. A könyv többi része a társasági, üzleti és a mindennapi élet gesztusaival, és ezek elemzésével foglalkozik gazdag képanyag alapján.

(Park kiadó, Hétköznapi pszichológia, 1990.)

Nils Christie: A fájdalom korlátai

Nils Christie norvég jogász, szociológus, az oslói egyetem kriminológia professzora, a büntetés-végrehajtás filozófiai és szociológiai kérdéseinek kutatásával foglalkozik. A fájdalom korlátaiban az igazságszolgáltatás dilemmáit veszi sorra: a büntetésekkel szándékosan fájdalmat okozunk, pedig „az ember okozta fájdalom csökkenéséért küzdeni kell”. A deviancia nem más, mint kísérlet valamiféle közlésre, ideális volna tehát, ha a büntett párbeszéd kiindulópontjává válna. Egyes társadalmakban van is erre példa: a bűncselekményekben érdekkonfliktusok kifejeződését látják. A szerző elsőként a kényszergyógykezelés intézményét elemzi: A humanizmus álarca mögé bújó „gyógykezelő-központok” valójában nem sokban különböznek a közönséges börtönöktől, s mint kiderül, hatékonyságuk sem jó. Egyedül arra szolgálnak, hogy a nem kívánatos, deviáns elemeket eltüntessék az utcákról. Christie számára az elrettentésnek nevezett neoklasszicista, (mert felvilágosodás kori előzményekre visszatekintő) általános prevenció sem jelent megoldást: mint egyes tanulmányokból kiderül, a halálbüntetés megléte nem befolyásolja egy ország gyilkossági statisztikáját. Elismeri ugyan, hogy a büntetésnek van elrettentő hatása, s hogy ezt a hatást nem nélkülözhetjük az igazságszolgáltatásban. Az intézkedések célpontja azonban a nagyközönség, hiszen nem azok érdekében okoz fájdalmat, akik elszenvedték a bűncselekményt.

A szerző negatív tendenciaként értékeli a számítógép bevonását az igazságszolgáltatásba, mert általában elvész a bírói döntéshozatal esélye, másrészt pedig problematikus, hogy ki döntsön a gépbe táplálható értékrendszer fokozatairól. A komputer továbbá azt sugallja, hogy a konfliktusoknak megoldása van, pedig nem is biztos, hogy ezekre a válaszokra és megoldásokra szükségünk van, lehet, hogy fontosabb a konfliktusokkal való együttélés képességének a kialakítása.

Mis Christie a hatalom decentralizálásában, az államhatalom gyengülésében látja a megoldást: ideálja az úgynevezett „részvételi igazságszolgáltatás”. Ennek során lehetőség nyílik az egyéni tényezők beható vizsgálatára, a konfliktus megoldásában áldozat és elkövető egyaránt aktívan részt vesz, a feleknek alkalma nyílik a normák tisztázására, a büntetés – illetve e helyett inkább a jóvátétel – megegyezés tárgyát képezi. A büntetés folyamat így dialógussá változna.

(Európa, 1991. Mérleg könyvek)

Bakó Tihamér: Titkok nélkül. Lélektani vizsgálódások az öngyilkosságról

Mi magyarok két dologban járunk elől a világstatisztikában. Az egyik az alkoholfogyasztás, a másik az öngyilkosság. Bevégeztetett – szokták mondani, ha valaki felett búcsúbeszédet mondanak a sírnál. Az emberi halál tulajdonképpen már születése pillanatában eldöntött. Egyikünk sem él örökké. Előbb-utóbb mindnyájan abba a helyzetbe kerülünk, hogy úrbeszédet mondanak fölöttünk. Persze a halálalokok szerint azért van különbség. A legtöbb ember úgymond egymaga hal meg. Ki balesetben, ki valami betegség kapcsán, ki végelgyengülésben. Az emberek egy másik embercsoportja önkezeléssel vet véget életének. Ezen másik embercsoport tagjai üzeni akarnak tettükkel szülőknek, házastársaknak, szeretőnek. Igen, az öngyilkosságok okai visszavezethetők valamilyen interperszonális kontaktus zavarára.

Bakó Tihamér a könyv szerzője maga is sokat foglalkozott az öngyilkosságot megkísérlő emberek viselkedésének, tette motívumainak kutatásával. Idézet a könyvből:

„Az öngyilkosságot megkísérelt személyek döntő többsége különböző jellegű és szintű szakellátásban részesül. Főleg azok az egyének, akiknél a kísérletet követően szomatikus orvosi ellátás is szükséges (sebészeti beavatkozás, detoxikálás stb.).

Saját gyakorlatomban egyre több irányból nyerhettem betekintést azáltal, hogy a kutatás során különböző intézményekben fordulhattam meg. Így többek között lehetőség nyílt ezt a kapcsolatot megfigyelni a sebészeti beavatkozást ellátó részlegen, a detoxikálást folytató belgyógyászati osztályon, továbbá a kísérlet után továbbra is veszélyeztetett személyt felvevő pszichiátriai vagy krízisosztályon, avagy a kezelést ambuláns keretek között folytató krízis illetve pszichoterápiás ambulancián.

A segítők részéről megnyilvánuló reagálást, nagy szélsőségek jellemezték. Az egyik pólust a teljes elutasítás és megvetés jellemzi, a másik póluson pedig a szinte fanatikus meg-mentési szándék figyelhető meg. Viszonylag ritkán volt tapasztalható a megtervezett terápiás viszonyulás.”

Ugyanis a feladat első része, kétségtelen, hogy a páciens visszacibálják az életbe, s ez többé-kevésbé szakorvosi rutinmunka. A feladat második része csak ezután következik. Valóban felhagyott-e a beteg az öngyilkosság szándékával? A teljes gyógyulás érdekében milyen szakembereket kell bevonni a kezelésbe? A kiváltó okok pontos megismerése mellett a beteg környezetének mely tagjait szükséges bevonni a gyógyító munkába?

Az önpusztító krízishelyzet megnyugtató módon csak akkor szűnik meg a legtöbbször, ha páciens is ráébred, hogy „doktor úr, hülyeséget csináltam”, és olyan privát környezetbe tér vissza, hogy a hasonló eset bekövetkezése valószínűleg évekig a nullára csökkenhet.

Persze az esetek többsége nem ilyen egyszerű. Társadalombiztosítási receptlapon nem lehet a hűtlen, családját elhagyó házastársat felszólítani, hogy térjen vissza. A goromba, esetleg alkoholista, netán idegbeteg szülőt sem lehet „gyógyulni parancsolni” orvosi javallat keretében. A patikában gyógyszereket és nem jó szülőket, hűséges szeretőket árulnak receptre. Az esetek többségében az ilyen önpusztító személyek hiába „üzennek” tettükkel az általuk szeretett másik embernek. A kívánt eredeti állapot nem áll vissza, maximum sajnálatot válthat ki a „másikból”, a dolog zsarolásjellegéről nem is beszélve. A fő feladat a krízishelyzetben lévőket újból „talpra állítani”, visszaadni önbizalmukat, életkedvüket. Ez utóbbi nem mindig a legkönnyebb eseteket, szituációkat jelenti. Az ilyen területeken dolgozó pszichológusok igen kemény szakmai, idegi megterhelésnek vannak kitéve.

A közélet úgy tartja, hogy az orvosok stabil, segítőkész emberek. Nem mindig van így, hiszen az orvos is csak egy ember. Egy felmérés szerint például, Kaliforniában az orvosok

körében az öngyilkosság előfordulási aránya, duplája az amerikai átlagnak. A lelki terhelés nem kevés, hiszen egy-egy kikerülhetetlen kudarc egy emberélet végét is jelenti. Ez járhat sértődöttséggel (hogyan tehetett ilyet a kezelőorvosával!), lelkiismeret-furdalás (szakmai szempontból nem rontottam el valamit?) egészen az azonosulási vagy önpusztító fantáziálásig.

A Titok nélkül c. könyv szerzője őszintén ír a szuicid krízisek emberi, szakmai háttéréről, a kezelőorvos emberi tépelődéseiről.

Cserépfalvi Kiadó. Budapest 1992.

t.a.

Szexuális felvilágosítás és nevelés, AIDS megelőzés

Mindazoknak szól ez a könyv, akik tevőlegesen hozzájárulhatnak a fiatalok szexuális felvilágosításához, és az AIDS-elleni prevenciót is fontosnak tartják. Azaz minden szülőnek, orvosnak, védőnőnek és főként valamennyi pedagógusnak. Ám hogyan fog megszületni a passzív befogadásból (elolvasunk egy újabb tanulmány-gyűjteményt) az aktív cselekvés (a szex-educáció elterjesztése Magyarországon)? Kinek a feladata - ne kerteljünk: kötelessége! - felkészíteni a gyermeket a szexuális életre? A társas életre, a társadalmi életre ... a sor még bővíthető - ezt jól tudjuk. Háríthatunk: a szülő az iskolára - és megfordítva. Érthető, hiszen a kutatások arról tanúskodnak, hogy az emberek közel 50 százaléka küzd valamilyen szexuális problémával; életkorra, nemre, iskolai végzettségre való tekintet nélkül (tehát lehet, hogy az orvos is, a tanár is ...). Azért mégsem kellene ezt a kényes kérdést misztifikálni.

Magyarországon jelenleg az un. családi életre nevelés a biológia, a testnevelés és az osztályfőnöki órák hatáskörébe utaltatott; tegyük hozzá: meglehetősen nagy tanári szabadságot biztosítva. Azaz akár ejteni is lehet a kérdéskört, hiszen annyi más fontos témát találhat a lelkes osztályfőnök. Ugyancsak álmegoldásnak tűnik az iskolaorvos vagy egyéb külső, hivatott személy meginvitálása évi 1 illetve 2-szer 45 perces időtartamra.

Tekintsük közös kudarcnak (szülők, pedagógusok és egészségügyiek) azt, hogy hazánkban a 18 éven aluli nők születeinek és abortuszainak száma kedvezőtlenül magas. Tendenciájában emelkedő: 1000 serdülőből évente 30 esik teherbe - ebből 18 megszüli gyermekét, 12 megszakíttatja terhességét. A tinédzserek szexuális aktivitása közismert tény, és az is, hogy világviszonylatban egyre korábban kezdik a nemi életet. Amikor gyermekünk/diákunk a szülés vagy abortusz dilemmáját tárja elének, már csak rossz tanácsot adhatunk.

Ha megelőzésre törekszünk, nem kezdhetjük felvilágosító tevékenységünket a középiskolában. A felmérések szerint ugyanis 16 évesen, tehát 2. osztályban, kezdi meg szexuális életet a szakmunkástanulók 57 százaléka. Ugyanakkor a szakközépiskolások 32 százaléka, míg a gimnazisták 27 százaléka aktívnak tekinthető. Többen kételkedve fogadják a statisztikákat, viszont a számok nagyságából azt nyugodtan levonhatjuk, hogy a szakmunkásképzőkben kell a legsürgősebben cselekedni. Preventív tevékenységünket minden bizonnyal 12 éves kor előtt kell elkezdeni. Sőt utópista nézeteim szerint óvodától egyetemig - az életkori sajátosságokat figyelembe véve - oktatásunk örökzöldje lehetne a testi higiénára és a szexuális kultúrára nevelés.

A felsőoktatásban főleg az orvos-és tanárképzésben résztvevőket kellene végre naprakész elméleti ismeretekkel ellátni, és felvértezni gyakorlati, módszertani alapokkal, hogy képesek legyenek tanítványaiknak átadni azokat. Ez lenne a vágyott jövő, de addig sem tétlenkedhetünk. Az optimistábbak még mindig postgraduális képzésben reménykednek. Szép is volna! A magam részéről biztos vagyok abban, hogy az anyagi lehetőségek szűkösségére hivatkozva a szexuális nevelés széleskörű bevezetése újból elodázódik. Továbbá arról is meg vagyok győződve, hogy mindez elsősorban szemlélet és hozzáállás kérdése, s a pénzihiány csak másodlagos akadály. Gondoljunk például a fakultatív hitoktatás feltételeinek gyors megteremtésére (még tanári szak is indult).

Dr. Aszmann Anna kötetbeli tanulmányából értesülhetünk arról az 1973-as - 20 éves! - minisztertanácsi rendeletről, mely az állami oktatás minden szintjén kötelezővé tette a családi életre nevelést. „A lelkesedés és az aktivitás néhány évig tartott. (...) Az is világossá vált, hogy erre a feladatra sem a pedagógusok, sem az orvosok nincsenek felkészülve. Alig van jó

szemléltető eszköz: kép, film, dia.” Megállapíthatjuk, hogy a 20 éves konklúzió mit sem veszített aktualitásából, ezen alapul fentebb kifejtett véleményem.

Mi hát a teendő? Ki kezdje? Hol? Mikor? Hogyan? Az évek óta készülő Nemzeti Alaptantervben talán majd helyet kap a szexuális nevelés, vagy valami hasonló. Ki tudja? Most még mindig olyan képlékeny, várni kell XY állásfoglalására... Tényleg várjunk? Mire is pontosan? Ki csinálja majd helyettünk - pedagógusok helyett - jobban?

Félő, hogy az AIDS terjedése fogja fellendíteni a szex-oktatást. A halálos kór ellen világméretű összefogással vehetjük fel a harcot (s esélyeink így sem túl kedvezőek, de nincs sok választásunk). Mivel a HIV vírus részben szexuális úton terjed, az AIDS-preveníció szükségképpen nemi felvilágosítás is. Ugyancsak összekapcsolható a kábítószerellenes propagandával. Ezekben a kérdésekben Forrai doktornőék könyve korszerű (háttér) információkat ad. Megelőző tevékenységünket az is segíti, hogy a nemzetközi kampány hullámai elérték Magyarországot. Így pl. az AIDS Világnap kapcsán felvilágosító kiadványokat, filmeket juttattak el az iskolákba, orvosi rendelőkbe; s az ország számos pontján előadásokat tartottak. Mindezt jelentős előrelépésnek tartom, akkor is, ha az iskolák egy része nem éli a felkínált lehetőséggel. Demokráciára törekszünk, a megelőzés is fakultatív. De abban talán létezik nemzeti konszenzus, hogy a kábítószer és az AIDS nem fog megállni határainknál. Az Amerikához és Nyugat-Európához képest kedvezőbb előfordulási mutatók ugye nem nyugtatnak meg senkit?

Az érem másik oldala, hogy - tapasztalataim szerint - az AIDS-elleni propaganda megelőzte hazánkban a szélesebb körű, több korcsoportra kiterjedő szex-edukációt. Egy nemzetközi találkozón az derült ki számomra, hogy hasonlóan játszódott le mindez Bulgáriában, Szlovákiában, Romániában és Lettországon is. Jó ez így?

Fontos, hogy a diákok halljanak pl. a homoszexualitásról. Viszont az AIDS-kapcsán - iu medias res - sok 13-14 éves legelsőként az anális közösülés problémáival ismerkedett meg. Ez azért töprengésre ad okot: talán a 20. század végén nem ártana helyükre tenni a dolgokat legalább a szexuális nevelés vonatkozásában. A néprajzkutatók leírásai alapján csak irigykedhetünk a preindusztriális társadalmak - melyeket hajlamosak vagyunk primitívnek nevezni - pedagógiai sikerein. Jó lenne kampányjellegű elárasztás helyett tematikailag átgondoltan, kiegyensúlyozottan átadni ismereteinket - feltéve, hogy vannak.

Számomra fő értéke, vonzereje a Szexuális felvilágosítás és nevelés című könyvnek, hogy a tanulmányokat, kutatási beszámolókat gyakorlatok követik: szerepjátékok, tesztek, rajzos, csoportos feladatok mintegy 60 oldalon keresztül, minimális anyagszükséglettel. A jelenlegi bizonytalan helyzetben éppen ötletekre, módszertani tanácsokra van a legnagyobb szükség. Hiszen azt a legtöbb tanár megtapasztalta, hogy itt porosz utas ismeretközvetítéssel - „pénisznek nevezünk kettőspont” - nem ér el eredményt.

A kötetet játékos - az elnevezést tisztelettel megkérdőjelezem - matematika példatár zárja. A feladatok szövegeit az AIDS elleni küzdelem jegyében fogalmazta meg Morva Gábor matematika tanár; s alsó korhatáru a 7. osztályt jelölte meg. Bizar ötlet volna? Szoktassuk inkább magunkat a gondolathoz, készítsük jól elő a „terepet”, és próbáljuk ki!

Javasolnám a szimpatizánsoknak, a még hezitálóknak - tehát mindazoknak a pedagógusoknak, akik jelenleg a szexuális nevelés kérdésében az érzelmi forradalmiság kellemes állapotában leledzenek -, hogy először Dr. Ballár Piroska és Dr. Aszmann Anna e könyvben található gyakorlati megközelítésű írásait vegyék szemügyre. Eddigi tapasztalataim alapján megállapításaimmal, tanácsaimmal maximálisan egyetértek. Például azzal, hogy az oktatási program garanciája a pedagógus személye (személyisége), aki felvállalja és elindítja azt.

A programhoz csatolt használati utasításban Dr. Forrai Anna félévente minimum 2-2 különóra megtartását javasolja szerényen, mert realista. Persze ez édeskevés! Ráadásul a többség felkészülhet arra, hogy az iskola semmiféle extra támogatást nem ad: nem lesz különóra-keret, sem óradíj, sem csoportbontási lehetőség, sem semmi. Maradnak tehát az osztályfőnöki órák, melyekkel a tanár viszonylag szabadon rendelkezik. Továbbá tábla, kréta és óriási információéhség. Rendezkedjünk be önállóságra! Vágjunk bele, ha eddig nem tettük volna! Mint tudjuk, a lelkesedést a víz nem olthatja el.

(Budapest, Holista Kiadó. 1992.)

KÁ

Törvényhozás előtt

A Btk. és a büntetés-végrehajtási törvény fiatalkorúakat érintő módosításai (Egy be nem teljesült remény)

E rövid kis áttekintés alcíme már sugallja a szerző csalódottságát, amely a Btk. és a Bv. törvény módosítása kapcsán alakult ki, részben a módosítás egészére nézve, részben ezen belül a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás tekintetében. A parlament által elfogadott változtatások, „reformok” sajnálatos módon elkerülték a szankciórendszer lényeges átalakítását. Így elmaradt a szabadságvesztés büntetés és a zárt intézeti megoldások nyomasztó túlsúlyának megingatása, elmaradt a fiatalkorúak - változtatásra ugyancsak rászoruló büntetőjogának, büntetési rendszerének és büntetés-végrehajtásának új alapokon történő átgondolása, törvényi átalakítása. A Bv. Törvény módosítása hozott néhány, már elkerülhetetlen és a nemzetközi normák és elvárások által is sürgetett előrelépést, főleg emberi jogi vonatkozásokban. Pl. a fenyítések (a börtönben alkalmazható büntetések) köréből (Bv. tvr. 42. szakasz) eltávolították az emberi jogokat és a nemzetközi normákat egyaránt sértő fegyelmi büntetéseket, úgymint a soron következő alkalomra eltiltás attól, hogy az elítélt csomagot kapjon, látogatót fogadjon, vagy a fegyelmező részlegbe utalást, amely több fegyelmi büntetést is halmozott (ez utóbbi két fenyítés korábban sem vonatkozott a fiatalkorúakra), s amelyek a külvilággal való kapcsolattartástól megfosztást alkalmazta büntetésként, de az elítéltek jogainak és kötelezettségeinek emberi jogi szempontból történő átgondolását is tartalmazza a módosítás. Ezek és még az összes további módosítások azonban csak részleges, a korábbi alapkoncepciókat érintetlenül hagyó változások, amelyek lényegesen nem érintik a büntetés-végrehajtást, sem a felnőtt-korúak, sem a fiatalkorúak vonatkozásában. Az eddig uralkodó büntetési ideológia, tradicionális büntetési rendszer a tett-arányosság szellemében a szigorodás irányába tolódott, s a szabadságvesztést felváltó alternatív szankciók továbbra sem jutottak szerephez.

Pedig a nemzetközi normák már több mint egy évtizede felhívják a figyelmet a fiatalkorúakkal szembeni büntetőjogi beavatkozás specifikumaira s egyáltalán a büntetőjog rendkívül korlátozott érvényére és alkalmazhatóságára ezen elkövetői körön belül. Az ENSZ 1985-ben kelt un. Pekingi Szabályai hangsúlyozzák, hogy a fiatalkorú személyes szabadságát csak gondos mérlegelés alapján lehet korlátozni, és ennek a lehetséges minimumra kell szorítkoznia. Szabadságvesztés büntetést csak akkor szabad kiszabni, ha a fiatalkorút olyan súlyos bűncselekményért ítélik el, ami személy elleni erőszakkal valósul meg, vagy pedig már súlyos bűncselekmények elkövetésében is megnyilvánuló konok bűnözésről van szó, és más megfelelő válasz nem adható. (1.) A Pekingi Szabályok tehát a fiatalkorúak vonatkozásában a szabadságvesztés büntetés ultima ratio (végső megoldás) jellege mellett foglal állást, ami annyit jelent, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők börtönbe küldését elsősorban az erőszakos bűncselekmények elkövetőivel szemben tartja indokoltnak. Minden más esetben alternatív szankciók alkalmazását javasolja, úgymint a – gondozást, irányítást és felügyeletet – a próbára bocsátást, a magatartási és viselkedési renddel egybekötve – a közérdekű munkát – a pénzügyi jellegű büntetéseket, különösen a kártalanítást, a jóvátételt, ez utóbbinak a munkával

kiegyenlíthető formáját is – a közbenső kezelést, vagy egyéb kezelés elrendelését – tanácsadáson, csoportos tréningen, vagy egyéb csoportos foglalkozáson való részvétel elrendelését –, nevelőszülői, lakóközösségi, vagy más, nevelő környezet általi gondozás elrendelését. Ezekkel a gondolatokkal egybehangzóan fogalmaz a gyermekek jogairól 1989. november 20-án az ENSZ közgyűlése által elfogadott Egyezmény is. Ez kimondja, hogy a gyermekek (18. életévet tekintve az egyezmény a gyermekkor határának) őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy velük szemben szabadságvesztés büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal. (2.)

Hazánkban azonban a bűnelkövető fiatalok büntetőjogi kezelésének, és ezen belül a zárt intézeti megoldások alkalmazásának nincs elegendő és jól működő alternatívája, ami annyit is jelent, hogy a fiatalok börtönét (elsősorban fiatalok férfiak vonatkozásában) nem csupán a személyi erőszakkal megvalósított bűncselekmények elkövetői töltik meg, hanem túlnyomó többségükben a vagyon elleni bűncselekmények elkövetői, akikkel szemben a legtöbb nyugat-európai országban igyekeznek szabad közösségben végrehajtható büntetési alternatívát alkalmazni. Konkrét adatokkal alátámasztva állításunkat: Ha megvizsgáljuk az 1991. évi statisztikákat, azt látjuk, hogy az összes végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt fiatalok létszáma 872 fő volt, amelyből 779 főt (89,3 százalék) vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt küldött a bíróság börtönbe. A teljes igazság kedvéért tovább kell finomítanunk adataink értelmezését, hiszen a 779 vagyon elleni bűncselekmény magában foglalja a rablás bűncselekményét elkövetőket is (251 fő), amely cselekmény személy elleni erőszakkal valósul meg. Ez esetben a Pekingi Szabályok is indokoltnak tartják a végrehajtó szabadságvesztés alkalmazását. Azonban még így is marad 528 fő (amely az összes végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt 60,5 százaléka), akik lényegében személy elleni erőszak alkalmazása nélküli, tehát tisztán vagyon elleni cselekményt követtek el. Velük szemben a börtönbüntetés nem indokolt, sem a Pekingi Szabályok, sem a józan ész megfontolása szerint. Eltérő a helyzet az utóbbi években a fiatalok lányok vonatkozásában, hiszen radikálisan lecsökkent mind a szabadságvesztésre ítélt, és azt töltő, mind a javító intézeti nevelésüket töltő lányok száma. 1992-ben a javítóintézeti nevelésüket töltő lányok száma 23, a szabadságvesztésüket töltőké pedig 28 volt, szemben a nyolcvanas évek második felében kialakult 200 fő körüli létszámmal.

E radikális csökkenés a közelmúlt dekriminalizációs hullámának következményeként értékelhető, tehát az üzletszerű kéjelgés, a közveszélyes munkakerülés büntethetőségének megszüntetésével van összefüggésben. Fiatalok lányok valóban csak súlyos, személyt érintő erőszakos bűncselekmények miatt töltnek szabadságvesztés büntetést a kijelölt intézetben.

Mint láttuk, más a helyzet a fiatalok férfi elítéltekkel. Létszámukat lényegesen nem érintette a dekriminalizáció. Az ő esetükben a börtön elkerülésének egyetlen módja a szankció alternatívák megteremtése volna, illetve a büntetőjogi útról való elterelésnek azon formái, amelyek lehetővé tennék az okozott kár sértettnek történő megtérítését, illetve jóvátétel megfizetését, vagy a jóvátétel fejében történő munkavégzés kialakítását. Az elmúlt évtizedekben világszerte jelentős és tanulságos kísérletek folytak mind az alternatívateremtés, mind a büntetőjogi útról való elterelés vonatkozásában. Csak néhány példát kívánok itt megemlíteni. A Kaliforniában 1961 és 1974 között zajló kísérlet, Community Treatment Project (Közösségi kezelési terv) néven vált ismertté. A fiatalok elkövetők részvétele a közösségi programokban önkéntes volt. Ha a fiatalok a büntetőeljárás első szakaszában, a

rendőrségen úgy nyilatkozott, hogy ilyen programban kíván részt venni, félbeszakították vele szemben az eljárást, s a programok helyszínéül szolgáló szociálpedagógiai intézménybe utalták. Pl. Fiatalok Tanácsadó Hivatalába, Pszichoszociális szolgálathoz, vagy ambuláns családsegítésre. Annak megítélése, hogy a fiatalok részt vehet-e ilyen programokban, a rendőrség dolga volt, míg más esetekben a tárgyalást előkészítő igazságügyi hivatalnoké. Ugyanezen két szerv ellenőrizhette a programok eredményességét, hatékonyságát. Amennyiben a program a fiatalok elkövetők hibájából megszakadt, úgy automatikusan folytatódott a büntetőeljárás. (3.)

A második példát az angol büntető gyakorlat kínálja. Itt alternatív büntetésként szabható ki pl. az ún. Segítő Központ Látogatási Rendje (Attendance Centre Order). Nem csupán fiatalokkal, de 21 életévig fiatal felnőtt korúakkal szemben is alkalmazható. Időtartama legalább heti 12, legfeljebb 36 óra. Az elítéltnak a lakóhelyéhez legközelebbi Segítő Központot kell rendszeresen látogatnia, a meghatározott heti időtartamban. E központokban a fiatal jövőbeli magatartását igyekeznek befolyásolni oly módon, hogy megfelelő szakemberek közreműködésével konstruktív időtöltésre, tevékenységekre tanítják őket, amelyeket akkor is tudnak folytatni, ha elhagyják a Központot. Ilyen fizikai, vagy készségfejlesztő programok lehetnek pl.: motorkerékpár javító tanfolyam, stb. Ez a szankció azonban egyfajta büntetést, szabadságkorlátozást is jelent, hiszen a Segítő Központ stábjá határozza meg a Központban eltöltendő idő tartamát, alakítja ki a szükséges programot. A szabadság korlátozása azonban konstruktív módon történik, mert olyasmint kínálnak, amit az elkövető a jövőben is tud hasznosítani.

Másfajta megoldást kínál a szintén Angliában alkalmazott ún. Ellenőrzési Rend (Supervision Order), amelyet csak fiatalok ellen folytatott eljárásban alkalmaznak. Az ellenőrzést vagy a helyi hatóság (önkormányzat szociális ügyekkel foglalkozó részlege), vagy a hivatásos pártfogó végzi. Az ellenőrzés érintheti a fiatalok tartózkodási helyét, mentális kezelésben való részvételét, s jelenthet ún. közbeeső kezelést (intermediate treatment). Ez utóbbi jogintézmény némi magyarázatra szorul: a veszélyeztetett gyermekeket Angliában igyekeznek nem elszakítani családjuktól (ezzel kielégítve a Pekingi Szabályok a családi szocializációt elsődlegesnek tartó, és mindenek felett azt támogató alapelvét, szemben az intézeti megoldásokkal) s nem helyezik el őket zárt intézetekbe, hanem meghagyva őket eredeti szülői környezetükben, a bíróság rendelkezése alapján egy másik, a korábbi környezettől eltérő baráti, iskolai környezettel hozzák őket kapcsolatba. A segítségnyújtás e program keretében a szülők felé is irányul. E jogintézménynek is két formája van, a belátás szerinti közbeeső kezelés (ez esetben az ellenőrző személy határozhatja meg, hogy milyen beavatkozási, kezelési formákra van szükség), valamint a bíróság által meghatározott közbeeső kezelés, ahol a programokat és magatartási korlátokat a bíróság írja elő. (4.)

A bemutatott elterelési vagy alternatív megoldások közül a magyar Btk. egyet sem ismer. Talán az egyetlen kivételnek tekinthető a kábítószerrel való visszaélés vonatkozásában bevezetett, hazánkban merőben új technikai megoldás. Ez bizonyos mértékű áttörést jelent a merev, tradicionális szankciórendszeren, amiben elképzelhetetlen az elkövetőnek biztosított választás a nem is létező alternatívák között. Az új megoldás szerint az elkövető elkerülheti a két évig terjedő szabadságvesztés büntetést, ha helyette legalább hat hónapig tartó folyamatos gyógykezelésnek veti magát alá, s ezt az elsőfokú ítélet meghozataláig a bíróság előtt igazolja. Ez esetben a módosított büntetőeljárás-jogi szabályok szerint, az eljárás felfüggesztése

kötelező. Ily módon a szabadságvesztés büntetés az elkövető számára elkerülhető. A módosítás ugyan vonatkozik mind a felnőtt, mind a fiatalkorú kábítószerrel visszaélő személyekre (csak a fogyasztókra és nem a kereskedőkre), mégis a fiatalkorúak vonatkozásában különösen jelentős, hiszen a fogyasztók körében túlnyomórészt 18 év alattiakat találunk. Ez a megoldás tehát lehetőséget nyújt a szabadságvesztés büntetés elkerülésére, s alkalmat nyújthat a kábítószerrel való függőség felszámolására. A börtön lehetséges és értelmes alternatívái azonban legnagyobb részben hiányoznak a hazai Btk-ból, illetve a meglévők végrehajtásának feltételei vagy teljesen – mint pl. a közérdekű munkánál a felnőtt korúak esetében – vagy részlegesen hiányoznak. Jómagam értetlenül állok a törvényalkotó azon döntése előtt, miszerint a közérdekű munkát a fiatalkorúakkal szemben nem lehet alkalmazni. A módosítás indokolása sem ad semmilyen magyarázatot. Pedig a közérdekű munka a fiatalkorúak esetében is reális alternatíváját nyújthatná a börtönbüntetésnek alkalmas feltételek esetén, ahogyan ezt teszi is több nyugateurópai országban. Valószínűleg e döntés elhallgatott, de egyetlen reálisnak látszó indoka az, hogy a fiatalkorúak esetében is hiányoznak azok az infrastrukturális feltételek (hivatásos pártfogók és igazságügyi szociális munkások hatékonyabban működő és kiterjedtebb hálózata), amelyek az ilyen szabad körülmények között végrehajtható büntetési formák hatékony és értelmes megvalósításához szükségesek volnának. A szabad közösségben végrehajtható alternatív szankciók működésének alapvető feltétele ugyanis a fiatalkorú pártfogói hálózat továbbfejlesztése és átalakítása, igazságügyi szociális munkások minél nagyobb számban történő részvétele az alternatívák megszervezésében és végrehajtásában, s talán a mai nevelési tanácsadókhoz hasonlítható gondozási, vagy segítő központok hálózatának létrejötte. Ez utóbbi intézményben a hozzáértő szakemberek a szükséges tréningeket, csoportfoglalkozásokat, vagy akár egyéni segítségnyújtást biztosíthatnák a rászorulóknak, illetve ezen intézmények programjai aktív részeit képezhetnék a szabad közösségben töltött alternatív büntetéseknek, mely programokat vagy a bíróság, vagy a pártfogó határozhatja meg.

A Bv. törvény rendelkezései lényegileg és speciálisan nem érintették a fiatalkorúak börtön büntetésének végrehajtását. Lehetővé tették rövid tartamú eltávozásukat mind a börtön, mind a fogház fokozatban évi legfeljebb 15 nap terjedelemben. A törvény változatlanul hagyja a javítóintézeti nevelés törvényi szabályozását. Mint ahogy nem érinti, s így semmilyen módon nem korlátozza a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható előzetes letartóztatást, mely következtében nem várható változás az oly sokak által kifogásolt és kritizált jelenlegi gyakorlatban, amelyben javítóintézeti nevelést is megelőzhet gyakran aggasztóan hosszú börtönelmény az előzetes letartóztatásban.

Érthetetlen viszont a törvény azon változtatása, amely lehetővé teszi a fiatalkorúakkal szemben kiszabható szabadságvesztés legrövidebb időtartamának egy napban történő megállapítását, szemben a korábbi három hónappal. Ismertek a börtön negatív hatásai, ezért kifejezetten kártékony és rossz prognózisú döntés lehetővé tenni azt, hogy ebben a negatív élményben akármilyen rövidtartamú szabadságvesztés következtében (amelyet egészen enyhe cselekményekért is ki lehet szabni) részesülhessen a fiatalkorú elkövető.

Rövid és meglehetősen keserű áttekintésünk záró gondolataként csak azt a reményt tudjuk megfogalmazni, hogy a jogalkotók, megértve a fiatalkorúakkal szembeni büntetőjogi beavatkozások különös jelentőségét és fontosságát a bűnözés újratermelődésében, rövidesen

újrágondolják a fiatalkorúak büntetőjogát, és büntetés-végrehajtását, egy következetes és elméletileg is tisztázott büntetőpolitikai koncepció keretében.

Kövér Ágnes

Jegyzetek

1. ENSZ Pekingi Szabályok 1985. november 29. 40133 számú közgyűlési határozat az ENSZ kötelező minimum szabályai a fiatalkorúakkal kapcsolatos jogalkalmazásra. Idézi Lőrincz József: Nemzetközi tendenciák a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. Büntetésvégrehajtási Szakkönyvtár 1992/11 24. old.
2. Az egyezményt idézi előző szerző 34. oldalon.
3. Pusztai László: Elterelés a büntető útról KKT 1991. 28. szám 30-31. old.
4. Kövér Ágnes: A börtönnéesség csökkentésére irányuló angol büntetőpolitika eszközei és beavatkozási szintjei. Magyar Jog 1991. 11. szám 681. old.

5.

Törvényhozás előtt

Levél az Országgyűléshez

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ORSZÁGGYŰLÉSE
OKTATÁSI, IFJÚSÁGI ÉS SPORT BIZOTTSÁGÁNAK

Budapest

Tisztelt Bizottság!

Az alulírott szervezetek arra az elhatározásra jutottak, hogy a gyermek jogairól szóló, New York-ban, 1989. november 20-án elfogadott, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Egyezménynek a magyar jogszabályokkal való összhangja megteremtésének egyes kérdései tárgyában a Bizottsághoz fordulnak.

A gyermekek egyesülési, békés gyülekezési, lelkiismereti és vallásszabadságát érintő, valamint a jogalkotásban az érdekképviseleti, érdekvédelmi szervezetek részvételét lehetővé tevő - a Gyermekjogi Műhely által kidolgozott - szövegszerű törvényjavaslatokat felajánljuk a Bizottságnak azzal a szándékkal, hogy azokat - az e tekintetben autentikus szakértők véleményének figyelembevételével - a törvényhozási folyamatban akár saját bizottsági indítványként felhasználja.

A fenti egyezmény és a magyar jogszabályok harmonizálása érdekében született országgyűlési határozat természetesen a kormány feladatai közé sorolja az ilyen jellegű kezdeményezések megtételét. Horváth Balázs volt tárcanélküli miniszter mellett létre is jött egy kodifikációs és deregulációs bizottság, amely széleskörű elemzést folytat az Egyezmény és a magyar jog valamennyi ága közötti ellentmondások felszámolása érdekében. A mi törvényjavaslataink azonban három olyan, az alkotmányosságot és az emberi szabadságjogokat, valamint a véleménynyilvánítási szabadságát érintő, s voltaképpen egyszerűen megoldható újraszabályozást tartalmaznak, amelyet az Országgyűlésnek mindenekelőtt el kell végeznie.

Mellékelt javaslataink érdemi vitájában készséggel veszünk részt, egyben felhatalmazzuk a Gyermekjogi Műhelyt, hogy a törvényjavaslatainkkal kapcsolatban felmerülő szakmai kérdésekben a Bizottsággal való kapcsolattartásban képviseletünkben fellépjen.

Kifejezzük őszinte reményünket, hogy az Országgyűlés Oktatási, Ifjúsági és Sport Bizottsága nem idegenkedik a jelen polgári kezdeményezések újszerűsége miatt, s egyfelől lehetőséget teremt arra, hogy a javaslattevők a gyermeki jogokkal kapcsolatos - jelen törvényjavaslatoknál bővebb terjedelmű - véleményüket megosszák a Bizottsággal, másfelől a javaslatok felhasználása a Bizottságnak a gyermeki jogok ügye iránti elkötelezettségét is hitelesíti.

Kelt Budapesten, 1993. évi február hó 23. napján

GYERMEKÉRDEKEK MAGYARORSZÁGI FÓRUMA
GYERMEKJOGI MŰHELY
GYERMEKTANULMÁNYOK ALAPÍTVÁNYA

EGYESÜLET A DIÁKÖNKORMÁNYZATOKÉRT
ISKOLAPOLGÁR ALAPÍTVÁNY
ORSZÁGOS DIÁK UNIÓ
ÚJ MAGYAR GYERMEKTANULMÁNYI TÁRSASÁG

Törvényjavaslat a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról

Az Országgyűlés az állampolgári jogegyenlőség megteremtése és a gyermek jogairól Szóló New Yorkban, 1989. november 20-án elfogadott, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Egyezménynek a magyar jogszabályokkal való összhangja biztosításának érdekében az alábbi törvényt hozza:

1. § A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény Második része I. Címe II. fejezetének Közös szabályok alcíme után az alábbi 18/A §-sal egészül ki:

„18/A § A cselekvőképtelen személy törvényes képviselőjének nyilatkozata, illetve a korlátozottan cselekvőképes személy törvényes képviselőjének beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása nem szükséges a cselekvőképtelen, illetve korlátozottan cselekvőképes személyek jognyilatkozatainak érvényességéhez, ha azok egyesületi és békés gyülekezési joguknak közvetlen és szabályszerű gyakorlására irányulnak. Közvetlen gyakorlása az egyesületi, illetve békés gyülekezési jognak a társadalmi szervezet alapítására, bírósági nyilvántartásba vételére, és szervezeti működtetésére vonatkozó tevékenység, illetve rendezvény (gyülekezés) elhatározása, bejelentése és megszervezése. A kizárólag cselekvőképtelen, illetve korlátozottan cselekvőképes személyekből álló társadalmi szervezet az egyesületi és békés gyülekezési jog gyakorlása körében tett meghatalmazó jognyilatkozata érvényes.”

2. § Ez a törvény kihirdetése napján lép hatályba.

Általános indokolás

A Gyermekek Jogairól Szóló New York-ban, 1989. november 20-án elfogadott, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Egyezmény (a továbbiakban Egyezmény) 15. cikkében a Magyar Köztársaság kötelezettséget vállalt a gyermek egyesületi és békés gyülekezési jogának elismerésére.

A gyülekezési jogról szóló 1989. évi I. törvény (a továbbiakban GyTv.) és az egyesületi jogról szóló 1989. évi II. törvény (a továbbiakban ETv.) nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely kizárná a nem nagykorú állampolgárokat a fenti jogok gyakorlásából.

A fenti jogok gyakorlása azonban egyidejűleg szükségessé teszi azt, hogy a társadalmi szervezet ügyintézőjeként, illetve képviselőjeként, valamint a gyülekezés bejelentőjeként és szervezőjeként fellépő személy e tevékenységének gyakorlása során érvényes jognyilatkozat tételére képes legyen. Ilyen jognyilatkozatnak tekinthető a napi gyakorlat alapján a társadalmi szervezet megalakítása, bírósági nyilvántartásba vételére vonatkozó kérelem benyújtása, a társadalmi szervezet működése során felmerülő jognyilatkozatok, illetve a gyülekezési jog gyakorlásakénti rendezvény bejelentése és annak megszervezésével kapcsolatos jognyilatkozatok.

E jognyilatkozatokat a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban Ptk.) 18. §-a a cselekvőképtelen személyek esetében semmisnek

tekinti, 14. §-a a korlátozottan cselekvőképes személyek esetében pedig azoknak érvényességéhez a törvényes képviselőjüknek beleegyezését, illetve utólagos jóváhagyását írja elő. A Ptk. 14. §-ának (2) bekezdése ugyan lehetővé teszi, hogy a korlátozottan cselekvőképes személy egyes esetekben törvényes képviselőjének közreműködése nélkül is tehet érvényes jognyilatkozatot, köthet kisebb jelentőségű szerződéseket, és rendelkezik munkával szerzett keresményével, illetve annak erejéig erre kötelezettséget vállalhat, e kivételek azonban nem elégségesek ahhoz, hogy a nem nagykorú személy az egyesülési és békés gyülekezési jogaival összefüggő jognyilatkozatokat megtegyje, illetve (társadalmi szervezet ügyintézőjeként, illetve képviselőjeként) kötelezettséget vállaljon.

A Ptk-nak a tárgyra vonatkozó rendelkezései tehát korlátozzák a nem nagykorú személyeket az Egyezményben, a GyTv-ben és az ETv-ben elismert jogaik gyakorlásában, mivel kizárják azt, hogy a kizárólag nem nagykorú személyekből álló társadalmi szervezet létrejöhessen, bírósági nyilvántartásba vétessen, s nem nagykorú ügyintézői, illetve képviselői ellássák a szervezet működtetéséhez szükséges feladataikat, amelyekhez számos esetben érvényes jognyilatkozat megtételére van szükség. Ugyanez érvényes a békés gyülekezés bejelentésére és megszervezésére irányuló, nem nagykorú személyek által ellátandó tevékenységre is.

A Törvényjavaslat a Ptk. módosításával lehetővé kívánja tenni egyfelől az egyesülési és a békés gyülekezési jogról szóló magyar szabályozás összhangjának megteremtését, másfelől hozzájárul az Egyezménynek a magyar jogrendbe való beillesztéséhez.

Részletes indokolás

Az 1. §-hoz

A Törvényjavaslat meghatározza a Ptk. 18. §-ában és 14. §-ának (1) bekezdésében meghatározott korlátozás alóli kivételtétel körülményeit, amennyiben kimondja, hogy a cselekvőképtelen, illetve korlátozottan cselekvőképes személyek jognyilatkozata bármely más személy beleegyezése, vagy utólagos jóváhagyása nélkül érvényes, ha az az egyesülési és békés gyülekezési jog közvetlen és szabályszerű gyakorlására irányul.

A Törvényjavaslat felsorolja az egyesülési és békés gyülekezési jog közvetlen és szabályszerű gyakorlásának kritériumait.

A 2. §-hoz

A Törvényjavaslat a törvény hatálybalépését annak kihirdetésétől javasolja, e naptól lehetővé teendő társadalmi szervezet létrehozását kizárólag nem nagykorú állampolgárok által, illetve gyülekezés tartását kizárólag nem nagykorú állampolgárok számára.

Törvényjavaslat a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény módosításáról

Az Országgyűlés a lelkiismereti és vallásszabadság érvényre juttatása és A Gyermekek Jogairól Szóló New York-ban, 1989. november 20-án elfogadott, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Egyezménynek a magyar jogszabályokkal való összhangja biztosításának érdekében az alábbi törvényt hozza:

1. § A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 5. §-ának szövege az alábbira változik:

„5. § A szülő vagy gyám joga és kötelessége, hogy kiskorú gyermekét lelkiismereti és vallásszabadsága jogának gyakorlásában képességei fejlettségének megfelelően irányítsa.”

2. § Ez a törvény kihirdetése napján lép hatályba.

Általános indokolás

A Gyermek Jogairól Szóló New York-ban, 1989. november 20-án elfogadott, az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Egyezmény (a továbbiakban Egyezmény) 14. cikkében a Magyar Köztársaság kötelezettséget vállalt arra, hogy tiszteletben tartja a gyermek jogát a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságra, valamint a szülőknek, illetve a gyermek törvényes képviselőinek azt a jogát és kötelességét, hogy a gyermeket e jogának gyakorlásában képességei fejlettségének megfelelően irányítsák.

Az Alkotmány 60. §-ának (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Ugyanezen szakasz (2) bekezdése kimondja, hogy e jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy tanítsa.

Az Alkotmány 67. §-ának (2) bekezdésében foglaltak szerint a szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák, ez azonban a gyermek vallásszabadságát nem korlátozhatja.

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény (a továbbiakban Tv.) 1. §-a szerint a lelkiismereti és vallásszabadság mindenkit megillető alapvető emberi szabadságjog, amelynek zavartalan gyakorlását a Magyar Köztársaság biztosítja.

A módosítani javasolt Tv. 5. §-a szerint a szülőnek, gyámnak ahhoz van joga, hogy a kiskorú gyermek vallási neveléséről döntsön, és arról megfelelően gondoskodjék. Az Egyezménnyel való összhangot akkor lehet megteremteni, ha a szülő döntési joga nem sérti a gyermek jogának önálló gyakorlását, mert ezzel biztosítja a gyermek számára, hogy a vallás vagy vallások normáit megismerje, és ennek alapján döntsön arról, hogy elfogadja-e, vagy sem. A szülőnek a gyermek e joga gyakorlásában segítséget kell nyújtania, esetleg orientáló tevékenységet kell végeznie, az Alkotmányban biztosított döntési joga azonban nem érintheti a gyermek választási szabadságát.

Részletes indokolás

Az 1. §-hoz

A Törvényjavaslat az általános indokolásban feltárt ellentmondás feloldására az 1. §-ban az Egyezmény 14. cikke 2. pontjának megfogalmazását alkalmazza.

A 2. §-hoz

A Törvényjavaslat a törvény hatálybalépését annak kihirdetésétől javasolja.

Törvényjavaslat a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény módosítására

1. § A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (a továbbiakban: Tv.) az alábbi 32/A és 32/B §-sal egészül ki:

„32/A § (1) Az Országgyűlés és a Kormány elé terjesztendő jogszabálytervezet, valamint a miniszteri rendelet tervezetének előkészítését az előterjesztő köteles hivatalos sajtóközleményben bejelenteni.

(2) Az (1) bekezdésben írt bejelentés alapján a jogi szabályozásban érdekelt, bírósági nyilvántartásba vett országos jellegű társadalmi szervezetek az előterjesztőnél írásban véleményezésre bejelentkezhetnek.

(3) A (2) bekezdés szerint véleményezésre bejelentkezett társadalmi szervezet részére az előterjesztő a jogszabály tervezetét megküldi, vagy nagyszámú bejelentkezés esetén a tervezetet a sajtóban megjelenteti. A megküldéssel vagy megjelentetéssel egyidőben közölni kell a véleményezésre bejelentkezett társadalmi szervezetekkel a tervezet véleményezésének határidejét.

32/B § A jogszabály tervezetéről véleményt nyilvánító társadalmi szervezetek álláspontjáról az előterjesztő a tervezet mellékleteként a jogalkotót tájékoztatni köteles.”

2. § A Tv. 42. §-a helyébe az alábbi rendelkezés lép:

„42. § Az önkormányzati rendelet alkotás eljárási rendjét a települési önkormányzat képviselőtestülete az önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvénynek megfelelően - e törvény 32/A és 32/B §-ának megfelelő alkalmazásával - állapítja meg.”

3. § A Tv. 27. §-ának c) pontja helyébe az alábbi rendelkezés lép:

„c) a véleményezésre bejelentkezett társadalmi szervezetek a 32/A és 32/B §-ban szabályozott módon.”

4. § A Tv. 29. §-ának helyébe az alábbi rendelkezés lép:

„29. § A miniszteri rendelet tervezetét meg kell küldeni véleményezésre más, a szabályozásban érdekelt miniszterek, valamint - a 32/A és 32/B §-ban szabályozott módon - a véleményezésre bejelentett társadalmi szervezeteknek.”

5. § A Tv. 3 §-ának b) pontjában, 20. §-ában, 22. §-ának (2) bekezdésében, 25. §-ának (2) bekezdésében és 43. §-ában az „érdekképviselői szervek” szövegrész hatályát veszti.

6. § Ez a törvény kihirdetése napján lép hatályba. Rendelkezéseit a hatályba lépését követően a jogalkotóhoz beterjesztésre kerülő jogszabály tervezetekkel kapcsolatos eljárásra kell alkalmazni. A jogalkotó szerv elrendelheti a jelen törvény hatályba lépése előtt beterjesztett tervezet 32/A és 32/B § szerinti véleményeztetését.

Általános indokolás

A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény a jogszabálytervezetek véleményezését - az akkori politikai, társadalmi struktúrának megfelelően - a jogalkotó állami szerv által biztosított, meghatározott szervezetek által gyakorolható mechanizmusként írta le. A jogszabálytervezetek véleményezésének joga az állami szerveknél vezetett listák alapján illették meg az érdekképviselői szervezeteket, társadalmi szervezeteket.

Az egyesülési jogról szóló 1989. évi ü. törvény hatályba lépése nyomán sok új, országos jellegű társadalmi szervezet jött létre, s a hagyományos társadalmi szervezetek rendszere is megváltozott.

A jogalkotási folyamatban történő társadalmi részvétel a régi módon már nem biztosítható. Az 1987. évi XI. törvény jelenlegi rendszere egyrészt előjogokat biztosít a hagyományos, listákon már szereplő szervezeteknek, másrészt a jogalkotó szerv mérlegelésétől függő új kiváltságokat teremthet egyes társadalmi szervezetek számára. Mindkét kiváltság - amely a gyakorlatban a véleményezésre jogosultak listájára történő fölkerülésben ölt testet - ellenkezik a jogalkotás demokratizálódására irányuló törekvésekkel.

A törvénymódosítási javaslat fordítani kíván a jogalkotásban történő társadalmi részvétel eddigi logikáját; nem a jogalkotó szerv dönti el, hogy kinek az érdekeit érintheti a szándékolt új jogszabály (az 1987. évi XI. törvény ma hatályos 27. §-ának c) pontja és 19. §-a ezt a jogkört biztosítja a jogalkotónak); nem állandó vagy témaköröktől függő listák fogják meghatározni a társadalmi véleményezés körét.

A törvénymódosítással a jogalkotási folyamat nyílttá válik, s ezzel az érdekeltségi viszonyok mindenféle állami válogatás vagy mérlegelés nélkül jelenhetnek meg a véleményezési jog gyakorlásában.

A nyílt jogalkotási rendszer megköveteli a kormány és a tárcák jogalkotási szándékának nyilvánosságra hozatalát. Ezzel a véleményezésre bejelentkezés lehetőségét teremti meg mindazon társadalmi szervezeteknek, amelyek érdekképviselői vagy politikai okokból véleményüket szeretnék kifejteni a tervezetről – még a döntés előtt.

Az 1987. évi XI. törvény módosítása az egyesülési jog egyenlő feltételekkel történő gyakorlásának lehetőségét teremti meg a jogszabálytervezetek véleményezésének jelenleg még zárt, nem nyilvános folyamataiban. A közelmúlt eseményei bizonyították, hogy szükség van az állami döntések előzetes érdekegyeztetési fórumaira. A jogalkotási folyamatban ez azt jelenti, hogy a jogszabálytervezeteket nyitottan kell kezelni, és ki kell alakítani a társadalmi szervezetek intézményes lehetőségét az általuk képviselt érdekek, javaslatok döntés előtti megjelenítésére.

Részletes indoklás

Az 1- §-hoz

A Törvényjavaslat kötelezettséget vezet be a jogalkotást előkészítő állami szerv számára: az előkészítés megkezdését nyilvánosságra kell hozni.

A közlemény célja az, hogy a társadalmi szervezetek tudomást szerezzenek a jogalkotási folyamat megkezdéséről. Ekkor nyílik meg a véleményezésre bejelentkezés lehetősége és határideje a társadalmi szervezetek előtt. Az érdekképviselők, egyesületek, tömegmozgalmak és más társadalmi szervezetek közül a Javaslat csak az országos jellegű szervezeteknek biztosítja a jogszabálytervezet véleményezésének jogát. Ennek indoka az, hogy a Törvényjavaslat az országos szintű jogalkotás folyamatát módosítja, a helyi jogalkotási mechanizmus kialakítása az önkormányzatok feladata.

A véleményezésre bejelentkezett társadalmi szervezetek számától függően a jogalkotást előkészítő állami szerv vagy megküldi a jogszabálytervezetet a bejelentkezetteknek, vagy pedig nyilvánosságra hozza azt a sajtóban. Így nyílik meg a konkrét tervezet véleményezési joga minden, magát az adott ügyben érdekeltnek minősítő országos jellegű társadalmi szervezet számára.

A 2. §-hoz

A Tv. 32/A és 32/B §-ának megfelelő önkormányzati jogalkotási rend kialakítását kívánja a rendelkezés biztosítani.

A 3-5. §-hoz

Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény az érdekképviselői szervezeteket is a társadalmi szervezetek átfogó jogi kategóriájába sorolta. Ezért tartalmatlanná vált a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény mindazon megkülönböztetése, amely az érdekképviselői szervezeteket a társadalmi szervezetek mellett sorolta fel.

Az 5. §-hoz

A Törvényjavaslat elfogadása esetére a hatályba lépés időpontját a Törvényjavaslat úgy fogalmazza meg, hogy az minden olyan jogszabály előkészítés esetén alkalmazható legyen, amelyben az új jogszabályt még nem alkották meg.

A hatályba lépés Törvényjavaslat szerinti szabályozása azt célozza, hogy a jogalkotás mai felgyorsult folyamatában minél gyorsabban megismerhető és mérlegelhető legyen minden érdekelt társadalmi szervezet álláspontja.

Műhely

Maastrichban jártunk...

Európai találkozóra jöttünk össze egy kedves holland városkában 1992. decemberében a FERMENT meghívására. A részvételünk költségét nagyobb részt a FERMENT fedezte, de a Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet és a FICE (Nevelőotthonok Nemzetközi Szövetsége) is hozzájárult.

Mi az a FERMENT?

A FERMENT (Élesztés) egy hálózati szervezeti forma, amelynek az a funkciója, hogy gyakorlati tapasztalatcserét valósítson meg európai intézmények, szervezetek között, akik mentális egészségvédelem és tanulási nehézségek területén dolgoznak. Ennek megvalósításakor az a reményünk, hogy mindazokat a szakértőket be tudjuk vonni - Európaszerte - akik ezen a területen dolgoznak, és elősegíthetjük a fejlődés menetét a résztvevő intézmények között. A FERMENT működésének egyik formája, hogy egyéneket segít a csereprogram megvalósításában.

Ki vehet részt a programban?

A FERMENT tagság lényegében mindenki számára nyitott, függetlenül attól, hogy állami, karitatív, vagy magántársulás. Egyéni résztvevők csereje nincs professzionális fokozathoz kötve.

Hogyan működik a FERMENT?

A FERMENT a résztvevő szervezetek hálózata, küldi vagy fogadja egy munkahely állandó alkalmazottait, rendszerint 3 hónapos időtartamra. A FERMENT Európában ezen a módon biztosítja a tapasztalatok cseréjét. Az a határozat, hogy elküldünk egy állandó dolgozót külföldre, gondos körültekintést igényel a szervezet részéről, és úgy kell tekinteni, mint egy befektetést. A szervezet meg kell, hogy győződjön a felhasználás és a befektetés hasznosságáról.

A FERMENT összegyűjti a cserelehetőséget, a résztvevő szervezetek körvonalazható profiljait, amelyeket már eddig követendő gyakorlat formájában eredményként elért, mindpedig azokat az innovatív irányokat, amiket a tagszervezetek fejleszteni kívánnak a jövőben, vagy ami iránt különös érdeklődést tanúsítanak. A FERMENT aztán „kiárusítja” az egymáshoz illő partnereket a hálózaton belül. Az a gyakorlat, hogy a résztvevő szervezetek egyaránt küldhetnek, vagy fogadhatnak állandó alkalmazottakat, de nem szükségszerűen egy időben. Egyszerűen az is lehetséges, hogy vendégül látunk egy munkatársat, ha a fogadó szervezet nincs abban a helyzetben, hogy kiküldjön cserepartnert. A csere egy azonos országon belül is lehetséges.

KÖLTSÉGEK:

A vendéglátó szervezettől azt várják, hogy a szállásköltséget, a napi ellátás költségeit, valamint a helyi közlekedés költségeit biztosítsa a vendégül látott munkatárs számára. A küldő szervezet fizeti a légi közlekedés, a biztosítás költségeit és saját dolgozójának a fizetését a kiküldetés ideje alatt. Felmerülhet még kismértékű költség a cserében résztvevő szervezeteknél a FERMENT adminisztrációjával járó kiadásaira.

Mi történt mostanáig?

A FERMENT 1990-ben alakult meg. Anglia, Hollandia, Franciaország, Olaszország és Németország részvételével jött létre egy kezdeti szervezet Európában, amely célul tűzte ki 3 ország cseréjét.

Az első fordulóban a kutató csoportok cseréjét a Limburg Egyetem szervezte, és a Northumberland Mentái Health Services látta vendégül 1991 szeptemberében az Európai Konferenciát. Azt a következtetést vonták le, hogy a FERMENT program kezdeményezése sikeres volt, hogy a szaktudást megosztják egymás között, és stimulálják a fejlődést.

Mi van most?

A szervezetek, amelyek érdeklődést mutatnak, hogy csatlakozzanak a FERMENT hálózathoz - azzal a gondolattal, hogy részt fognak venni a csereprogramban - fel kell vegyék a kapcsolatot a hálózattal. Írják le szervezetük körvonalazható profilját ahhoz, hogy a megfelelő cserepartnert meg tudjuk találni. Beszámolónk második felében a konferencián ismertetett előadásokból ragadunk ki egy általánosabb témát, mely egy új módszert, egy új szerkezeti felépítést ismertet a nyugat-európai országok gyakorlatából a szociálisan és mentálisan sérült emberek megsegítésére.

Általánosan érvényes helyzet az EK-tagországok területén, hogy egy újszerű szakember hálózatot építettek ki és működtetnek a hátrányos helyzetben lévő emberek megsegítésére. 1990-ben alakult ki ez a hálózat. Nem vagyunk még nagy késésben, ha Magyarországon is alkalmazni kívánjuk.

A hálózat szerkezeti felépítése két területre oszlik:

1. A Problémafelmérés és problémakezelés kidolgozása és megsegítése (új fogalmak ezek az angol szakirodalomban is, így jelzik: Assessment and Care Management).

2. Szolgáltatnyújtás. (Service Providers).

Az új szakember gárda két szervezeti területre épül rá. A közösségi-társadalmi szolgáltatásokat e két szervezeten szakemberei végzik.

Az első szervezeti területen dolgozó szakembereket gyűjtőnéven: szociális segítőknek nevezik (Care Managers) új szakirodalmi megnevezéssel. A szociális segítők feladata az, hogy a hátrányos helyzetű emberek között felmérést készítsenek, és biztosítsák az egyéni igényekből eredő szükségletek kielégítését oly módon, hogy megfelelő szolgáltatásokat ajánlanak fel az egyéneknek.

A szociális segítők feladata továbbá az egész folyamat kézbentartása és irányítása.

A második szervezeti területen dolgozó szakembereket gyűjtőnéven szociális gondozóknak (segítségnyújtóknak angolul: Care Practitioners) nevezik, ők a konkrét segítők az egyén különféle problémáinak megoldásában, amelyek hátrányos mentális és szociális helyzetéből erednek. Segítésük módja az, hogy egyénileg felvállalják a segítségre szoruló ember problémáját. Segítésük területei:

- Helyszíni munkát végeznek. A segítségre váró egyén lakhelyére mennek, és ott végzik a munkájukat.

Ápolás, bevásárlás, ügyintézés, lelkipozozás.

- Intézménybe várják a rászorulókat, és ott foglalkoznak vele rendszeresen, tanulási korrekció, lelkipozozás, ápolás stb. esetén.

- A lakónegyedben kialakult segítő team foglalkozik az egyén problémájával (költözés, magány, betegség stb. esetén).

Az új szakemberek képzettségeiről kiderült, hogy nincs a hálózaton belül ún. hierarchia, úgy is mondható, hogy nyitott és demokratikus a felépítettsége.

Az első szervezeti csoportba tartozó szakemberek, akik a segítőfolyamatokért felelősek, főként ápolónői, szociális munkási végzettséggel rendelkeznek, és kötelesek egy felsőfokú tanfolyamot elvégezni a munkakörük betöltésére. A felsőfokú tanfolyam anyaga alapján célirányos képzésben vesznek részt.

A második szervezeti csoportba tartozó szakemberek, akik a segítségnyújtók, ők a legszélesebb képzettségi fokon állnak, mivel a segítségnyújtás módzatai a legdifferenciáltabbak. Lehetnek ápolók, védőnők, szociális munkások, terapeuták, gyógytornászok, orvosok, tanárok és nőrszökök. A nőrszökö gyűjtőfogalma szintén új meghatározás.

A nőrszökö feladatköre tágkörű és speciális.

A nőrszökö foglalkozik a segítségre váró emberrel, ha szükséges, akkor strukturálja az ember napi elfoglaltságát. Kidolgoz számára egy rehabilitációs és korrekciós napirendet, amelyben segíti és mellette áll. Hátrányos megrekedés, krízis helyzetben levő emberek kilábalását segíti elő. Segíti napirendjének megvalósításában (bevásárlás, kisebb házimunka, orvoshoz kíséri, esetleg hivatali ügyének intézésében segíti stb.).

Így foglalható össze röviden és vázlatosan az egész társadalomra kiterjedően szociális hálózat, amely gyermekkortól-időskorig öleli át és nyújt támogató szolgáltatást a mentálisan és szociálisan hátrányos helyzetben levő emberek számára az Európai Közösség országaiban.

Érdeklődéssel és nagy várakozással érkezünk az Európai Közösség székházában tartott konferenciára, melyre 16 ország 83 résztvevője jött el. A találkozók témája: A mentálisan és szociálisan sérült hátrányos helyzetben levő emberek megsegítése.

A FERMENT két éve működő nyugat-európai szervezet, amely azzal a lehetőséggel gazdagodott 1992. júliusában, hogy az EK szervezetén belül a Tudományos és Technikai Együttműködési projekt iroda pályázatot hirdetett a közép- és kelet-európai együttműködés megvalósítására és azt a FERMENT 1992. augusztus 7-én meg is pályázta.

Kedvező elbírálás esetén ez jelentős pénzüsszeget biztosít számára, illetve a vele együttműködő partnerintézményeknek. Ennek a kooperációnak az előhírnökeként vehettünk részt mi is a konferencián közép- és keleteurópai kollégákkal együtt (cseh, lengyel, litván, román, albán). Az Európai Közösségek Bizottsága felé benyújtott pályázatunk témája: Mentális betegek, tanulási és/vagy mentális handicappal küzdök hatékony szociális és kulturális erősítése és társadalmi integrációja. Ezekben a témákban lehetővé teszi a FERMENT szakmai együttműködési programok és kölcsönös tapasztalatcsere megvalósítását. Ugyanakkor a mentális egészségvédelem tágabban értelmezett rehabilitációs programjait is felveszi palettájára, lehetőséget nyújtva a FERMENT tagjainak egyéni profiljukból adódó saját érdeklődésük képviselésére. A FERMENT felvállalja és segíti az újabb, eltérő témák kapcsolódását is a partnerek igényeinek engedve.

Mi kétnyelvű (angol-francia) ismertetőt készítettünk a magyarországi gyermekvédelemről, és részletes leírást adtunk a Fővárosi Gyermekek-és Ifjúságvédő Intézetéről. Megjelöltük és kiemeltük azokat a területeket, amelyekben segítséget várunk az EK-kollégáktól.

A Maastricht-i Konferencián kiemelt érdeklődést tanúsítottak a közép- és kelet-európai országok témái iránt, így az általunk képviselt szakmai területek iránt is. Ezek a következők voltak:

1. dyslexia illetve tanulási nehézségek
2. családterápia
3. speciális gyermekpszichológiai központok
4. minoritások szocializációja

A háromnapos konferencián lehetőségünk nyílt megismerkedni ezzel a fiatal szervezettel, céljaival, lehetőségeivel. Előadásokat hallgattunk meg szűkebb szakmai témákban is, de legfontosabb feladatának a konferencia a FERMENT, mint szervezet megismertetését szánta. Az eltelt két év szakmai tapasztalatsere-programok eredményességét, nehézségeit (nyelvi, kulturális...) és továbbfejlesztési irányait (Közel- és Kelet-Európa) ismertette. A konferencia második napján a „Piaci napok” keretében minden résztvevő lehetőséget kapott, hogy posztert készítsen saját szervezetéről és minden hivatalos és konferencián szokványos formát kerülve, egyéni, baráti, szakmai megbeszélésekre adott lehetőséget. Ez volt talán a konferencia legizgalmasabb és leghasznosabb programja.

A FERMENT project managerre Drs. J.A.M.B. Maes a konferencia zárómegbeszélésén, támogatásáról biztosította teamünket, ha úgy döntünk, hogy csatlakozunk a FERMENT-hez.

Úgy gondoljuk, hogy az a fajta nyitás, amelyen keresztül a külföldi szakmai körök megismerhetővé és talán elérhetővé válnak, jelentős előnyt jelentene számunkra.

Szalaiiné Nagy Márta
Orosz Szilvia

Műhely

TOVÁBBKÉPZÉS FÓTON - élmények és egy kevéske remény -

A Fóti Gyermekvárosban mintegy három évvel ezelőtt mélyreható változások kezdődtek. Nem itt a helye a változási folyamat leírásának és elemzésének. Említenem azonban feltétlenül szükséges, mert az a továbbképzés, amelyről az alábbiakban beszámolni szeretnék, az említett változások szerves része illetve következménye.

A változás hátterében egy, a nemzetközi fejlődési irányzatokkal harmonizáló, azokból direkt módon is sokat merítő koncepció áll. Ennek az a lényege, hogy a Gyermekvárost elsősorban a családi életre szocializáló intézménnyé kell tenni, mivel a nevelőotthoni életmód tradicionális keretei és az e keretek megszabta foglalkoztatás-nevelés erre a funkcióra végképp alkalmatlannak bizonyult.

Noha ez a felismerés érdemben sohasem vitatott, mégis meglehetősen nagy ellenállást és riadalmat váltott ki, amikor megkezdődött Foton a felismerés gyakorlati konzekvenciáinak levonása. Az ui. kézenfekvő volt, hogy pusztán ráolvasással, a családi élet szépségeit ecsetelő beszélgetésekkel, vagy pusztán bizonyos cselekvési technikák szakkör-jellegű elsajátíttatásával nem lehet felkészíteni a családban való életre. Elvben mindenki könnyen beláthatta és be is látta, hogy a szükségesnek ítélt szocializációs és nevelési funkciót csak a a gyerekek tényleges nevelőotthoni .létvizonyainak átalakítása útján lehet betölteni, azaz csak akkor, ha a nevelőotthonban gyerekek és fiatalok olyan kis alapközösségeit hozzák létre, amelyekben a mindennapi élet a lehető legnagyobb mértékben hasonlít vagy emlékeztet egy átlagos családra. Ezért vált a fejlesztés kiindulópontjává egy látszólag pusztán szervezeti újítás: létrejöttek a nyolc gyerekből ill. fiatalból és három nevelőből ill. gondozóból álló ún. „lakásotthonok”.

Nem kell különösebb fantázia annak elképzeléséhez, mennyire mást jelent egy ilyen kis, viszonylag zárt és intim közösségben nevelőnek lenni, mint jelentett csoportvezetőnek, vagy beosztott nevelőnek lenni az ifjúsági otthonban, amelyben mind az elhelyezés, mind a tevékenységek logikája a homogenitásra épült. Életkori és nembéli homogenitás a csoportképzésben, tevékenységben' homogenitás az elhelyezésben (alvás a klubszobában, étkezés az étkezőben) és a nevelők munkájában, amelyet felparcellázott és megosztott felelősség jellemez. A lakásotthon ezzel szemben minden tekintetben heterogenitásra épül, csakúgy, mint a család, amelyben - normális esetben - különböző életkorú személyek élnek együtt, és bonyolítanak egyazon térben különféle tevékenységeket, és amelyben a család felnőtteinek a család egészéért vállalható felelőssége felparcellázhatatlan és megoszthatatlan.

Ami mármint a tradicionális nevelőotthoni munkához szokott pedagógusoknak a legnagyobb nehézséget okozza, az éppen ez a heterogenitás. Ez mindenekelőtt kompetencia problémákat vet fel: egyszerűen szólva, egy ilyenfajta életközösségben számos olyan emberi szerep vár betöltésre, amely gyakorlatilag ismeretlen a nevelőotthonokban. Így igaz ez akkor is, ha egyébként, magánemberként vagy apaként maga is családban él, és gyerekként többnyire rendezett családban nőtt fel. De más dolog a valódi család, és más dolog egy kvázi család. Másrészt viszont a fóti nevelők jelentős része maga is gyerekvárosi lakos, akinek családi életére, háztartásának jellegére, a köznapok praxisára erőteljesen rányomja a bélyegét

ez a körülmény. A gyermekváros kerítésén belül élő, annak szolgáltatásait a magától értetődőség reflexeivel tudomásul vevő és élvező családok gazdálkodásának egészen mások a paraméterei, mint amilyenek között egy „gyermekvároson kívüli” család él.

A kompetencia probléma mégsem írható le azzal, hogy van néhány dolog, amihez a nevelők vagy néhányan közülük nem értenek, és amit, épp ezért, most el kell sajátítaniuk, hogy a lakásotthoni komplexebb gondozói és nevelői munka követelményeinek megfeleljenek. Nemcsak olyasmiről van tehát szó, hogy pl. meg kell tanulnia főzni annak, aki eddig nem tudott. A nevelőkkel való beszélgetések sora világossá tette a Gyermekváros vezetősége számára, hogy a változtatás „szűk keresztmetszete” a nevelői attitűdben és gondolkodásmódban van. Egyszerűen szólva: az itt dolgozó kollégák nevelői minőségükben - tehát mint nevelők - nem tudtak családi léptékben, családszerű közösségekben gondolkodni. Eddigi tevékenységük többnyire a gyerekek életének valamely körülírható metszetére irányult, s ha önmagában komplex volt is - mint minden nevelői tevékenység - korántsem volt olyan sokféle, olyan heterogén, mint ami a lakásotthonban rájuk hárul.

Ezért gondolta úgy a Gyermekváros vezetősége, hogy a lakásotthonokra épülő nevelőotthoni technológia bevezetéséhez az érintett pedagógusok továbbképzése illetve átképzése elengedhetetlen. Ha pedig a legnagyobb nehézségeket várhatóan egyrészt a dimenziók megváltozása, másrészt a betöltendő szerep heterogén tartalma fogja okozni, akkor a tovább- ill. átképzésnek abban kell elsősorban segítséget nyújtania, hogy a kollégák képesek legyenek az új feltételekhez alkalmazkodni: önállóan gondolkodni az új dimenziók paraméterei között, és megbirkózni a heterogenitással, azaz minél kisebb hibaszázalékkal eligazodni a teendők fontossági és időbeni sorrendjében. Minden lelkiismeretes nevelőben megfogalmazódott a kérdés: hogyan fog bánni egy olyan törekény és eleinte ugyanis rejtélyesnek tűnő szerkezettel, mint amilyen egy nyolc gyerekből szervezett életközösség. A bizonytalan érzések és szorongások kiváltója tehát nem annyira a valamely speciális tevékenységben való járatlanság volt, mint amennyire az a rendszer, amelyet éppen létrehozni és az egész fejlesztési stratégia tengelyébe állítani szándékoztak: a lakásotthon.

Hogyan kell bánni egy ilyen rendkívül összetett, a korábbi nevelőotthoni közösségeknél sokkal autonómabb rendszerrel?

Ez a kérdésfeltevés indokolta, hogy a továbbképzés első állomásaként az egyik csoport rendszerelmélettel illetve annak a konkrét viszonyokra való alkalmazásával, a másik csoport pedig családszociológiai ismeretek és családra méretezett elemzési technikák elsajátításával és gyakorlásával foglalkozzék.

A szervezésről

A Gyermekváros vezetése a lakásotthonban dolgozó nevelőknek és gondozóknak a továbbképzésben való részvételt kötelezővé tette. A közalkalmazotti törvény jogilag lehetővé teszi ezt, a lakásotthonoknak a fejlesztés egészében játszott kulcsszerepét pedig kellőképpen indokolja. A vezetőségnek ez a döntése az érintettek széles körében mégis meglehetősen nagy felháborodást váltott ki. A mi pedagógusaink nemigen vannak hozzászokva ilyen, más országok gyakorlatában korántsem ritka eljáráshoz.

Mint a rendszerelméleti tanfolyam vezetőjének elsőként ezért a leplezetlen szembenállással kellett megküzdenem. Tartózkodtam attól, hogy a kötelezőség kérdésében állást foglaljak. Nem opportunistából, hanem azért, hogy világossá tegyem, hol kezdődik és hol végződik a kompetenciám, illetve, hogy mire szerződtem. Nem akartam azt a látszatot kelteni, mintha bármiben is „a vezetés embere” volnék, azt az egyet kivéve, hogy

megrendelésükre a lehető legjobb tudásom szerint járuljak hozzá a kollégák felkészítéséhez. Az, hogy miként döntöttek a továbbképzésben résztvevők köréről és a részvétel módjáról, nem tartozott rám. Magánvéleményem volt ugyan a dolgról, de ez is némileg bizonytalan, lévén, hogy nem ismertem eléggé jól a gyermekvárosi viszonyokat ahhoz, hogy akár csak magánhasználatra felelősen állást foglalhassak ebben a kérdésben. Elvi kifogásom semmiképpen nem volt a kötelezés ellen.

Azért foglalkoztam ennyit is itt ezzel a kérdéssel, mert segít rávilágítani a tanfolyamvezetés számomra rendkívül fontos követelményére, az objektivitásra. Ezen én azt a következetességet értem, amellyel a tanfolyamvezető mindent a tudományos szigorúság követelményeinek vet alá, nem félve alkalmasint attól sem, hogy egy elemzés a tanfolyamot megrendelő és az azt finanszírozó vezetés hibájára derít fényt, de attól sem, ha azok hibáira, akik éppen az elemzést végzik.

Hogy érthető legyen, mi köze ehhez a kötelezőség kérdésében tanúsított tartózkodásomnak, előzetes információként el kell mondanom, hogy a rendszerek tartalmáról szólva – tehát arról szólva, hogy mi tartozik a rendszerhez, illetve mi nem – azt tanultuk, hogy noha minden dolog objektíve rendszer, de, hogy mi tartozik hozzá, az már részben szubjektív dolog, mert a vizsgálódó, az elemző személy szempontjaitól is függ. Ki-ki aztán választhatott magának egy konkrét példát ezen eléggé nehéz gondolat megértésére. Az egyik résztvevő, akit különösen sértett, hogy, noha magától is szívesen jött volna, mégis kötelezték a tanfolyam látogatására, azt kérte, hogy elemezzük a tanfolyamunkat mint konkrét rendszert szervezésének aspektusából. Ez a kérés immár tudományos igényű vizsgálódás tárgyává tette a kötelezés kérdését. Most már a tanfolyam kompetenciájába tartozott, és elemzése érdekes tanulságokkal szolgált mind a Gyermekváros vezetése, mind a kollégák számára. A rendszerelemzési technika ui. lehetővé tette, hogy a ráakódott indulati rétegektől megszabadítsuk a történeteket, s hogy a szereplők a kérdéssel kapcsolatos előítéleteiket is rendszerelemként értelmezzék az elemzés során. Így nemcsak ahhoz a következtetéséhez jutottunk el, hogy az intézményvezetés a továbbképzés jobb és érdemibb előkészítésével, jobb propagandamunkával lényegesen csökkenthető volna a kötelezőség kinyilvánítása által okozott feszültséget, menet közbeni érdeklődő odafigyelésével pedig honorálhatta volna azok jó munkáját, akik ezt megérdemelték, de eljutottunk oda is, hogy az elemzés témáját kiválasztó kollégánő a saját előítéletes gondolkodását és öngerjesztéses sértődöttségét is felelőssé tette azokért a hangulati akadályokért, amelyek egy darabig kétségtelenül megnehezítették a számára, hogy a tartalmi munkában érdeklődésének, és képességeinek megfelelő intenzitással és jó érzéssel vegyen részt.

Az objektivitás igénye és a szigorúság mind a fogalmak tisztaságát, mind a konzekvenciák levonását illetően - ez volt ennek a tanfolyamnak szerintem legnagyobb eredménye, és számomra egyúttal legnagyobb élménye is.

A tanfolyam jellegéről

A továbbképzéseket illető legerősebb előítélet, hogy a pedagógusok idegenkednek az elméleti képzéstől, és kizárólag azt várják el a továbbképzésektől, hogy a gyakorlatban szinte azonnal hasznosítható ismereteket vagy eljárásokat kapjanak. Nos, nekem egészen más a tapasztalatom, és ez erősödött tovább Foton is. A pedagógusok ui. nem az elmélettől vagy az elméletigényes gondolkodástól idegenkednek, hanem attól a fűrészporthól, amit alkalmasint elméletként akarnak megejtetni velük.

Mert mi jellemzi az elméletet, illetve az elméletigényes gondolkodást? Az, hogy törvényszerűségek megfogalmazására tör, hogy logikailag tiszta gondolatmenetek útján valóságos összefüggéseket igyekszik feltárni, és ezenkívül semmire sincs tekintettel csak a tényekre, és az értelem korrumpálatlan parancsaira.

Nem akarom utólag sem megbántani tanfolyamom résztvevőit, de igazán nem mondható el róluk, hogy túlon túl sokat foglalkoztak volna a nevelés vagy a társas együttélés tudományos kérdéseivel, s hogy általában, sok szakkönyv olvasásával töltötték volna kevéske idejüket. Nem mondható el, hogy birtokában lettek volna nehéz, elvont szövegek elemzési technikáinak, vagy az elvont fogalmakban való gondolkodás rutinjának. És mégis, szinte kivétel nélkül aktív részeseivé tudtak válni annak a kollektív gondolkodási folyamatnak, amely a tanfolyam egészének a lényegét alkotta. (Kivételt csak az az egy-két kolléga jelentett, aki eleve elhatározta, hogy kivonja magát a munkából.)

Azt a törekvést illetően, hogy összefüggéseket tárjunk fel, törvényszerűségeket fogalmazzunk meg, illetve, hogy mások által már feltárt összefüggések és törvényszerűségek fényénél vizsgáljuk meg saját, egyéni tapasztalatainkat, nos ezt a törekvést tekintve továbbképzésünk nagyon is elméleti jellegű, illetve elméletigényes volt. E törekvés elengedhetetlen előfeltétele volt, hogy megismerkedjünk a mások által már feltárt és a témánkhoz szorosan kapcsolódó összefüggésekkel és törvényszerűségekkkel, azaz, hogy olvassunk és tanuljunk. Ez önmagában még nem lett volna elméleti jellegű tevékenység. Attól vált azzá, hogy az olvasottak és megtanultak nem a reprodukálás tárgyai voltak, hogy nem egy jó „felelet” elérése volt általuk a célunk, hanem az, hogy eszközül szolgáljanak nekünk közvetlen érzelmi élményeink elemzéséhez, és tapasztalattá fejlesztéséhez. Mint a fentiekből kitetszik, a gyakorlat, kinek-kinek saját nevelői és általános emberi gyakorlata, ezernyi szállal szötte át beszélgetéseinket, úgy is, mint tapasztalatainak forrása, de úgy is, mint gondolataink célállomása. Ennyiben tehát továbbképzésünk nagyon is gyakorlatias volt.

Mi is történt voltaképpen?

A tanfolyam módszeréről

Mindenki kapott egy füzetet, egy ún. feldolgozási programot, amely részben a rendszerelmélet köréből válogatott hosszabb-rövidebb, tematikus rendbe szedett citátumokat tartalmazott, részben olyan feladatokat, amelyek az olvasottak ilyen-olyan szempontból történő újragondolására vagy kinek-kinek saját gyakorlatával történő összevetésére buzdítottak. Az előző foglalkozáson történt megállapodás szerint minden alkalomra el kellett olvasni egy részt. A beszélgetés az olvasottakból indult ki, ahhoz kapcsolódott, de korántsem csak arról szólt. Mindig az életünkről beszélgettünk, olykor olyan finom, leheletnyi árnyalatokról is, amelyek másként nem világosodtak volna meg előttünk.

Mondok egy példát. Az egész tanfolyamon az igazi vér szerinti család és a lakásotthon összehasonlító elemzése vonult végig. Voltaképpen ez volt a tanfolyam tárgya. Egy alkalommal a két rendszert (mármint a családot és a lakásotthont) az érzelmek aspektusából vizsgáltuk. Azt firtattuk, hogy miben különböznek a családon belüli érzelmek azoktól az érzelmektől, amelyek a lakásotthon tagjai között kifejlődhetnek. Szokás szerint először azt vizsgáltuk, mi tartozik a két rendszerhez, ha az érzelmek szempontjából vizsgáljuk őket. Mármint, hogy mi az, ami érzékelhető kapcsolatban van az érzelmek alakulásával. Aztán strukturáltuk az így kapott halmazt, azaz sorrendet igyekeztünk felállítani az elemek között a szerint, hogy milyen erősséggel, milyen „vegyértékekkel” vesznek részt az érzelmek alakításában. Ezen elemzés során rájöttünk, hogy az „érzelmek” fogalmat további

alkotóelemekre ill. aspektusokra kell bontanunk. Így jutottunk el „az érzelmek tónusa” fogalomhoz, mivelhogy gyakorlati tudásunk kifejezésére intenzitása, tartóssága szempontjából hasonlítottuk össze a két rendszert. Ki gondolta volna, akárcsak fél órával korábban is? Mivelhogy az eszmecsere során megszülető gondolatok egyikünkben sem voltak még abban a készütségi állapotban, ahogyan végül is a közös szülési folyamatban a világra hoztuk őket. Én például sohasem fogalmaztam meg magamnak addig, hogy az érzelmeknek tónusuk is van, és sosem gondoltam arra, hogy az másmilyen lehet az egyik, és másmilyen a másik emberi együttesben. Hálás vagyok a továbbképzésnek, hogy erre is ráérezhettem. És azt hiszem, ezzel és az ehhez hasonló élményekkel nem vagyok egyedül.

Mi volt a tanfolyamvezetés módszerének lényege? A kíváncsiság, hogy második mit gondolnak arról, amiről én már gondolok valamit, és persze azt hiszem, hogy az egyedül helyeset gondolom. A készség arra, hogy amint rájövök, hogy ez mégsem így van, be is valljam ezt, méghozzá a dologhoz illő örömmel, mert ugyan mi lehet örömteljesebb dolog, mint megszabadulni egy tévhitünktől!?

A makacs törekvés arra, hogy nyomom tudjak követni minden gondolatmenetet, és ha tévesnek tartom, benne leljem meg azt a következtetlenséget, amely miatt önnön logikájához képest téves. Mert minden gondolatmenet primer értéke saját koherenciájában van. A gondolatok helyessége vagy helytelensége felett (sosem tudhatja ui. hogy nem éppen az ő gondolatati helytelenek-e), hanem az, hogy felfedje mások gondolataink saját tervezett röppályájukhoz képesti félrelépéseit, illetve, hogy ezekhez az elágazási pontokhoz segítse eljutni delikvenseit, netán ahhoz is hozzásegítve őket, hogy egész addigi gondolatmenetüket revízió alá vegyék. Számomra ez a tanfolyamvezetői munka legérdekesebb, legörömtelibb része. Olyan ez, mint valami detektív munka: kinyomozni, hogy mi is a hiba, és mi miatt követték el. Mivel pedig ez nekem őszinte örömet okoz, és ha sikerül a titok közelébe jutnom, akkor még a hiúságomat is kielégíti, nemcsak én élvezem a dolgot, hanem a többiek is. Szinte valamennyien együtt igyekszünk a titok nyomára jutni, a gondolkodás közös folyamattá nem romlott még el nagyon, annak a saját erőfeszítések segítségével nyert felfedezések, felismerések minden bizonnal segítenek önmagát jobb állapotba hozni, illetve magát tisztos törekvéseinek csapásain megtartani. Aki netán egy-egy szigorú továbbképzés segítségével szigorúbbá lett saját gondolataihoz, és igényesebb lett azok higiéniájára, az remélhetőleg nehezebben lesz hűtlen hozzájuk, és nem mond le arról, hogy védelmezze őket kóros eszméktől és kóros igénytelenségtől. Annak pedig, aki saját tehetetlenségi nyomatóka következtében csak tisztességesen tud létezni és dolgozni, a tanulás, a mások tudásával való találkozás és az abból

válk, mindenkit megfertőz, mert nem kész dolgokat kell befogadni, hanem kérdéseket kell megválaszolni, problémákat kell először megfogalmazni, aztán meg is oldani.

Az ilyen gondolkodási folyamatok irányítása illetve kézben tartása nagyfokú koncentrációt, egyrészt fogalmi szigorúságot, másrészt rugalmasságot igényel a vezetőtől. Nem szabad megengednie, eltúrníe, hogy pontatlanul artikulált, tisztátalan, pancsolt fogalmak lebegjenek a levegőben, amelyekhez mindenki azt főzhet, amit csak jónak lát, mert nem lévén határozott tartalmuk, nem pattan le róluk semmi velük ellentétes vagy tőlük idegen; ugyanakkor nem szabad saját logikájának a fogságába esnie, és azt a gondolatmenetet erőltetnie, amelyet ő tart a legkézenfekvőbbnek. Megnyilatkozásai során nem szabad fölényesnek, udvariatlannak lennie, de nem szükséges udvariaskodnia. Amivel nem ért egyet, azt kereken mondja meg, ahol pontatlanságot lát, ott késztesen önkorrekcóra. Ha képes valamely gondolatmenetet belülről, mintegy abba belebújva megkritizálni, akkor nem kell törődnie senki felfokozott hiúságával. Tapasztalatból mondom, nem sértődnek meg az

emberek, sőt szívesen okulnak, tanulnak. Csak érezniük kell, hogy nem vizsgáznak, amikor kérdéseinkre felelnek, és nem „leégnek”, ha tévedésük nyilvánvaló lesz.

A továbbképzés remélt hasznáról

Elégi régi „motoros” vagyok már ahhoz, hogy ne reméljek túl sokat a továbbképzésektől. Jól tudom, hogy az embereket érdekeik vezérik, s hogy ez olykor olyan alacsonyrepülő silányságokba visz, mint pl. a legkönnyebb ellenállás irányában haladni, a jelenvaló pillanatot a jövőnek alárendelni, vagy a látszat kedvéért feláldozni a lényegét. A továbbképzések a legritkább esetben járulhatnak hozzá a jellem fejlődéséhez. Amit tehetnek – és ez sem kevés – , hogy az értelmes felismerések erejével megnehezítik a jellem kibicsaklásait.

Meggyőződésem, hogy tanfolyamom résztvevői között többségben voltak azok, akiknél ez a tehetetlenségi nyomaték hat. Ők minden bizonnyal kritikusabbak lesznek másokhoz is és önmagukhoz is. Remélhetőleg elégedetlenebbek is lesznek másokkal, de mindenekelőtt önmagukkal. Remélhetőleg elégedetlenségükből további tanulás igénye fakad. A tanulásból pedig öröm: a megismerés mindig újabb szomjakat támasztó öröme.

Ez persze csak remény. De már a remény is eredmény.

Loránd Ferenc

Törvényhozás előtt

Vélemény a gyermekjólét és gyermekvédelem törvényi szabályozásának koncepciójáról

A törvény céljaival és elveivel egyetértve megállapítjuk, hogy megvalósítását régen várja minden gyermekbarát. Véleményünk szerint több éves lemaradásban vagyunk, és ez a késedelem igen sok további megoldatlan problémát hozott felszínre, melyet már a rendszerváltás kezdetén szükséges lett volna kezelni. Sajnálatosnak tartjuk, hogy a gyermekvédelem kérdése kormányunk tevékenysége során az utolsók közt szerepel.

Egyetértünk azzal, hogy a koncepció minden gyermekre és családra kiterjedjék. A törvényi szabályozás ne csak a hátrányos helyzetűekre, a társadalmi beilleszkedési zavarokkal küzdőkre vonatkozzék, mert ez a veszélyeztetett réteg a rossz politikai és társadalmi rendszer okozati vetülete. Az új rendszernek az okokat kell megszüntetni, akár a törvény erejével is.

Úgy ítéljük meg, hogy a jelenlegi gyermekvédelmi és családsegítő eszközrendszer az egyre súlyosbodó gazdasági, szemléletbeli értékzavarok miatt egyelőre csak felszínes változást tud elérni, ezért mindenképpen szükséges a törvény minél előbbi napirendre tűzése. Tudjuk azt is, hogy radikálisabb változást az új törvény csak megfelelő anyagi bázissal érhet el, és biztató, hogy a tárgyalta törvénytervezet erre is megfelelő koncepciót dolgozott ki.

Meggyőződésünk, hogy az elnevezések változtatása, az intézményrendszerek átstrukturálása rövidtávon nem csökkenti a jelenleg fennálló súlyos szociális és gyermekvédelmi gondokat, de a társadalom széles rétege érintett abban, hogy minél előbb lépünk ezen a téren. Megvalósításához a Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma minden energiájával igyekszik segítséget nyújtani.

(Gesztus értékűnek tartjuk, hogy a koncepció történeti fejezetében megemlékezik az 1910-es években a Gyermekbarátok által szervezett üdültetési akcióról.)

Célszerű lenne a szemléletben is új gyermekpolitikai koncepció kidolgozása, mely elméletileg is segítené a gyermekjóléti, gyermekvédelmi törvény megalkotását, a törvényhozói akarat minél előbbi megvalósulását. Nem szabad tovább várni a szabályozással, mert a segítség, a szemléletváltás késedelme sok ezer gyermeket tesz fizikailag, lelkileg leszegényedetté, és nagymértékben hátráltatja a következő generáció egészséges felnővekedését.

Az állam és a társadalom szerepének megítélésénél előnyben részesítjük a társadalomnak és annak legkisebb egységeként definiált családnak a jelentőségét, különösen ott, ahol több gyermek van.

Az állam sem közvetve, sem közvetlenül nem háríthatja át a felelősségét a társadalomra, még bizonyos esetekben a szülőkre sem, gondolva itt a népesedéspolitikai, lakáspolitikai, foglalkoztatáspolitikai feladatokra, melyek meghatározók a családalapítás lehetőségeinél.

A jelenlegi piacgazdaság törvényei a szolidaritást és a karitatív szemléletet nem erősítik, hanem inkább csökkentik. Szükséges tehát a törvényes garancia a célok és elvek megvalósításához, elkerülendő azt, hogy e törvény is a Szociális törvényhez hasonlóan „-ható/-hető” törvényként szülessen meg.

A gyermekjóléti és gyermekvédelmi ellátás és a hatóság szétválasztása elméletileg elfogadható, gyakorlatilag azonban figyelemmel kell kísérni azt a tényt, hogy ok-okozati összefüggésben vannak. Bizonyítják ezt az eddigi védő-, óvó intézkedések eredménytelenségei. Feltétlenül szükségesnek ítéljük meg a gyermekjóléti intézkedésekhez és gyermekvédelmi tevékenységhez a megfelelő szakemberek kiképzését, a szakmai prioritások előtérbe helyezését.

Kérdés, hogy milyen forrásból, hogyan érjük el a kívánt szakemberképzési szintet. Ezen a területen is komoly a késlekedés, mivel a kormányzat és igen gyakran az önkormányzatok is elkövették azt a hibát, hogy az elmúlt rendszer szakértőit nem becsülték meg, segítő részvételüket nem igényelték.

A települési önkormányzatok szociális és gyermekvédelmi feladatai eddig is túlsúlyosak voltak a különböző családvédelmi ellátások felderítésében és megoldásában. Köztudott, hogy az önkormányzatok bizonyos területeken csak „tűzoltó” munkát végeztek, a megelőzésre és a családi funkciók rehabilitálására nem volt lehetőségük.

Az átalakítás szempontjaival egyetértve mi is felhívjuk a figyelmet: a gyermekjóléti és gyermekvédelmi koncepció és ellátó rendszer csak akkor fog eredményesen megvalósulni, ha a már meglévő szociális, állami, társadalmi, egyházi karitatív eszközöket felhasználja, új elvárásaihoz igazítja, összehangolja egy egységes családvédelmi, komplex szervezetté, melyben a többgenerációs családok minden tagja megfelelő védelmet kap, és a gyermek jogvédelme a felnőttek jó társadalmi közérzetén keresztül érvényesül. A finanszírozási rendszer jelenlegi rossz gyakorlatával szemben az új koncepció ígéretesnek mutatkozik. Kérdés, hogy az új gyámhivatalok létrehozására és működtetésére biztosítottak-e az anyagiak a valóságban is?

A jelenlegi piaccgazdaság gyakorlatában megkérdőjelezhető a jóléti elemek megvalósítása. Az egyházak és más karitatív szervezetek is finanszírozási gondokkal küzdenek, és gyakran csak „belterjes” esetleges segítségadásra kényszerülnek. A szolidaritás érzése remélhetőleg hamarabb fog beépülni a társadalmi köztudatba, mint ahogy ezt a jelenlegi vállalkozói világban tapasztaljuk, ahol az egyetlen motiváció az adóalap csökkentése. Az egyházaknak és a nevelő-, oktató intézményeknek mentálhigiénés területen van és lesz (egyéb feladataik mellett) a legnagyobb tennivalójuk. Ebben kell erőteljesebben támogatást kapniuk.

A gyermekjóléti és gyermekvédelmi fejlesztési célkitűzések szociálpolitikai megközelítése egyezik véleményünkkel. Egyetértünk azzal is, hogy a törvény a szociálpolitika és a családpolitika szerves egységéhez kapcsolódjék, de ismételten kiemeljük, hangsúlyozzuk az új szemléletű gyermekpolitikai alapelvek csatlakoztatását is ebbe a rendszerbe.

Ki kell dolgozni a szülőknek a gyermeket segítő szervekkel való együttműködését elősegítő eszközrendszert. Ugyanis a veszélyeztetett gyermekek szüleinek többsége arra is alkalmatlan, hogy együttműködjék, vagy hogy az anyagi segítségen túl más segítségi mód igénybevitelének szükségességét felismerje. A fentiek miatt a gyermekjóléti és gyermekvédelmi gondoskodás különválasztása csak elméletileg elfogadható.

A gyermekvédelmi szolgálat, mint összekapcsoló szervezet a megelőzés és védelem között jól szolgálná az elmélet gyakorlati megvalósulását. Ismételten kérdés a megfelelő szakembergárda és a finanszírozás forrása. Az elmúlt rendszerben is voltak ilyen kezdeményezések, de nem jól funkcionáltak (pl. utcai gondozóhálózat).

Meggyőződésünk, hogy a támogató, megelőző, védő ellátások új rendszere a prevenciót eredményesebbé teheti, ha azok nem egymástól elkülönülten működnek.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a gyermekjóléti és a gyermekvédelmi törvénytervezetet alkalmasnak tartjuk arra, hogy a törvényalkotók megvitassák. Bízunk

abban, hogy finanszírozási lehetőségeket is megteremtik, és nem ismét a másodlagos újraelosztás (maradványelv) érvényesül.

Támogatjuk és szorgalmazzuk a törvénytervezet minél előbbi napirendre tűzését a gyermekpolitikai elvek megerősítésével, valamint minimális garanciák kidolgozásával.

Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma